

Voruta

Nr. 23 (689)

2009 m. gruodžio 5 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

3

Jovita
NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ,
Antanas LESYS

Lietuvos našlaičių
brolėjai – 20 metų

„Vorutos“ prenumeratorių dėmesiiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2010 metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135):

1 mėn. – 2,00 Lt
3 mėn. – 6,00 Lt
6 mėn. – 12,00 Lt
12 mėn. – 24,00 Lt

Prenumeratos kaina (pensininkams):

1 mėn. – 1,74 Lt
3 mėn. – 5,22 Lt
6 mėn. – 10,44 Lt
12 mėn. – 20,88 Lt

Visuose Lietuvos paštuose JAU priimama periodinės spaudos prenumerata 2010 metams:

- visų 2010 metų prenumerata priimama iki šių metų gruodžio 19 dienos;

- 2010 metų II pusmečio prenumerata priimama iki 2010 metų birželio 19 dienos;

- prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Gyventojų ir organizacijų užsisakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsisakyti ir internetu, bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

Dėl LR Konstitucijos, suvereniteto ir abėcėlės gynimo

Lietuvos Respublikos Prezidentei
Seimo Pirmininkei
Ministru Pirmininkui

Dalia Grybauskaitė

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nuosekliai laikydamasis LR Konstitucijos ir įstatymų, 2009-11-06 d. priėmė sprendimą: „Jeigu teisės normomis būtų nustatyta, kad šių piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla“. Po šio išaiškinimo Seimas privalo atmesti Seimo nario Č. Stankevičiaus nelietuviškų vardų ir pavardžių

rašymo dokumentuose įstatymo projektą kaip prieštaraujantį Konstitucijai ir svastyti Seimo nario R. Kupčinsko analogišką įstatymo projektą, neprieštaraujantį Konstitucijai.

Rodydamas gerą valią kitataučiams, gyvenantiems Lietuvos Respublikoje ir turintiems jos pilietybę, Konstitucinis Teismas išaiškino, kad „to paties paso kitų įrašų skyriuje galima įrašyti asmens vardą ir pavardę kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis ir nesusgramatinta forma, kai asmuo to pageidauja; toks asmens vardo ir pavardės įrašas paso kitų įrašų skyriuje nelietuviškais rašmenimis neturėtų būti prilygintas įrašui apie asmens tapatybę valstybine kalba“.

Kitų valstybių įtaigojami žurnalistai ir net Lietuvos atstovai kursto pažeisti LR Konstituciją, suverenitetą ir Valstybinės kalbos įstatymą. Jie neskiria nelietuviškų Lietuvos Respublikos piliečių pavardžių nuo užsieniečių pavardžių. Jie nežino, kad daugumos lietuvių vardai ir pavardės taip pat yra suslavintos arba nelietuviškos kilmės, nes susidarė Lietuvai praradus nepriklausomybę. Jie nežino, kad lietuvių kalbos abėcėlė galutinai susiformavo prieš 100 metų po spaudos draudimo ir nereikia jos destabilizuoti. Vengiant polonizacijos lenkiškos raidės buvo pakeistos čekiškomis, apgintos per spaudos draudimo gadyne ir neturint valstybės nepriklausomybės, o dabar kai kurie nepriklausomos demokratinės Lietuvos

Kazimieras Garšva

Respublikos atstovai nerausdami siūlo atsakyti autentiško protėvių palikimo. Visos Lietuvos gyventojų pavardės prieš 24 metus surašytos „Lietuvių pavardžių žodyne“ ir aptartos prof. Z. Zinkevičiaus ką tik išleistoje knygoje „Lietuvių asmenvardžiai“.

Lietuvos piliečių vardų ir pavardžių rašyba patenkinti ir dauguma lietuvių, ir dauguma piliečių nelietuvių. Daugumai Lietuvos lenkų taip pat nekliūna jų vardų bei pavardžių rašyba Lietuvos Respublikos valstybine kalba. Tik 40 proc. lenkų buvo pritarę autonomininkų ir Lenkų rinkimų akcijos narių reikalavimui pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą. Taigi vardų ir pavardžių rašybos problema yra išpūsta ir per ekonomikos krizę aktuali tik vienai lenkų partijai.

Nukelta į 6 p.

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Romualdas Ozolas: išvalgos

Romualdas Ozolas

2009 11 01

9.48. Kokią nors esminę reikšmę dabar teturi mastymas apie tai, kaip atkurti tautą ir valstybę.

Ką daro šiandieninės Europos vadai, Europos tautos perdirbinėdami i europiečius (t. y. i amerikiečių tipo žmonių konglomeratą, kuriam dominuoja rasinės, lytinės ir politinės mažumos, laipsniškai tapdamos valdančiosiomis), yra kelias i susinaikinimą ne tik tautų, bet ir Europos.

Todėl Europos neokomunistų politika mums nepriimtina iš principo. Jos negalima pateisinti jokiomis nuolaidomis, jokiomis išmokomis, ir, galvodami apie gyvenimą, o ne apie mirtį, jau šiandien privalom galvoti apie prasimaitinimą ir išgyvenimą be visokių ES „paramų“. Turim susikurti autonominį mūsų išgyvenimą garantuojantį ūkį.

Lietuvių išmirimas ir emigracija yra dvi didžiosios mūsų išsilaisvinimo mums atneštos nelaimės, kurios iki šiol nutylimos arba vaizduojamos kaip kokia sloga – laikina. Todėl visų pirma reikia apie tai prabilti visu balsu, kad suvoktume problemos rimtumą. Po pusės amžiaus gali nelikti nė Lietuvos vardo.

Ir trečias dalykas: kalbėti ir rašyti lietuviškai. Jeigu sugebėsim suprasti, ką reiškia originali tautos kalba ir rašyba, būsime supratę ir kultūros prigimtį.

Kurią dabar taip intensyviai stengiasi diskredituoti neokomunistai. Jeigu sugebėsime kurti nacionalinę kultūrą, anksčiau ar vėliau atkursime ir nacionalinę valstybę.

2009 11 03

10.17. Lenkijai jau negana tiesioginių pokalbių su Lietuvos vyriausybe dėl „Klaipėdos naftos“ perėmimo: „Mažeikių naftos“, kuri dabar vadinasi „Orlen Lietuva“, direktorius Darjušas Kraviecas (Dariusz Krawiec) pagalbą apsisivietė Britanijos finansų dienraštyje „The Financial Times“ ir jam duotame interviu pareiškė, kad jeigu Lietuva neparduos „Klaipėdos naftos“, yra galimybė „Orlen Lietuvą“ parduoti.

Kuo savo spaudimą Lietuvai argumentuoja Lenkija? Per „Klaipėdos naftą“ geriausia išvežti Mažeikių įmonės produktus. Šiuo metu per „Klaipėdos naftą“ išvežami ir Baltarusijos, ir Rusijos produktai. Turėdami uosto kontrolę, lenkai „reguliuotų“ tuos srautus. Lietuva planuoja prie „Klaipėdos naftos“ statyti suskystintų dujų terminalą, ruošiasi importuoti ir naftos degalus. Uosto kontrolės perėjimas i lenkų rankas paralyžiuotų visus šiuos Lietuvai strategiškai svarbius ūkio veiksmus. Matyt, to ir siekia Lenkijos valstybė, nes atsisako atkurti geležinkelį i Latviją.

Tai – ekonominiai lenkų sumetimai. Apie geopolitinius jie tyli. O jie – dar svarbesni, ypač Lietuvai. Mažeikių naftos įmonė – stambiausia regione. Valdydama ją su degalinių tinklu ir importo bei eksporto įrenginiais Klaipėdos uoste, Lenkija perimtų absoliučion kontrolėn ne tik Lietuvos, bet ir regiono naftos ūkį bei iš jo gaunamų pajamų kontrolę.

Jos naftos įmonės aprėpia milžinišką teritoriją, išėidamos net i Čekiją. Kokios garantijos, kad Lenkija bus pajėgi jas išlaikyti naftos resursų sekimo ir grumtynių dėl jų situacijoje? Jokiu.

Nukelta i 15 p.

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Valstybinio pučo išvakarėse

Prof. Ona VOVERIENĖ, mons. Alfonsas SVARINSKAS, Vilnius

Mons. Alfonsas Svarinskas

Jungtinio demokratinio judėjimo, vadovaujamo advokato Kęstučio Čilinsko, mitingas Kaune parodė, kad pučistams V. Mazuronui, L. Diniui, G. Vagnoriui ir socialdemokratams – šio judėjimo užnugariui – pavyko destabilizuoti politinę padėtį Lietuvoje, dėl objektyvios informacijos stokos sukelti tarp žmonių sąmyšį ir nerimą kurstant pačias žemiausias jų aistras.

Tą dieną, kai vyko šis mitingas, pasipuošęs raudonomis vėliavomis ir raudonojo „Fronto“ šūkais, netoli Politinių kalinių ir tremtinių būstinėje, susirinkę dori ir sunerimę tautiečiai manęs klausė, kas vyksta Lietuvoje? Ką reiškia tas mitingas su raudonomis vėliavomis ir įžūliais prakeiksmiais valdžiai? Ir iš tikrųjų, kas vyksta dabartinėje Lietuvoje?

Prof. Ona Voverienė

Dabartinei Lietuvos Vyriausybei ir Seimo daugumai, neatsakingai praradus visas žiniasklaidos priemones – televiziją, radiją, laikraščius (visą jų chorą – net 904) ir leidus jas užvaldyti Rusijos penktajai kolonai bei jos kolaborantams Lietuvoje – komunistams, dabar tapo akla, kurčia ir nebylė ir tokią invalidę informacinės visuomenės eroje labai lengva stumdyti. Tą patvirtino suįžūlėjusi fanatikė Šilalės tarybinio „Artojo“ redaktorė, pasityčiojusi iš visų demokratijos principų, rinkimų įstatymo ir žmogaus teisės i informaciją, ir neleidusi Tėvynės sąjungos-Krikščionių demokratų kandidatui paskelbti vietos laikraštyje savo rinkimų programą. Dėl to žmogus pralaimėjęs rinkimus patyrė didelę moralinę ir materialinę žalą. Už ją turi atsakyti „Artojo“ redaktorė. Kas ji?

O kas lieka mums, doriems ir sąžiningiems Lietuvos žmonėms? Tik gyvas žodis ir pagrindiniai informacijos lapeliai, aiškinantys, kas yra kas Lietuvoje ir kas joje vyksta.

Taigi kas vyksta Lietuvoje? Nereikia didelio politologinio išprusimo, kad nematytum per 20 metų buvusiems nomenklatūriniams brazauskiniams-kirkiliniams komunistams ir jų klanui, kuriame buvę TSKP CK, vėliau persivadinę LKP CK vadovai ir nariai, pavyko Lietuvoje atkurti nepriklausomą LTSR.

Nukelta i 12 p.

Mažoji Lietuva

Išpūdinga kelionė iš Ragainės į Klaipėdą

Liucija Rimutė GLINSKIENĖ, Ragainės 2-os vidurinės mokyklos mokytoja*Keltu „Kintai“ keliamės į Kuršių neriją**Ekskursijos dalyviai prie delfinariumo**Prie etnografinės žvejo sodybos*

Mažosios Lietuvos lietuvių draugijos paramos dėka ryžomės organizuoti išvyką į Lietuvą. Lietuvių kalbos mokytojams teko įveikti daug formalumų tvarkant ekskursijos dalyvių dokumentus Šengeno vizoms gauti.

Padėjo Ragainės 2-os vidurinės ir Pagėgių pradinės mokyklų draugiški ryšiai. Ši mokykla pakvietė Ragainės 2-os vidurinės mokyklos mokinius ir mokytojus apsilankyti Lietuvoje.

Ankstyvą spalio 24-osios rytą mokiniai, lydimi mokytojų, perėję Rusijos ir Lietuvos valstybinę sieną pasiekė Lietuvą, kur Paneemunėje jų laukė autobusas. Lietuvių kalbos mokytojai pasakojo ekskursantams apie pravažiuojamas Lietuvos vietas.

Numatytu laiku atvykome į Lietuvos uostamiestį – Klaipėdą. Pirmiausia skubėjome prie keltų, kuris visą mūsų ekskursantų būrį perkėlė į Kuršių neriją. Mūsų tikslas uostamiestyje – aplankyti Jūrų muziejų ir delfinariumą.

Lietuvos Jūrų muziejus įsikūręs šiaurinėje Kuršių nerijos dalyje – Kopgalyje, kur baigiasi Kuršių nerijos pusiasalis ir atsiveria Klaipėdos uosto vartai.

Restauruotame ir rekonstruotame forte per 60 000 eksponatų. Moksleiviai smalsiai juos apžiūrinėjo, gėrėjosi jūros augmenijos grožiu, susipažino su daugybe jūros gyvūnų. Jūrų gamtos ekspozicijoje matėme stambiausio dantytojo banginio-kašaloto kaukolės dalį. Šio banginio ilgis daugiau kaip keturi metrai. Sumedžiotas šiaurinėje Atlanto vandenyno dalyje. Sužinojome, kad kašalotų patinai užauga iki 20 metrų ilgio ir sveria apie 50 tonų.

Daug malonių išpūdžių patirta stebint lauko baseinuose, prie akvariumo pastato, pingvinus, Baltijos ruonius, Šiaurės jūrų liūtus.

Apsilankėme gynybinės pajūrio tvirtovės kazematuose, kur buvusiose parako saugyklose įrengta lietuviškos laivybos istorijos ekspozicija, ant pylimų, buvusiose pabūklų aikštelėse, eksponuojama senovinių ir šiuolaikinių inkarų kolekcija.

Štai ir pastatas su užrašu „Delfinai“. Nekantraudami žengiamo į vidų. Žiūrovų salė – 1000 vietų. Baseino talpa – 1800 kv. m, gylis – 5,5 m, vandens temperatūra – 19–20 laipsnių. Baseine plaukioja delfinai, matyt, ruošiasi programai. Lygiai 12 val. pasigirsta

muzika, ateina delfinų dresuotojai ir prasideda nuostabi programa, kuri ne tik vaikams, bet ir suaugusiems palieka neišdildomą išpūdį.

Jūrų muziejaus delfinariume dabar jau vienuolika delfinų, septyni iš jų gimę čia. Stebėdami programą matėme baseine plaukiojančius du delfinų mažylius.

Kartu su delfiniais gyvena Kalifornijos jūrų liūtų porėlė, atkeliavusi iš Vokietijos Duisburgo zoologijos sodo. Jų atžala liūtukė Basta jau sėkmingai dalyvauja pasirodymuose.

Klaipėdos jūrų muziejus ir delfinariumas yra lankomiausias muziejus Lietuvoje, per metus sutraukiantis apie 400 000 lankytojų. Džiaugiamės, kad ir mes, ragainiškiai, buvome jų dalis.

Ant Kuršių marių kranto, senojo Kopgalio, žvejų kaimo vietoje, pastatyta etnografinė pajūrio žvejo sodyba, o šalia jos – žvejybos laivų pramoninės žūklės Lietuvoje pradininkų aikštelė. Lankėmės ir čia. Vaikai turėjo progos palaipioti po senovinius laivus, apžiūrėti žvejo sodybą, nusifotografuoti.

Grįždami į namus užsukome į skonin-gai įruošą kavinę miške „Sena giria“. Čia

mūsų jau laukė užsakyti karšti patiekalai, pyragaičiai, arbatėlė. Pasisotinę dar turėjome laiko pasigrožėti kavinės interjeru, aplinka, žaidimų aikštele. Čia vaikai dar suspėjo ir papramogauti.

Po to vykome į jau minėtą Pagėgių pradinę mokyklą, kur mus svingingai sutiko administracijos atstovai, mokytojai. Šios mokyklos direktoriaus pavaduotoja Loreta Chasijeva, anksčiau dirbusi Ragainės 2-oje vidurinėje mokykloje lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytoja, papasakojo apie mokyklą. Apžiūrėjome skoningai apipavidalintus koridorius, klases su nuostabiais stendais, vaikų piešiniais. Grožėjomės tvarkinga mokyklos aplinka, gėlynais. Atsisveikindami dėkojome už kvietimą apsilankyti Lietuvoje.

Už šią turiningą ekskursiją, galimybę aplankyti Lietuvą, lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojai, mokiniai ir jų tėvai dėkoja Čikagos Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai ir jos pirmininkui p. Viliui Trumpjonui. Dėkojame ir p. Albinui Markevičiui už suteiktą finansinę paramą.

J. Glinskio nuotr.

Lenkija administruoja pietryčių Lietuvą...

Lietuvos Respublikos Prezidentei, Seimo Pirmininkei, Vyriausybei, Ministrui Pirmininkui, Delfi, „Vorutai“

Lenkijos Seimo kanceliarijos biuletenis Nr. 2688/VI kad. praneša, kad 2009-09-10 d. įvyko Lenkijos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir jaunimo bei Ryšių su užsienio lenkais komisijų posėdis, kuriame aptarti Lenkijos užsienio reikalų ir švietimo ministrų atsakymai dėl Lietuvos lenkų švietimo problemų. Vilniaus, Šalčininkų rajonai vadinti „mūsų“ rajonais, kuriuos valdo Lenkų rinkimų akcija.

Lenkija turi užsienio politikos strategiją, kurią žino Prezidentas ir Ministras pirmininkas. Apie visus turimus politikos instrumentus viešai nekalbama, kitaip Lenkijos užsienio politika būtų nevaisinga.

Svarbiausia Lenkijai yra užsienio lenkų švietimas. Lietuvoje lenkai turi geriausias sąlygas pasaulyje kultūrai palaikyti, bet „turime siekti, kad, pavyzdžiui, lietuviai siųstų vaikus į lenkiškas mokyklas dėl to, kad ten geriau. Tai yra didelis ir ilgalaikis dalykas“ (Lenkijos Seimo Ryšių su užsienio lenkais, komisijos pirmininkas Marekas Borovskis). „Lenkų švietimas Lietuvoje – investicija į kitų kartų ateitį [...] Švietimo darbuotojai – tai vienintelė vieninga lenkų inteligentijos grupė Lietuvoje, [...] veikliausia lenkų rinkėjų dalis, tuo pačiu tai yra kandidatai visur – kandidatai į lenkų savivaldybių deputatus, kandidatai į Seimo narius“ (Stanislavas Cygnarovskis, buvęs Lenkijos konsulas Vilniuje, dabar URM Polonijos skyriaus viršininkas). „Su lietuviais reikia kalbėti labai kietai. Tik taip buvo pasiektas lenkų

universiteto įsteigimas [...] Šiandien Lietuvos lenkų mokyklose iš tikro eina kova dėl kiekvieno lenko mokinio, dėl kiekvieno mokytojo, dėl kiekvienos lenkų kalbos pamokos ir dėl kiekvieno lito“ (Seimo narys Artūras Gurskis, inicijuojantis tuos svarstymus). Šios citatos iš 2008-11-20 d. panašaus posėdžio, kur dalis Lenkijos Seimo narių stebėjosi, iš kur Lietuva turi tiek pinigų išlaikyti 120 lenkiškų mokyklų su tokiais mažomis klasėmis (kartais po 1, 2, 3 ar 4 mokinius), kai Lenkijoje liko tik 5 lietuviškos mokyklos.

2009-09-10 minėtame posėdyje nurodyta, kad lenkiškose švietimo įstaigose auklėjama per 20 000 Lietuvos vaikų. Lenkija kovos, kad Lietuvos vaikai nebūtų siunčiami į lietuviškas mokyklas, lenkiškoms švietimo įstaigoms skirdama didesnes investicijas, geriau jas įrengdama ir aprūpindama, smarkiai keldama mokymo lygį. Jau dabar į aukštąsias mokyklas įstoja apie 80 proc. lenkiškų mokyklų abiturientų – „procentiškai daugiau negu Lietuvoje“ (p. 17). Padeda ir tai, kad valstybinės kalbos egzaminas tautinių mažumų mokykloms maždaug dvigubai lengvesnis negu lietuviškoms mokykloms, į kurias Vilniaus, Šalčininkų rajonuose eina kita dalis lietuvių kilmės vaikų. Niekur kitur daugiau Europoje taip nėra. Lenkijoje ir lietuviai, ir lenkai visada laikė ir laikys tokį patį valstybinės lenkų kalbos egzaminą.

Lenkijos Seimo narys A. Gurskis pagyrė „jų savivaldybę“ (nasz samorząd), kad

ji Marijampolio mokykloje (kuri ilgiausiai buvo Vilniaus rajono lietuviška mokykla) įkūrė lenkišką mokyklą ir „lenkų vaikai paimami iš lietuviškų mokyklų ir perkelti į lenkiškas mokyklas. Tai iš tiesų yra labai įdomi ir gera tendencija“ (p. 7). Statistinių lenkų skaičių ten jis padidino nuo 71 iki 80 proc. nutylėdamas, kad prieš 150 metų jie dar buvo lietuviai, dar 1935 m. turėjo lietuvių Šv. Kazimiero draugiją, o dabar jų gimtoji kalba dažniausiai ne lenkų, o gudų paprastoji tarmė.

Kad lenkų rinkimų akcija mūsų vaikus toliau auklėtų ne Lietuvos, o Lenkijos piliečiais, rekomenduota juos kuo daugiau vežti į Lenkiją, o ne „į Lietuvą“ (p. 8). Iki šių metų taip ir buvo: per abiejų valstybių išlaikomą Lietuvos–Lenkijos mainų fondą į Lenkiją važiuojo 90 proc. lenkiškų mokyklų mokinių, o į Lietuvą (aplenkiant Seinų kraštą) vėl važiuojo lenkai į lenkiškas mokyklas, nes kiekviena Lietuvos lenkiška mokykla „giminiuojasi“ su Lenkijos mokyklomis, naudojasi jų literatūra.

Kelis kartus klausiant, kiek gi Lenkijoje yra lietuviškų mokyklų, Lenkijos švietimo ministerijos sekretorė taip ir neatsakė. Ji paaiškino, kad užpernai Lenkijos teritorijoje buvo 10 pagrindinių tautinių mažumų mokyklų, 5 gimnazijos ir 1 licėjus. Ji „nežinojo“, kad Seinų krašto lietuviams savo etninėse žemėse liko tik 5 mokyklos: 2 pradinės, 2 pagrindinės ir 1 licėjus. Skirtingai nuo Lietuvos lenkiškų mokyklų, 3 dalykai (istorija, geografija, lenkų kalba ir literatūra) jose visą laiką

dėstomi valstybine kalba, mokomasi iš lenkiškų vadovėlių, Seinų savivaldybė visiškai išlaiko tik lenkiškas mokyklas. Per 20 metų Lenkijoje lietuviškų švietimo įstaigų beveik trigubai sumažėjo, o Lietuvoje lenkiškų beveik trigubai padaugėjo.

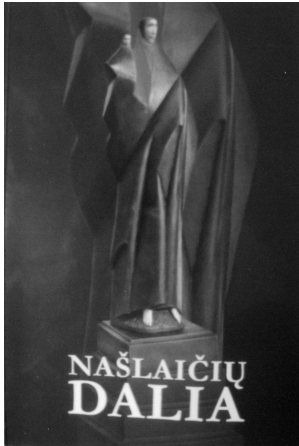
Kitamet ES priims rezoliuciją, kaip Lietuva laikosi Rėminės konvencijos dėl tautinių mažumų apsaugos (kiekvienas kraštas taip vertinamas kas 4 metai). Lenkijos atstovai jau sutrukdė priimti rezoliucijos projektą ir Lenkijai pavyko prikalbėti Švedijos Prezidentūrą ir Švedijos ambasadorę Vilniuje organizuoti seminarą, kuriame svarbiausias dalyvis bus ES Ombudsmenas Hammarbegas. Lenkijos URM ministras į Lietuvą su oficialiu vizitu neatvyks tol, kol Lietuva nepadarys nuolaidų, kurių reikalauja Lenkija savo 1920–1939 m. okupuotoms teritorijoms. Spaudimą Lietuvai padeda daryti prieš metus įsteigtas Lenkijos URM Igaliojimo tautinių mažumų klausimams biuras ir V. Tomaševskis su gerai apmokamais savo padėjėjais ir partija.

Spalio 15 d. Lenkijos URM vėl svarstys Lietuvos reikalus. „Vilnijos“ draugija ir kitos Lietuvai lojalios organizacijos smerkia Lenkijos vykdomus Lietuvos Respublikos suvereniteto, teritorijos vientisumo pažeidinėjimus ir reikalauja panaikinti Lenkijos įvykdytos rytų Lietuvos okupacijos padarinius.

„Vilnijos“ draugijos vardu pirmininkas hum. m. hab. dr. Kazimieras GARŠVA

Reportažas

Lietuvos našlaičių brolijai – 20 metų

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

*Knygos
„Našlaičių
dalia“
viršelis.
St. Kuzmos
statulėlė
„Atgaila“
Autorių
nuotr.*

2009 m. lapkričio 20 d. Vilniaus pedagoginio universiteto 2-o mokomojo korpuso (T. Ševčenkos 31)aktų salėje vyko šventinė, neeilinė mokslinė konferencija ir knygos „Našlaičių dalia“ (Švenčionys, 2009.) pristatymas.

Jubiliejinę konferenciją vedė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto profesorius, vienas iš Lietuvos našlaičių brolijos įkūrėjų Algirdas Baubinas, Vilniaus pedagoginio universiteto lektorė Regina Ruibienė ir Lietuvos našlaičių brolijos Kauno skyriaus pirmininko pavaduotojas, socialinių mokslų daktaras Linas Baltrenas.

Kai buvo sugiedotas Lietuvos himnas, ižangos žodį tarė vyskupo Juozo Tunaičio atstovas.

Po to kalbėjo Elegijus Bukaitis, baletmeisteris choreografas, Lietuvos našlaičių brolijos pirmininkas. Jo raginimu, tylos minute buvo pagerbti išėjusieji Anapilin broliai ir sesės. E. Bukaitis konferencijos dalyviams perdavė pačius geriausius ir nuoširdžiausius LR Prezidentės Dalios Grybauskaitės linkėjimus brolijai kuo geresnės sėkmės.

Vėliau – LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, LR švietimo ir mokslo ministerijos, kitų organizacijų, Seimo narių Juozo Olekos ir Vytenio Andriukaičio sveikinimai, linkėjimai Lietuvos našlaičių brolijos 20-mečio proga.

Brolijos garbės pirmininkė Aldona Vaičiūnienė supažindino konferencijos dalyvius su brolijos veikla.

1988 m. kovo 22 d. „Vakarinų naujienų“ laikraščio redakcijoje įvyko žurnalistės, dabartinės Brolijos krikštamotės, Onutės Balčiūnienės susitikimas – pokalbis su buvusių vaikų namų auklėtiniais, jaunu, aukštu atletu, aistringą oratoriumi, A. Baubinu. *Net neįtartum, jog šitoks vyras taip pat vaikystėje buvo skriaudžiamas, pokario metų beglobis (Vakarinės naujienos. 1988 m. kovo 22 d.).* Jis gimė 1943 m. gruodžio 12 d. Vaškonyse (Švenčionių vls.). 1970 m. baigė Vilniaus universitetą. 1981 m. – medicinos mokslų daktaras. Tuo metu O. Balčiūnienė ir A. Baubinui kilo idėja. O. Balčiūnienė rašė: *Ar ne proga dabar susirinkti visų kartų vaikų namų auklėtiniams, susipažinti, susidraugauti arčiau vienas kito, petį pajusti? O gal kam ir padėti, nesvarbu, kad jau suaugę, reikia <...> siūlau pirmą kartą susirinkti mūsų redakcijoje (Vakarinės naujienos. 1988 m. kovo 22 d.).* Žurnalistė idėją išpuoselėjo ir jos iniciatyvą tų metų gegužės 13 d. redakcijoje susirinko buvę vaikų namų auklėtiniai pabendrauti, pasikalbėti. A. Baubinas, už apvalaus stalo kalbėjo: *Ką reiškia našlaičio dalia, kas geriau žino, jei ne pats juo buvęs <...> Mus vaikų namų auklėtinius jungia ne tik bendra dramatiška vaikystė, bet ir gyvenimo audrose išsiugdytas charakteris: atvirumas, nuoširdumas, tiesumas, nors nepasakysi, kad šiandieninėje, praktikoje aplinkoje mums lengva gyventi, turint tokias būdo savybes. <...>. Kas atsitiko dabar, kad našlaičių tris kartus daugiau nei po karo? (Vakarinės naujienos. 1988 m. gegužės 13 d.).* Kalbėjo visi ir ne po kartą – ištisas 5 valandas. Žmonės, susitikę nors ir pirmą sykį, iš karto sutarė kreiptis vieni į kitus vardais, negalėjo atsišnekti, negalėjo išsiskirti, neišklausę apie kamčią, nuoskauką, džiaugsmą kitų, nepasipasakoje apie save (Vakarinės naujienos. 1988 m. gegužės 13 d.). Susirinkę kalbėjusieji siūlė

įvairius būdus ir priemones, kaip, jų manymu, reikia pasirūpinti kiekvienu nelaimingu vaiku. Buvo padaryta šeimininė fotografija (fotokorespondentė Lilija Valatkienė).

1988 m. birželio 1-ąją Lietuvos vaikų fondas (vadovas ir poetas Juozas Nekrošius) Spaudos rūmuose organizavo Vaikų dienos minėjimą. Jame buvo nuspręsta įkurti buvusių vaikų namų ir internatinių mokyklų bendriją. Buvo sudaryta pasirengimo suvažiavimui taryba: A. Baubinas, E. Kubilienė, A. Užinskas, A. Vaičiūnienė, L. Zutaucienė.

1989 m. birželio 17 d. Vilniuje, Vidaus reikalų ministerijos kultūros ir sporto rūmuose įvyko steigiamasis susirinkimas. Susibūrę į broliją karo, pokario, dingusių be žinios, ištremtų ir Rytus ir išvežtų į Vakarus, žuvusių, nužudytų ir mirusių, paliktų ir pamestų likimo valiai vaikų. Ne vienas net ir šiandien ieško savo brolių, seserų, artimųjų.

Susirinkime buvo nustatyti pagrindiniai tikslai: teikti moralinę ir materialinę pagalbą savo nariams sprendžiant socialines problemas, mokantis ir dirbant bei netekus darbo ar praradus darbingumą, padėti vaikams, išėjusiems iš globos namų, adaptuoti visuomenėje, remti vieniems kitus ištikus nelaimei, padėti vienišiams ir neigaliems.

Buvo išrinkta 15 asmenų taryba ir revizijos komisija.

Brolijos pirmininko pareigos buvo patikėtos buvusiam 3-įjų ir 5-ųjų vaikų namų auklėtiniui Technikos mokslų daktarui Algiui Užinskiui. Teisininkas Tadas Viršakas parengė Lietuvos našlaičių brolijos įstatus. Buvo sudaryta programa, sutikslinti narių sąrašai.

1989 m. spalio 31 d. Lietuvos liaudies švietimo ministerijos kolegija, vadovaujama liaudies švietimo ministro H. Zabulio, Lietuvos vaikų namų auklėtinių, įregistravo brolijos įstatus.

Įvairiuose miestuose ir rajonų centruose našlaičių susirinkimuose pradėjo steigtis brolijos skyriai. Kaune aktyvus organizatorius buvo Kauno kūno kultūros instituto docentas, Respublikos nusipelnęs treneris Gintautas Stasiulevičius, kuris vėliau tapo brolijos Kauno skyriaus pirmininku (dabartinis pirmininkas Vyta Stanevičius). Kauno pavyzdžiu pasekė Šiauliai. Čia brolijos skyriaus įkūrėjų tapo statybos inžinierius konstruktorius Remigijus Šetikas (dab. vad. – Birutė Žymantienė). Panevėžyje brolijos įkūrėjas buvo V. Sirtautas (vėliau – E. Vaišvilienė), Alytuje – pedagogė V. Baublienė (dab. vad. – D. Pankienė), Kėdainiuose – gydytoja Irena Liaškienė (dab. vad. – G. Kačiulienė), Jurbarkė – A. Paskovas (vadovauja iki šiol), Utenoje – pedagogas J. Krupskis (vėliau V. Aginskienė).

Didžiausias brolijos skyrius iki šiol tebėra Vilniaus krašto. Jį įkūrė istorikas A. Gandriukas. Vėliau Vilniaus tarybai ilgą laiką vadovavo baletmeisteris E. Bukaitis.

Susikūrusių skyrių tarybų pirmininkai priklauso respublikinei tarybai, kuri koordinuoja brolijos veiklą.

Prie brolijos prisijungė ir Ledo vaikai nuo tada, kai J. Bulota ir K. Gerulaitis būrį našlaičių parvežė nuo Laptevų jūros į Lietuvą. Šios grupės vadovė buvo pedagogė D. Garmutė.

Respublikinė taryba padėjo parengti skyrių steigimams susirinkimams, talkino ruošiant įstatus, sudarant programas. Organizavo brolijos konferencijas, dalyvaudavo skyrių susirinkimuose.

Labiausiai brolija padėjo vaikų namų auklėtiniams, kai vyko būtų ir bendrabučių privatizacija, netekusiems darbo, grįžusiems iš įkalinio įstaigų našlaičiams, vienišiams ligoniams, neigaliams. Tuos savo brolius ir seses, kurie neturėjo artimųjų, į amžinojo poilsio vietą brolija lydėjo savo lėšomis.

A. Vaičiūnienė pažymėjo: *Norėdami palengvinti studijuojančių našlaičių dalį, taip pat kad daugiau našlaičių galėtų studijuoti, kreipėmės į Vyriausybę, Seimą. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo priimtas įstatymas, kad našlaičiai, kurie mokosi profesinėse, aukštesniosiose – kolegijose ir aukštesiose mokyklose, iš valstybės kas mėnesį gautų 500 Lt., kartu paliekant visas studento teises ir lengvatas.*

Brolija į Seimą kreipėsi, kad būtų pataisytas

„Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 m. okupacijų“ 7 str. „Buvę beglobiai vaikai“. Įstatymas buvo pataisytas. Dabar visi, kurie nukentėjo nuo okupacijų, gauna priedą prie pensijų 200 Lt.

Brolija rūpinosi kultūriniais renginiais. Kiekviena konferencija baigdavosi menine programa. Tradicija tapo kasmet rengti brolijos nariams ir jų šeimoms Kalėdų eglutę. Buvo organizuotos piligriminės kelionės į Italiją ir Prancūziją. Vatikane Šventasis Tėvas Jonas Paulius II lietuviškai palaimino keturiasdešimt našlaičių piligrimų iš Lietuvos.

Brolijos aktyvas dirbo be jokio materialaus atlygio. Per abu šiuos brolijos gyvavimo dešimtmečius Valstybė finansiškai organizacijos nerėmė. Brolija vertėsi iš nario mokesčio ir gerų Lietuvos žmonių teikiamos pagalbos.

Lietuvos našlaičių brolijos konferencijoje apie Vaiko globos (rūpybos) sistemos aktualijas kalbėjo LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vaikų ir jaunimo skyriaus vyr. specialistė Rūta Pabedinskienė, o apie globojamo vaiko pozityviąją socializaciją – Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės komunikacijos instituto direktorė prof. Giedrė Kvieskienė.

Renginio diskusijose dalyvavo A. Baubinas, J. Nekrošius, O. Balčiūnienė, I. Leškienė ir kiti.

A. Baubinas išvardijo šiandieninės valstybės prioritetus: *Pirmas – medicina (žmogaus sveikata); antras – mokslas; trečias – ekonomika. Šiandien Lietuvos valstybės prioritetų prioritetas yra motinos ir vaiko sveikata, ir apsauga. Kokią mes turėsime motiną, tokią mes turėsime ir vaiką, kokį mes turėsime vaiką, tokią turėsime ir valstybę. Mūsų Lietuvos valstybė serga nepaprastai sunkia liga. Valstybė tai – organas. Ligos įvairios. Serga atskiri organai, serga ir visas organizmas. Kas tie gydytojai ir kas tie vaistai? Tai mes esame tie gydytojai ir mes esame tie vaistai, nes nuo mūsų priklauso, ką mes darome! Į mus žiūri ir lygiuojasi jauni asmenys!.* Poetas J. Nekrošius tardamas žodį apie knygą „Našlaičių dalia“ sakė, kad *Knygos pagrindą sudaro našlaičių gyvenimo istorijos, papasakotos nuoširdžiai, atvirai ir jaudinančiai. Daug skirtingų siužetų, dramatišų kolizijų, netikėtų likimo išdaigų, bet visa tai jungia viena vienintelė linija: išlikti, nepasiduoti, laimėti! Skaitai nedideles, gyvenimo supresuotas noveles ir negali atsistebėti, kad likimo nuskriaustieji, – neretai išduoti ar pažeminti, apgauti ar atstumti, niekada, niekur ir niekam nevertę, nekėrtę, o puoselėję savo širdyse meilės ir grožio, gėrio bei žmogiškumo pumpurus. Vardan gyvenimo JIE oriai ir negražbyliaudami tuo duoda sa votišką išrišimą klystantiems – „laimingiesiems“, tartum išpirkdamį jų nuodemes!*

<...> Knyga „Našlaičių dalia“ vertinga ir įsimintina daugelio požiūrių. Tai tartum pamokantis gyvenimo elementorius, kurį pirmiausia reikėtų išstudijuoti dabartinei jaunimo kartai, kuri nekantriai skina „gyvenimo gėles“, vaikosi vienadienių blizgučių, lyg pienės puikėliai skrieja pavėjui... Bet vargu ar to galima tikėtis?... Žinoma, ši leidinį labiausiai būtų pravartu turėti šių dienų našlaičiams, akis į akį susidūrusiam su skaudžia gyvenimo realybe... Šis leidinys, mano nuomone, privalėtų atsidurti ir kiekvienoje vaikų globos įstaigoje! Kaip našlaitystės, dvasinės stiprybės bei vilties enciklopedija! (Respublika. 2009. nr. 270.).

Lietuvos našlaičių brolijos Šiaulių skyriaus pirmininkė Birutė Žymantienė pristatė knygą „Našlaičių dalia“.

Profesorius, habil. dr. Vytautas Karvelis (Šiaulių universitetas, Specialiosios pedagogikos fakulteto, Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedra) pateikė žinių iš našlaičių globos istorijų, pasakojo apie labdaros ir kitų draugijų bei organizacijų vaiklą nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m.; apie vaikų prieglaudą ir mokinių bendrabučius Vilniuje ir Vilniaus krašte 1919–1939 m.; apie vaikų namus pirmaisiais sovietinės okupacijos, Antrojo pasaulinio karo ir vėlesnės sovietinės okupacijos metais Lietuvoje iki nepriklausomybės ir valstybingumo atkūrimo (1940–1990 m.). Knygoje V. Karvelis pabrėžė: *Svarbu yra tai, kad reikia mylėti kiekvieną žmogų, neatsižvelgiant nei į jo socialinę padėtį, nei į jo sveikatą ar išvaizdą. Čia pasireiškia krikščioniškos humanizmas vertinti visus žmones tokius, kokie jie yra, svarbiausia – neišskiriant, visi esame lygūs prieš Dievą.*

*Prof. habil. dr.
Vytautas Karvelis
Autorių nuotr.*

*Algirdas Baubinas
Autorių nuotr. iš laikraščio „Vakarinės
naujienos“, 1988 m. Nr. 68*

Kiekvieno piliečio pareiga padėti silpniesiems, suteikti reikiamą socialinę pagalbą, paramą jos stokojančiam.

B. Žymantienė skyrelyje „Nepamirštamoms likimo akimirkoms“ netvirtina kad visi mūsų kartos našlaičiai tapo didvyriais. Yra ir iki šiol verkšenančių, ir likimą plūstančių. Visokių yra. Bet tie dabar jau močiūtės ir seneliai, kurių vaikystė prabėgo pokario vaikų namuose, prisimena juos beveik išimtinai teigiamai, gražiai. Vaikų namus jie vadina SAVO NAMAIS, kuriuose jie turėjo auklėtojų, prilygusių mamoms ir tėčiams. Ji apgailestauja, kad dabartiniai našlaičiai namų nebeturi, nes nebėra vaikų namų, yra tik globos namai. B. Žymantienė pabrėžė, kad *Globa, kaip žinia, yra tik viena iš žmogaus, būsimojo piliečio, ugdymo formų. Kam mūsų Lietuvoje prireikė, kad ir vaikai formaliai papildytų benamių gretas?*

Skyrelyje „Našlaičių brolijai – 20 metų“ Aldona Vaičiūnienė pasakoja apie Brolijos veiklą dvidešimties metų laikotarpiu.

Lietuvos našlaičių brolijos 20-mečio proga surengtos konferencijos metu vyko koncertas, renginio pabaigoje – apdovanojimai, o pedagoginio universiteto valgykloje – labdaros pietūs.

Literatūra:

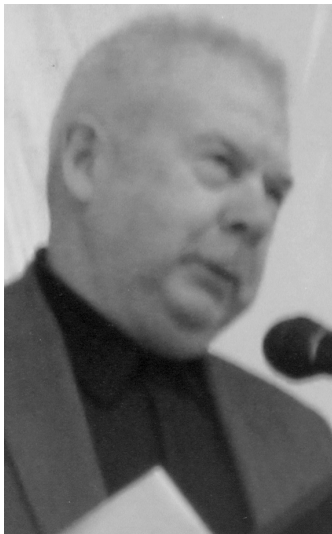
Vakarinės naujienos. Vilnius, 1988. Nr. 68.

Vakarinės naujienos. Vilnius, 1988. Nr. 112.

Našlaičių dalia. Švenčionys, 2009.

Lietuvos našlaičių brolijai – 20 metų (mokslinės konferencijos programa). Vilnius, 2009.

Respublika. Vilnius, 2009. Nr. 270.

*Juozas Nekrošius 2009 m.
Autoriaus nuotr.*

*Aldona Vaičiūnienė, „Našlaičių
brolijos garbės pirmininkė,
2009 m. Autorių nuotr*

*Birutė Žymantienė,
Šiaulių sk. pirmininkė*

*Elegijus Bukaitis
Autorių nuotr.*

*Šventas Tėvas sveikina našlaičius šv. Velykų
proga, 2006 m. Autoriaus nuotr. Iš knygos
„Našlaičių dalia“*

Kai lietuvio vardas buvo siejamas su pagonio vardu

Vytautas IKAMAS, Senieji Trakai, Lietuvos tūkstantmečio renginio „Prasiveržimas“ vadovas

Taip savo knygoje „Partizanai“ rašė garsus Lietuvos partizanas Juozas Lukša-Daumantas. O mes, ruošdamiesi Lietuvos tūkstantmečio renginiui „Prasiveržimas“, nagrinėjome minėtą knygą. O jei prakalbome apie mūsų organizuotą „Prasiveržimo“ priemonę, tai trumpai paaiškiname apie ją.

2009 m. rugpjūčio 2–8 d. Liubavo apylinkėse (rugpjūčio 2 d. buvo iškilmės Liubave) ir Lenkijos Palenkės vaivadijos pakraštyje grupė šalies keliautojų sudėtingo žygio pėsčiomis metu pagerbė partizano Daumanto grupės prasiveržimą ir didvyrišką grįžimą atgal į Lietuvą per Geležinę uždangą–sieną su Lenkija 1947 metų gegužę–birželį. Kartu buvo pažymėta ir Daumanto gimimo diena (1921 m. rugpjūčio 4 d.). Būdami Lenkijoje partizanai užmezgė ryšius su Vakara

(pasauliu) – tai buvo drąsus iššūkis galimgajai sovietų imperijai. O mūsų grupė kiek galėdama (kitai ir nebuvo įmanoma, nes knygoje „Partizanai“ dėl suprantamų priežasčių tikslumo negalima buvo tikėtis) žygiavo ten, kur galbūt tuomet, 1947 m., galėjo veikti (žygiuoti) Daumanto grupės partizanai Lenkijoje. Ir tuomet, kai didis patriotas Daumantas su vyrais nužygiavo kiek toliau nuo Lietuvos, pastebėjo, kad, deja, žmonės jau labai sulenkinti. Knygoje „Partizanai“ apie šias vietas taip rašoma (p. 276). Tik dabar pažinau jau dvidešimt su viršum metų šio nuo Lietuvos lenkų atplėšto krašto padėtį. Ištiesi valsčiai čia buvo perdėm lietuviški. Lenkai sudarė tik mažumą, jie čionykščių lietuvių buvo vadinami mozūrais. Žinoma, per tiek okupacijos metų, kaip visame Vilniaus

krašte, taip ir čia intensyviai varoma lenkinimo politika padarė lietuviškumui daug žalos! Ši lietuvių nutautinimo darbą Lenkijos valstybė buvo įkinkusi mokyklas, įvairias organizacijas ir net bažnyčią, kur šovinistiškai nusiteikusieji lenkų dvasininkai kilnų religinį kultą bandydavo pajungti politiniams nutautinimo tikslams. Tai buvo ypač stipriai juntama Vilniaus krašte. kur lietuvių vardas buvo siejamas su pagonio vardu. Neabejojamai tokia sunkiai pateisinama Vilniaus krašto lenkų dvasininkų veikla ištisoms lietuviškos sritims padarė didžiulės žalos. Čia pasienyje lietuviai dar ir šiandien besimeldžią lietuviškai buvo nemenkesni Bažnyčios nariai kaip ir lenkai, nors šiandien jie kreipėsi į Dievą motinų išmokyta kalba ir malda.

Pakalbėjęs apie partizano Juozo Lukšos knygą „Partizanai“ turime pastebėti, kad

ruošiantis „Prasiveržimui“ taip pat nagrinėjome stulbinančios apimties Broniaus Kviklio knygą „Mūsų Lietuva“. Ir čia radome žymiai daugiau medžiagos, kaip buvo lenkinami lietuviai. Gaila, kad ir čia radome daugybę faktų, kaip engė lietuvių lenkų dvasininkai, deja... Dažnai pasižymėdavo dvasininkų vadovybė (o ten buvo lenkai) – buvo persekiojami kunigai, kurie norėjo žmonėms padėti išsaugoti lietuvių, mažindavo pamaldų lietuvių kalba ir t. t. Daumantas iš esmės lenkinimą aprašo 1920–1940 metais. Bet lenkinimas vyko ir anksčiau, ir ypač skaudu, kad tai buvo spaudos draudimo metu, po 1863 metų sukilimo. Vargšams lietuviams liko tik guostis bažnyčioje.

Nukelta į 12 p.

Rytų Lietuva

Kas man Gervėčiai? Kas mums Gervėčiai?

Vilma RIABOVIENĖ, Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos istorijos mokytoja, pilietinio-tautinio ugdymo projekto koordinatore

Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos mokiniai ir mokytojai kartu su Rimdžiūnų mokyklos atstovais Gervėčiuose prie Švč. Trejybės bažnyčios. Bažnyčia statyta 1899–1903 m.

Susitikimas su Rimdžiūnų kaimo senolėmis kultūros centre

Etnokultūros muziejaus vadovė bei kultūros centro direktorė Galina Šturo ir Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos 8 e. kl. mokinė Lina Gaidelytė prie audimo staklių

Kraštas – nutolęs nuo Lietuvos tik apie 70 km, kur vos už keleto kilometrų veikia lietuviška Rimdžiūnų vidurinė mokykla, kurios rūpesčiu (konkrečiai direktorės Svetlanos Lukšienės), Gervėčių klubo pirmininko Alfonso Augulio bei Lietuvos Respublikos Seimo narės D. Bekintienės padėjos Ingridos Baranauskaitės dėka Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos mokiniai ir mokytojai š. m. lapkričio 13–14 d. aplankė šią nuostabią lietuvišką salelę, kartu pristatė ir pilietinio-tautinio ugdymo projektą „Ir iš mažos gilės didelis ažuolas išauga“.

Pažintis prasidėjo Rimdžiūnuose. Čia už Lietuvos žmonių pinigų pastatytas didžiulis kultūros centras. Erdvį kiemą supa tvarkingi dviaukščiai pastatai. Juose veikia vidurinė mokykla, mokinių bendrabutis, biblioteka. Dar išlikęs didžiulis gatvinis Rimdžiūnų kaimas, kuriame prieš karą gyveno apie 500 žmonių. Tebestovi senovės trobos, ūkiniai pastatai, darželiuose būtinai žydi gelės. Atskirame kieme įkurtas vaikų darželis kalbantiems lietuvių kalba. Deja, retėja lietuvių, ilgokai gyvenančių slavų apsuptyje, gretos.

Maloni pažintis, prasidėjusi su direktorės pavaduotoju Antanu Žvagininiu, tęsėsi kultūros centre, čia į susitikimą atvyko Rimdžiūnų kaimo senolės, kurios padainavo keletą lietuviškų dainų. Jau himnu tapusi M. Miškinienės giesmė apie Gervėčius nuskambėjo lauke, sustojus ant kultūros centro

laiptų, po jos braukėme ašarą tiek vyresni, tiek ir jaunesni. Bendravome neilgai, tačiau ta betarpiška šiluma, skludusi iš žilagalvių močiūčių širdžių, sušildė kiekvieną buvusį kartą.

Stebėjomės gražia mokyklos aplinka, kiekviename kabinete radome lietuviškos simbolikos žiupsnelį. O kai muziejaus ir kultūros centro direktorė Galina Šturo pakvietė į muziejų, ne vienai mokinėi norėjosi sėsti prie audimo staklių ir pamėginti austi. Muziejuje matėme krašto etnografinių daiktų, lino kelių, siuvinėtų ir austų vietinių lietuvių darbų, kitą sukaupę medžiagą. Su meile centro direktorė pasakojo apie savo muziejų, jo atliktus darbus. Teliko stebėtis, kaip viskas gražiai sutvarkyta, sudėliota, patrauklu akiai. Sužinojome daug.

Apstulbę sustojome prie Gervėčių Švč. Trejybės bažnyčios. „Visus žavi 1899–1903 m. statyta Švč. Trejybės bažnyčia. Nuostabi aplinka, parkas, kuriame puikuojasi 12 apaštalių skulptūros, įvairi augmenija. Neogotikos didybė, bokštas 61 metro. 1526 m. čia pastatyta pirmoji medinė bažnyčia (Rytų Lietuvoje vienintelė).“

Dar išlikęs vandens malūnas, kuriame dabar planuojama įkurti laisvalaikio ir pramogų centrą.

Gervėčių krašte iš XIV–XV šimtmečio išlikę lietuviški kaimai turi savo niūrią istoriją. Nuo 1944 m. šis kraštas visam laikui liko Baltarusijoje. Žmonės kalba savita Rytų

aukštaičių vilniškių tarme (išsaugota!), išlikę 15 kaimų, apie 1000 lietuviškai kalbančiųjų“. Dalijosi išpuodžiais šio projekto dalyvė mokytoja Janina Petkevičienė.

Mane sužavėjo parkas. Mini Versalis – taip ir norėjosi sušukti, pamačius šį parką. Gervėčių Švč. Trejybės bažnyčios šventorius primena jaukią dekoratyvinių augalų buveinę, kur gali išvysti 250 rūšių augalų, o iš viso ten auga apie 570 įvairių augalų. Visa tai – dabartinio klebono Leono Nestiuko pastangų vaisius. Tiesa, su kunigu pabendrauti nepavyko, tačiau bažnyčios patarnautojas mielai aprodė savo valdas.

Giriai – dar vienas lietuviškas kaimas. Čia apžiūrėjome paminklą kariam ir Vytautui Didžiajam. Žmonės labai noriai bendravo, džiaugėsi mūsų atvykimu.

Vakaras-diskoteka – Rimdžiūnų vidurinės mokyklos mokinių, mokytojų ir bendruomenės jaunimo vakaronė.

Aplankėme garsiąją Krėvos pilį, pastatytą didžiojo kunigaikščio Gedimino laikais (1316–1341) ir duotą valdyti jo sūnui Algirdui. Čia įvyko du lemtingi Lietuvos istorijos įvykiai. 1382 m. Jogaila suėmė Kęstutį bei jo sūnų Vytautą ir įkalino juos Krėvos pilyje. Kęstutis čia buvo nužudytas, o Vytautui pavyko pabėgti. 1385 m. šioje pilyje buvo išduotas Krėvos aktas, padėjęs pagrindus Lietuvos ir Lenkijos unijai. 1387m. pradėjus Lietuvos krikštą, čia buvo pastatyta viena pirmųjų aštuonių Vilniaus vyskupijos baž-

nyčių – Šv. Jono Krikštytojo.

Dar didingesni Radvilų rūmai mūsų laukė Nesvyžiuje – kur mūsų kaimynai kruopščiai saugo didikų Radvilų atminimą.

Išlikę nuostabūs feodalinės pilies, jėzuitų bažnyčios, benediktinų vienuolyno, miesto Rotušės pastatai (Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis).

Pilis baigiama atstatyti. Užbaigtaime rūmų sparne įrengta ekspozicija.

Miras – gyvenvietė per 600 metų. Ši vietovė žinoma ne tik Europoje, jos pilies šlovė nuo 2000 m. saugoma UNESCO. Pilį apie 1520 m. statė Miro valdovas Jurijus Iljiničius sau ir savo palikuoniams labiau prestižinę nei gynybinę. Ją supa 4 bokštai, o 5-asis atgręžtas į Vilno (VILNIŲ) buvo vienintelis įėjimas, vartai.

Pietinė galerija atsirado vėliau, kai XVI–XVII a. Mirą įsigijo Radvilos. Ji dabar restauruojama ir bus nacionalinio muziejaus filialas.

Aplankėme kunigaikščio Sviatopolk – Mirskij šeimos palaidojimo mauzoliejų ir cerkvę.

Per Lydą, Beniakonis ir Šalčininkus grįžome į namus.

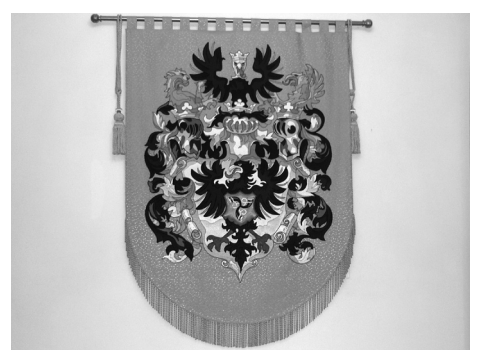
Norime padėkoti mokytojoms: J. Petkevičienei, J. Lukoševičienei, A. Dzervan, mokinių kolektyvui ir visiems, kurių dėka pamatėme šią nedidelę lietuvišką salelę, susipažinome su šio krašto žmonėmis, galbūt palikome dalelę savęs.

Lietuviškumo tradicijų puoselėjimas Rimdžiūnų vidurinėje mokykloje

Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos mokiniai ir mokytojai prie Krėvos pilies griuvėsių

Radvilų herbas Nesvyžiaus pilyje

Laisvės kovų istorija***Gintaras LUČINSKAS, Alytus***

Varviškė – senas kaimas ir buvęs palivarkas, įsikūręs prie Igaros upės, netoli tos vietos, kur ji ir Juodoji Ančia įteka į Nemuną, 13 km į pietryčius nuo Kapčiamiesčio, 25 km į šiaurę nuo Gardino, miškingoje ir durpingoje vietoje. Varviškė įkurta XV a. pabaigoje. Minima 1518 ir 1744 m. aktuose. Spėjama, kad kaimo pavadinimas kilęs iš lietuviškų žodžių „varvinti“ ir „vaškiai“, t. y. vaško varvintojai arba vaško apdirbėjai. Vėliau čia įsikūrė dvaras. Netoli Baltosios Ančios žiočių XVIII a. per upę buvo įrengtas keltas. Kai jis buvo pastatytas, pakrantėje prie medžio buvo prikaltas šv. Jono koplytėlė. Šią vietovę, čia įsikūrusį kaimą pradėta vadinti Sventijansku (lenk. Swientojansk). „Lenkijos karalystės geografiniame žodyne“ (1893 m.) nurodyta, kad Varviškėje yra 23 ūkiai, kuriuose gyvena 301 žmonės, o pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenimis, Varviškių kaime buvo 52 ūkiai (kiemai), kuriuose gyveno 253 gyventojai.

XX a. Nepriklausomybės kovų pradžioje, Lietuvai netekus pietinių teritorijų, Varviškė buvo piečiausiai įsikūręs kaimas prie administracinės linijos. Vietovė ir apylinkės nuo seniausių laikų buvo lietuvių gyvenamos, tačiau dvaras sulenkino kaimą, kuris savitai įėjo į Nepriklausomos Lietuvos kūrimosi istoriją.

Tautų Sąjungai 1919 m. birželio 18 d. tarp kariaujančių šalių nustatius demarkacijos liniją, o 1920 m. lapkričio 29 d. įvedus iš abiejų jos pusių 12 km pločio neutralią zoną (kartais vadinama juosta), Varviškė atsidūrė neutralioje zonoje prie demarkacijos linijos. Pasienio barą saugojo lietuvių kareiviai sargybiniai, tačiau postai buvo išdėstyti labai retai, maždaug kas 7–8 kilometrai.

1919–1920 m. šiame piečiausiam Lietuvos kampe susibūrė iš Lietuvos pabėgę lenkų dvarininkai, Lietuvos prijungimo prie Lenkijos šalininkai, kurie, remiami Lenkijos vyriausybės, siekiančios prijungti prie Lenkijos visą neutralią zoną, paskelbė vadinamąją Varviškės savivaldą (lenk. Samorząd Warwiszki) arba dar kitaip „placufką“ – sustiprintą karinį forpostą. Kaimą ir jo apylinkes vadino Varviškės respublika, kurios teritorija apėmė apie 30 kv. km.

I neutralią zoną tais laikais bėgdavo plėšikai, dezertyrai, avantiūristai ir kitokie bastūnai (sakoma, kad net kazokai, rusų belaisviai, grįžtantys iš Vokietijos, ir iš lenkų kariuomenės pabėgę ukrainiečiai), išlikę dar iš Didžiojo karo laikų, tiek lenkai, tiek lietuviai. Iš pradžių, kol jų buvo nedaug, jie plėšdavo kaimus neutralioje zonoje, tačiau jų vis gausėjant gyventojai jau nebegalėjo išmaitinti. Susikūrė stiprus lenkų partizanų dalinys, o Varviškė paversta centru visai pietų Lietuvos neutraliai zonai terorizuoti. Lenkų organizacija Varviškės apylinkėse sutelkė apie 300–400 (kai kur istorinėje literatūroje nurodoma net 700) ginkluotų vyrų, nemažai jų buvo lenkų kariškiai, perrengti civiliais drabužiais. Jie buvo įsitvirtinę Juodosios Ančios, Igaros ir Nemuno pakrantėse. Varviškės „republika“ skelbėsi esanti nepriklausoma nuo Lietuvos ir Lenkijos bei siekianti prijungti Lietuvą prie „Vidurinės Lietuvos“ (lenk. Litwa Środkowa), turėjo savo „vyriausybę“, antspaudus; siautėjo daugelyje neutralios zonos vietovių, Kapčiamiesčio apylinkės miškuose, puldinėdavo Didžiasalio, Leipalingio, Lipliūnų, Paliepio, Kapčiamiesčio, Kučiūnų, Veisiejų apylinkes. Šią gaują likviduoti buvo sunku, nes ji veikė miškuose, buvo gerai ginkluota kulkosvaidžiais, šautuvais, granatomis ir remiamas lenkų valdžios. Kada mūsų partizanų ir milicijos (iki 1924 m. taip buvo vadinama policija – aut. past.) stipresnės jėgos juos puldavo, jie pasitraukdavo miškais į Lenkijos pusę, kur juos

pridengdavo kariuomenė, o vėliau vėl sugrįždavo į savo lizdus.

Neutralioji zona buvo niekieno žemė, čia buvo sunku ir pavojinga gyventi. Kadangi neutralios zonos gyventojai buvo lietuviai, naktiniais kaimų puldinėjimais, žmonių žudymais, sodybų deginimais, grobimais (grobė gyvulius, maisto produktus, kailius ir kailinius, vilnas, drobę), plėšimais ir rekvizicijomis (javais, mėsa, pinigais, pastotėmis) buvo siekiama įbauginti gyventojus ir priversti juos prašyti prijungiami prie Lenkijos. Tikėtasi, kad Lietuvos karinių jėgų neginami gyventojai (Lietuva griežtai laikėsi neutralios zonos taisyklių ir iš jos išvedė savo karinius dalinius – aut. past.) neatlaikys ilgai trunkančio teroro, pasijus Lietuvos apieisti ir paprašys Tautų Sąjungos ar Lenkijos jų gyvenvietes prijungti prie Lenkijos. Dalinys kaskart vis plėtė savo veikimų zoną. Kai „... apie 100 banditų apsupdavo kokį kaimą, jiems nesunku būdavo tiesiog į šmotelius supjaustyti mūsų kareivius,“ – rašoma „Karo archyve“. Visi tos srities gyventojai buvo verčiami duoti lenkų partizanams (apylinkės gyventojai juos vadino „razbaininkais“) duoklę – „daniną“. Tuos, kurie atsisakydavo ją pristatyti, naktį užpuлдavo ir viską atimdavo. Kaip tai buvo daroma, matyti iš vieno 1922 m. gruodžio 16 d. dokumento (šis dokumentas, rašytas lenkiškai, Lietuvos valdžios buvo pridėtas prie Tautų Sąjungos bylos kaip įrodymas lenkų kriminalinių veiksmų neutralioje Lietuvos teritorijos zonoje – aut. past.), siusto Šutronių kaimo (Kapčiamiesčio vls.) seniūnui:

Ginkluotos pajėgos
Varviškiai
Varviškių savivaldos komanda
16–XII–22 m.

Įsakymas Šutrance kaimo šaltyšiu. Šutrance kaimo šaltyšius pristatys Varviškių kaiman 20–XII–22 m. 20 pūdų avižų, 10 pūdų mėsos, 3 pūdus lašinių lenkų partizanų reikalams.

Už neišpildymą minėto įsakymo visas kaimas bus nubaustas ir triguba duoklė bus išieškota; be to, išsiųsiu baudžiamajį būrį, už kurio pasielgimą neatsakau, t. y. už triukšmus, plėšimus, kaimo bombardavimą bei padėgimą.

H. Mullers,
Ginkluotos jėgos Varviškių
savivaldos komendantas
(pavadavime).

Nepaklusniusius bausdavo savo „karo lauko teismu“ (lenk. Sąd polowy). Šioms gaujoms vadovavo Varviškės savivaldos komendantas (lenk. Komendant sily zbrojnej Samorządu Warwiszki) lenkų kariuomenės poručikas Pilewskis, slapyvardis Chmūra (Debesis). Kitų teigimu, tai buvęs Kapčiamiesčio apylinkės dvarininkas Moravskis. Lenkų partizanai taip pat buvo įsikūrę Sventijansko ir Bugiedos kaimuose. Iš pastarojo kaimo buvo ir vienas iš lenkų partizanų vadų, kuris pasirašydavo taip: Nevtralnego pasa komendant Marcin Żukovski. Varviškėje partizanai turėjo savo komendantūros raštinę ir antspaudą su kaukole, kuri reiškė, kad jie nebijo mirties.

„Komendantas“ Chmūra paprastai per pasiuntinius raštu pranešdavo kaimo gyventojams, ką jie turi pristatyti į Varviškę. Pavyzdžiui, Lipliūnų kaimo seniūnui buvo įsakyta pristatyti 4 kiaules, 2 karves, 3 pabalnotus arklius, 6 kailinius ir t. t. Kartu buvo grasinama: „Šio įsakymo neįvykdžius, išsiųsiu baudžiamajį dalinį, už kurio veiksmus – prievartavimus, padėgimus, nužudymus ir t. t. aš neatsakau“. Gyventojams įbaugini baudžiamojos dalinio – kelių dešimčių raitelių – priešakyje buvo nešama juoda vėliava su kaukole. Ant savo įsakymo rašto Chmūra taip pat dėdavo antspaudą su kaukole.

Kapčiamiesčio gyventojas F. Šapura prisiėmė: „Būdavo, atjoja Chmūra į kaimą ir įsako seniūnui sušaukti žmones ir jiems pranešti, kiek reikia sunėšti miltų, grūdų, mėsos, kitų maisto produktų. Visas šias žmonių sunėštas gėrybes lenkų plėšikai gabendavosi į savo „sostinę“ Varviškę“. Užėję į lietuvišką mokyklą, viską dauždavo, draskydavo knygas.

Lenkai, norėdami parodyti Varviškės „respublikos“ tariamą savarankiškumą ir įtikinti pasaulį, kad Varviškėje susikūrė rimta organizacija, norinti prijungti Lietuvą prie jų jau anksčiau Vilniaus okupuotame krašte sukurtos „Vidurinės Lietuvos“, išleido pašto ženklus su specialiu įrašu SAMORZĄD WARWISZKI, perspausdinę tris Lenkijos pašto ženklus 50, 100 ir 200 markių vertės, kurių išleidimą jų spauda priskyrė tariamai Varviškės komendantūrai; šie ženklai buvo naudojami primokėti siunčiant korespondenciją iki artimiausio Lenkijos pašto Sapockinėje. Iš tiesų šiuos ženklus išleido pati Lenkijos valdžia ir išspausdino vienoje Varšuvos spaustuvėje, nes Varviškėje nebuvo jokių spausdinimo mašinų, be to, vėliau buvo nustatyta, kad perspausdinimui naudoti labai geros kokybės prancūziški dažai.

Lenkijos kareiviai ir partizanai Varviškės apylinkėse padarė daug skriaudų ir nužudė daug lietuvių, tačiau ne visus juos pavyko suregistruoti. Žemiau pateikiami tų kovų epizodai.

1919 m. liepos 8 d. užėmusi Merkinę, lenkų kariuomenė suėmė ir pasitraukdama išsivarė į Varėną kunigus Kazimierą Ribikauską ir Juozą

Milicininkai, apie 1923 m.

Bakšį. Paleido liepos 10 d., kai Merkinės lietuvių komendantas B. Balčiūnas suėmė 12 Merkinės lenkų.

1919 m. liepos 24 d. atjoję į Leipalingį lenkų kareiviai apiplėšė gyventojus, keliolika jų primušė, suėmė kun. Juodviršį.

1919 m. rugpjūčio 24 d. Mizarų kaime (Leipalingio vls.) lenkų kareiviai nušovė partizaną Kazį Žuką (K. Žukas 1931 m. buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu – aut. past.) ir apiplėšė M. Kriaučelį, o Lipliūnų kaime (Leipalingio vls.) – V. Budelį.

1919 m. rugpjūčio 27 d. iš Druskininkų į Leipalingį atvyko 100 lenkų raitelių suimti kleboną, bet jo neradę iškretė kleboniją, suėmė viršaitį ir vaistininką Antaną Laukaitį.

1919 m. rugpjūčio 27 d. į Liškiavą įsiveržė lenkų kareiviai apiplėšė 3 gyventojus.

1919 m. rugpjūčio 28 d. į Liškiavą vėl įsiveržė apiplėšė 3 gyventojus, o Mizarų kaime (Leipalingio vls.) – M. Kriaučelį.

1919 m. rugpjūčio 29 d. Gerdašių kaime (Leipalingio vls.) apiplėšė Viganaušką, P. Nanortą, A. Augustinavičių, A. Jakaitį, o Paliepio kaime (Kapčiamiesčio vls.) – J. Želionį, A. Ūrboną, J. Ledulį.

1919 m. rugpjūtį prie Seinų lenkai nušovė partizaną Vincą Marcinkevičių (V. Marcinkevičius 1931 m. buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu – aut. past.).

1919 m. rugsėjo 4 d. Sankonių kaime (Leipalingio vls.) lenkų kareiviai apiplėšė M. Dobrakieneį.

1919 m. rugsėjo 11 d. įsiveržė lenkų kareiviai apiplėšė Veisiejų miestelio gyventojus.

1919 m. rugsėjo 24 d. lenkų karininkas, atvykęs į Mizarų kaimą (Leipalingio vls.), primušė du ūkininkus ir šūviu vieną sunkiai sužeidė.

1919 m. rugsėjo 27 d. Leipalingyje apiplėšė vaistininką A. Laukaitį.

1919 m. spalio 1 d. į Panaros kaimą (Liškiavos vls.) įsiveržė lenkų kareiviai apiplėšė P. Aurilą, G. Gelažauską.

1919 m. spalio 2 d. Vadzinių kaime (Kapčiamiesčio vls.) apiplėšė ir sužeidė V. Žilvį.

1919 m. spalio 7 d. Panaros kaime (Liškiavos vls.) lenkų kareiviai apiplėšė V. Bernotą, V. Balį, J. Šinkonį, R. Stautienę, B. Stančį, J. Martinonį, V. Krivę.

1919 m. lapkričio 22 d. lenkų kareiviai peršovė einančią į Valinčių kaimą (Punsko vls.) Vaznelienę.

1919 m. lapkričio 27 d. Leipalingyje apiplėšė vaistininką A. Laukaitį butą.

1919 m. lapkričio 28 d. apiplėšė ir sumušė Garcėnų kaimo (Alytaus aps.) gyventojus.

1919 m. gruodžio 17 d. Mizarų kaime (Leipalingio vls.) lenkų kareiviai apiplėšė Juozą Valionį.

1920 m. sausio 21 d. Kariulių sodžiuje (Leipalingio vls.) sumušė ir apiplėšė Juozą Vaikšnora.

1920 m. balandžio 3 d. Samūniškių kaime (Merkinės vls.) lenkų kareiviai apiplėšė ir sumušė gyventojus, kurių vienas vėliau mirė.

1920 m. balandžio 10 d. apiplėšė Raguškių sodžiuje (Merkinės vls.) Adomkienę ir Pabaltos vienkienę (Merkinės vls.) – Grauzinį.

1920 m. balandžio 20 d. į Veismūnų kaimą (Merkinės vls.) atvykę lenkų kareiviai puolė plėšti gyventojus, bet šaulių buvo atremti.

1920 m. gegužės 2 d. Merkinėje lenkai suėmė kleboną Kazimierą Ribikauską.

1920 m. gegužės 3 d. Meškasio kaime (Merkinės vls.) lenkų kareiviai plėšė gyventojus.

1920 m. birželio 20 d. lenkų pasienio sargybos kareiviai užpuolė Kučiūnus, suėmė kunigą Juozą Galecką, apiplėšė kooperatyvą ir valsčiaus raštinę, plėšė gyventojus.

1920 m. rugsėjo 23 d. lenkų kariuomenė buvo užėmusi Leipalingį, terorizavo jo apylinkių gyventojus.

1920 m. lapkričio 20 d. Punsko valsčiuje lenkai suėmė ir sušaudė iš Lietuvos kariuomenės grįžusį savanorį Joną Murauską.

1920 m. lapkričio 28 d. Vaitakiemio kaime (Punsko vls.) lenkai apiplėšė Staškevičienę.

1920 m. lapkričio 30 d. Trakiškių kaime (Punsko vls.) lenkai suėmė ir išvežė į kalėjimą Augustą Cibulską (60 m.).

1921 m. sausio 27 d. Pilvingių kaime (Nedzingės vls.) lenkų kareiviai apiplėšė gyventojus.

1921 m. kovo 20 d. įsiveržusi į Smalėnų kaimą (Punsko vls.) lenkų kariuomenė gaudė jaunos lietuvių vyrus ir varėsi į Suvalkus.

1921 m. kovo 21–23 d. įsiveržusi lenkų kariuomenė Ožkinių ir Trakiškių kaimuose (Punsko vls.) suiminėjo lietuvių vyrus ir varė juos į Suvalkus.

1921 m. balandžio 6–10 d. Punsko valsčiuje lenkų kariuomenė puldinėjo lietuvių kaimus prie demarkacinės linijos ir susirėmė su šauliais.

1921 m. balandžio 10–18 d. lenkų okupuotuose Lietuvos pietuose Smalėnų, Peleliūnų, Būbelių, Dievotiškio kaimuose bei Seinuose lenkų kariuomenė gaudė, mušė ir plakė lietuvių vaikus.

1921 m. balandžio 11 d. mirė šaulys Petras Švedas, jis buvo sunkiai sužeistas kautynėse su lenkais Alksnėnų kaime (Punsko vls.) (P. Švedas 1931 m. buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu – aut. past.).

1921 m. liepos 30 d. lenkų žandarai kulkosvaidžiu apšaudė Svenciškių, Vaičiuliškių ir Trumpališkių kaimus (Punsko vls.), įsiveržė mušė seniūnus, vyrus ir moteris, apiplėšė gyventojus: Svenciškių k. – Oną Žemaitienę ir jos dukterį; Trumpališkių k. – Oną Dzidolikieneį ir Staškevičių; Vaičiuliškių k. – Adomą Maksimavičių ir daugelį kt.

1921 m. rugsėjo 1 d. lenkų žandarai puolė ir apiplėšė Kreivenų kaimo (Punsko vls.) gyventojus.

1921 m. rugsėjo 20 d. 3 lenkų kareiviai įsiveržė į Klevų kaimą (Punsko vls.), apiplėšė ir nužudė J. Leončiką bei pagrobė jo arklius, kuriais jis tuos kareivius vežė į Suvalkus.

1921 m. lapkričio 8 d. lietuvių karininko Andriaus Pridotko vadovaujamas 30 Perlojos šaulių būrys nuvyko į Varviškės ir ten likvidavo centrinę lenkų partizanų grupę.

1921 m. gruodžio 3 d. Vaičiuliškių kaime (Punsko vls.) 9 lenkų žandarai suėmė Mykolą Degutį ir išsivežė į Suvalkų kalėjimą, kur kalino 3 mėn., vėliau Lenkijos teismas nuteisė jį 1 metams kalėti.

1921 m. gruodžio 18 d. ir vėliau, Punsko valsčiuje lenkų kareiviai gaudė jaunos lietuvių vyrus, šventadienį susirinkusius į bažnyčią, varė juos į Suvalkus ir vertė rašyti savanoriais į Lenkijos kariuomenę.

1921 m. gruodžio 21 d. vakare lenkų partizanai nušovė milicininką Kazį Rožinską, kuris ėjo sargybą ant Seinų–Lazdijų plento.

1922 m. vasario 7 d. Marinavos kaime (Krasnapolio vls.) lenkų žandarai suėmė Lauryną Petruškevičių (56 m.) ir nugabeno į Suvalkų kalėjimą.

Kai 1922 m. vasario 13 d. lietuviai prieš lenkų partizanus Varviškėje ir Bugiedoje pasiuntė 18 savo milicininkų, lenkai klastingai juos apsupo ir suėmė; sugautuosius mušė šautuvų buožėmis, kankino, po to nuogai išrengė, paklupdė po kažkokių paveikslų ir liepė prisiekti, kad į jų „respublikos žemes“ daugiau neiš. Dar kartą smarkiai sumušė, paleido nuogus ir basus.

1922 m. kovo 20 d. Alksnėnų kaime (Punsko vls.) kovoje su lenkais žuvo partizanas-šaulys Petras Vitkauskas (P. Vitkauskas 1931 m. buvo apdovanotas Šaulių žvaigždės ordinu – aut. past.).

1922 m. gegužės 6 d. lenkai Vaitakiemio kaime (Punsko vls.) peršovė lietuvių šaulį Joną Supčinską, gegužės 9 d. jis mirė Marijampolės ligoninėje.

Tęsinys kitame numeryje

Jonas Kareckas, 1924 m.

Dėl LR Konstitucijos, suvereniteto ir abėcėlės gynimo

Lietuvos Respublikos Prezidentei Seimo Pirmininkei Ministrui Pirmininkui

Atkelta iš 1 p.

Yra problema ne dėl Lietuvos lenkų pavardžių rašybos, o dėl bandymų destabilizuoti lietuvių kalbos abėcėlę, nes į ją be pagrindo siūloma įvesti apie 100 naujų raidžių bei jų variantų lotyniškų abėcėlių pagrindu. Nėra problemos dėl nelietuviškų pavardžių autentiškos rašybos, nes ji nusistovėjo per 500 metų ir yra Lietuvos kultūros paveldas. Ir kodėl tų pavardžių rašybos originalo kalba turi būti ne lietuvių, lotynų, rusų, vokiečių, o tik lenkų kalba etninės lietuvių žemės, 1920–1939 metais okupuotose Lenkijos?

Kodėl tik Lenkijos atstovai vėl kelia Lietuvai ultimatumus net ne dėl lenkų, o lietuvių kalbos rašybos?

Negalima tiesiogiai lyginti Lietuvos lenkų ir Lenkijos lietuvių padėties, nes ir vieni, ir kiti gyvena etninėse lietuvių žemėse ir bent prieš 150 metų daugiausia kalbėjo lietuviškai. Kam bus geriau, jei lietuvių kilmės Lietuvos lenkų pavardės *Butrim, Eismont, Gintovt, Gaidis, Mažul, Survilo, Talmont, Trinkun, Voišnis* ar *Žvėrello* rašysime nebe autentiškai ir ne originalo kalba, labiausiai jas iškraipydami?

Tai, kad Punsko valsčiuje neseniai dviem

kalbomis užrašyta 30 užrašų, nereiškia, kad Lietuvos Respublikoje, pažeidžiant įstatymus ir teismų sprendimus, reikia keliom kalbos rašyti gatvių ir vietovių pavadinimus, įvesti „vietines“ kalbas. Jokioje nefederacinėje Europos Sąjungos valstybėje taip nėra. Buvusiam lietuvių ir kitų baltų kalbų plote, dabar esančiame Lenkijos Respublikos ribose (Seinų, Suvalkų, Augustavo, Olštino ir kitose apskrityse) taip pat to nėra ir gatvės, vietovių pavadinimai *Budry, Doba, Downary, Ilawa, Galajny, Galiny, Giedajty, Gize, Gryzliny, Gulbieniszki, Kiejuty, Kielpiny, Kiertiny, Lan-*

kiejmy, Mazucie, Moltajny, Rogajny, Sorkwity, Warnikajny, Wejsuny ar *Zyndaki* rašomi tik valstybine kalba, net neatstatant autentiškos formos.

Siūlome laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir Konstitucinio Teismo sprendimų.

„Vilnijos“ draugijos valdyba dr. Kazimieras Garšva
Lietuvos Sąjūdis
Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga
Rytų Lietuvos reikalų taryba

Vilniaus krašto atgavimo 70-metis

Liūdnu ir džiaugsmingu valandėlių praeitis

Sostinės Vilniaus ir jo krašto atgavimo 70-mečiui paminėti

Dr. Nastazija KAIRIŪKŠTYTĖ, Vilnius

Pradžia Nr. 22

atsisakyti visų su Lenkija tiesioginių santykių ir iki 1938 m. pavasario Lietuva su Lenkija neturėjo diplomatinį santykių, nepripažino demarkacinę liniją valsybine siena.

1922 m. Laikinas Vilniaus lietuvių komitetas kreipėsi į nepriklausomos Lietuvos visuomenę, nurodydamas: *Padėkite ne sąmokslus daryti, ne politinę agitaciją varyti, bet šventą švietimo darbą grobti, lietuviškas mokyklas laikyti, lietuvių iš tamsybės kelti.* Šis šauksmas buvo išgirstas. Lietuvių visuomenė telkėsi į organizacijas, kad galėtų pareikšti lenkams protestus, padėtų pavergtiems tautiečiams. 1921 m. įkurtas komitetas Vilniaus kraštui remti, 1925 m. reorganizavėsi ir *vilniečių sąjunga*, 1930 m. atsirado studentų korporacija *Vilnija*, jaunimo sąjunga *Ažuolas* ir kt. Aktyvi buvo *šaulių sąjunga*. Iš organizacijų išsiskyrė ir visuomenės telkimo centru tapo *Vilniaus vadavimo sąjunga*, įkurta 1925 m. Tokį pavėluotą jos įkūrimą vienas jos organizatorių prof. kun. Fabijonas Kemešis aiškino: ...*per keletą metų tauta laukė teisybės iš valstybių vadovų. Mūsų, kad ir jaunutė diplomatija, dėjo daug pastangų palenkti Tautų Sąjungos sferas padarytą skriaudą atitaisyti . Buvo tai laikai , kad ne tik mes , bet ir daugelis kitų Tautų Sąjungos galia dar tikėjo. Tačiau , kai 1923 m. kovo mėnesį Ambasadorių konferencija pripažino Vilniaus kraštą Lenkijai ir Tautų Sąjunga savo tylėjimu tai patvirtino, mūsų visuomenei emė aiškėti , kad laikas bus pradėti remtis ir pasitikėti daugiausia savo jėgomis ir imti burti tas jėgas į vieną galingą sąjungą, kurios tikslas būtų visiems aiškus: atovaduoti nepriklausomai Lietuvai savo tikrąją sostinę , pavartojant tam visas galimas ir prieinamas padurias priemones, pirmoj vietoj-kultūrinės priemonės.*

1925 m. balandžio 25 d įvyko *Vilniaus vadavimo sąjungos* steigiamasis susirinkimas. Steigėjai buvo Mykolas Biržiška, Mečišlovas Reinys, Andrius Rondonas, Antanas Smetona, Stasys Šilingas, Zigmas Žemaitis. Sąjungos pirmininku išrinktas prof. Mykolas Biržiška, vykdęs šias pareigas iki 1935 m. pavasario, vėliau jai vadovavo Antanas Juška. Į šią sąjungą įsiliejo nemažai inteligentų, kurie sudarė jos branduolį, nustatė veikimo gaires. Tačiau buvo ir trukdytojų, spaudoje atsirado nepalankių sąjungai straipsnių. Be to, reikėjo pasiekti, kad sąjunga netaptų partine. 1928 m. žurnalo *Mūsų Vilnius* vedamajame straipsnyje rašoma: *Juk ne partija, ar srovė prarado Vilnių, tik tauta prarado Vilnių , ne partijos ar srovės jį išvaduos, tik visa tauta-susijungusi, susiorganizavusi.* Kad ši sąjunga apimtų visą tautą, reikėjo kurti skyrius ir telkti į juos narius. Buvo pasiekta, kad 1937 m. sąjunga turėjo daugiau kaip 612 skyrių ir 27 tūkst. narių. Skyrius kūrė ir užsienio, ypač JAV, lietuviai. Be to, prie sąjungos šliejosi 600 tūkst. jos rėmėjų, t. y. asmenų, turinčių Vilniaus pasus, kurie buvo kaip teisės į Vilnių liudijimas bei simbolis. Galbūt šiandieniniai Vilniaus lenkai pasinaudojo ta patirtimi ir išdavinėja jiems *kartą polaka*.

Vilniaus vadavimo sąjungos veiklai reikėjo lėšų. Jos buvo gaunamos per narių mokesčius, aukas, iš kultūrinių renginių, spaudos leidinių. Aktyvus lėšų rinkimas vykdavo Spalio 9-ąją, vadinamąją Gedulo ir vilties dieną. Per šios dienos aukų rinkimą, kuris kasmet vykdavo visoje Lietuvoje, buvo surenkama iki 10, 0 tūkst. litų. Nors rinkimas nebuvo lengvas. 1933 m. vienas iš tokių rinkėjų Kaune prisimena: *Štai studentas „proletaras“, bet mielai išsiima dvilitinę monetą ir meta rinkėjo dėžutėn; šoferis, sustabds mašiną, išlipa , prieina prie rinkėjų, meta dėžutėn sidabrinę monetą, tardamas „reikia atlikti savo pareigą“, ateina mažieji ir atneša savo auką: jų širdyse taip pat ugdoma idėja atjausti pavergtuosius ir neatsižadėti savųjų. Šalia šių malonių įspūdžių būna ir skaudžių , net įžeidžiančių išsišokimų. Atsiranda tokių , kurie nustumia rinkėjus, karčių žodžių nepagaili. Skaudžiausia ,kad tarp jų yra užimančių aukštus postus, naudojasi geru gyvenimu, bet kai prieiti , kad paaukotų,, išdidžiai numoja ranka. Aukojo žmonės ne tik pinigų, o ir drabužių, knygų ir kt.*

Sąjungos veikla vyko 2 kryptimis: 1) tautos

utelkimas ir sąmoningų Vilniaus kovotojų ugdymas, 2) įvairiapusė pagalba vilniečiams, siekiantiems išlaikyti lietuviybę.

Pirmoje kryptį apsprendė iš praeities paveldėtas skurdus kultūrinis palikimas. Buvo nemažai žmonių, nežinančių tautos istorijos, net negirdėję apie sostinę Vilnių. Taigi reikėjo žmones mokyti istorijos, sužadinti meilę sostinei Vilniui, įkvėpti jo atgavimo lūkesčius. Šį propagandinį darbą vykdė ne tik sąjungos nariai, bet ir įvairūs talkininkai: šauliai, jaun lietuviai, ypač mokytojai, kuriems teko išskirtinė vieta. Jie dirbo platų propagandinį darbą visuomenėje, vilnietiška dvasia auklėjo mokinius.

Sąjungos darbe nuolat buvo ieškoma naujų. 4 dešimt. dr. Juozas Purickis parengė naują kultūrinio darbo programą, kurioje nuo jausminio patriotizmo būtų pereinama prie sąmoningo, aukštos etikos, dorovingumo, darbštaus tautiečio ugdymo. Taigi ši dr. J. Purickio programa neprošal ir šiandien.

Propagandinio, kultūrinio darbo įvairovėje paminėtinos reiškiamos gyvu žodžiu kai kurios jų formos: paskaitos, vaidinimai, poezija, dainos ir kt. Įvairiomis formomis gyvas žodis plačiai skambėdavo, ypač Spalio 9-ąją. Šią dieną atgydavo bažnytkaimiai miesteliai, miestai. Šią dieną jų renginiuose plazdėdavo juodais kaspinais perrištos vėliavos, žmonės išklausydavo šv. Mišių, pagerbdavo žuvusius už laisvę. Šie įvairių vietovių renginiai turėjo įvairių savitumo bruožų. Ypač tuo išsiskirdavo Kaunas, laikinoji Lietuvos sostinė, kurioje paminėti Spalio 9-ąją susirinkdavo keli tūkstančiai žmonių. Visus juos paveikdavo rimties, susikaupimo minutė, kurios metu sustodavo visas transportas, kiekvienas einantis žmogus. Rudens vėjui besiplaikstančios, juodu kaspinu perrištos vėliavos, tyli, vienplaukė, susimąsčiusi, sustingusi minia, klaukimas sirenų kauksmas, duslus bažnyčių varpų gausmas paveikdavo kiekvieną, net ir nejautrų žmogų

Buvo organizuojamos Vilniaus dienos, Vilniaus valandėlės, gegužinės ir kiti renginiai. Juose visuomet skambėdavo *Vilniaus vadavimo sąjungos* himnas *Ei, pasaui, mes be Vilniaus nenurimsim!* Šio himno žodžius parašė Petras Vaičiūnas, muziką sukūrė Antanas Vanagaitis. Nuo 1927 m. gyvas žodis skambėjo per radijo laidos Vilniaus valandėlės, vedamas lietuvių, lenkų, ir kitomis kalbomis.

Išskirtinė vieta sąjungos veikloje užėmė spausdintas žodis. Buvo išleista per 100 įvairių leidinių, susijusių su Vilniumi. Spaudinius sudarė įvairi produkcija: knygos, brošiūros, atsišaukimai, plakatai, atvirukai ir kt. Didelio populiarumo susilaukė žurnalas *Mūsų Vilnius*. Jo tiražas kasmet didėjo ir 1937 m. pasiekė 72 tūkst. Egzempliorių. Kai kurie leidiniai buvo kitomis kalbomis ir platinami už Lietuvos ribų.

Vilniaus vadavimo idėjos buvo propaguojamos pavadinant Vilniaus vardu gatves, aikštes, vietas, sodinant Vilniaus medžius, įrengiant Gedimino pilies imitacijas ir t. t. Nuo 1937 m. prasidejo Vilniaus kryžių statyba. Iki 1938 m. rudens buvo pastatyta apie 100 Vilniaus kryžių.

Vaikai, o ir jaunimas skirtingai nei suaugusieji jausmingiau, imliau susižavi idėjomis ir jas priima. Todėl neatsitiktinai ir *Vilniaus vadavimo sąjunga* kreipė daug dėmesio mokykloms, kurių tinklas buvo platus. 1929 m. Lietuvoje buvo 171,4 tūkst. pradinį mokyklų mokinių, 3, 6 tūkst. jų mokytojų. Nors nuo 1930 m. mokyklose nebuvo leidžiama steigti visuomeninių organizacijų kuopelių, būrelių, todėl mokytojas buvo vienintelis mokykloje visuomeninio darbo organizatorius. Nuo jo gebėjimų, aktyvumo priklausė ir šio darbo apimtis, priemonių įvairovė. Daugelyje vietovių mokyklos buvo Vilniaus idėjų propagavimo centrai. Juose buvo knygynėliai, išsiskiriantys apie Vilnių istorine, grožine literatūra. Mokyklos renginiuose buvo ne tik mokiniai, bet ir tėvai, kiti vietos gyventojai.

1939 m. spalio 29 d. Šv. Mišios Aušros vartų koplyčioje. Jose dalyvavo aukštoji Vilniaus rinktinės ir Šaulių sąjungos vadovybė, Vilniaus lietuvių atstovai

Vilniaus vadavimo idėjų mokyklos propagavimas turėjo specifinių bruožų, antai nuo 1927 m. mokyklose prieš pamokas ir kitomis progomis kalbama Vilniaus malda, kuri jautriai paliesdavo kiekvieno mokinio širdį. Kauno *Aušros* berniukų gimnazijos auklėtinis Balys Gentvilas apie maldos metu patirtus išgyvenimus rašė: *Gimnazijos salėje skamba maldos žodžiai . Pilni jie troškimų, pilni vilties, kad Aukščiausiasis palaimins dienos darbą ir ves tiesiais keliais jaunatvę žydinčias krutines. Pasitikėjimu spindi kiekvieno mokinio veidas, o tariami žodžiai galingai veržiasi , skamba, liejasi bendron melodijon. Malda baigta, paskutinis garsas išsirpo salėje, bet visi pasilieka stovėti. Žilagalvis kapelionas pradeda kalbėti didįjį lietuvių skundą... Su dideliu skausmo ilgesiu girdisi senelio balsas... Prisimenama, kad smurtas nežino šventenybių, nesigėdi suteršti šventas relikvijas ir paniekinti žmogiškumo jausmą. Kerštas veržiasi krutinėn, šaukiasi dangaus atitaisyti skriaudą, tokią nepakeliamą laisvai lietuviu dvasiai. Maldos žodžių sustiprinti, Aukščiausiojo teisingumo paguosti, mes pradeame dirbti savo darbą. Ir taip kas šeštadienis mūsų senelis kapelionas skaito maldą išilgtam Vilniui , skiepija sentėvių sostinei meilę. Tas skundas mums taip artimas, mes jį taip gerai suprantame. Maldos žodžiai ugdą dvasią, grūdina jėgas.*

Nuo 1929 m. kas savaitę mokykloje vedamos Vilniaus vadavimo ir tautinio supratimo pamokos. Mokiniai buvo skatinami rašyti rašinėlius ne tik apie Vilnių, bet ir laiškėlius vilniečiams. Mokiniams didelės reikšmės turėjo Vilniaus pasas, kurį įsteigė sąjungos padalinys *Vilniaus geležinis fondas*. Turėti Vilniaus pasą, t. y. būti Vilniaus rėmėjais, galėjo būti kiekvienas, neribojant amžiaus, tautybės. Mokyklose vykdavo iškilmingas šių pasų įteikimas, o ir į juos ženklelių įklavimas. Nors ir už 10 centų įklijuotas ženklelis kėlė mokiniui pasididžiavimą, kad jis didelio ir plataus Vilniaus vadavimo darbo dalyvis.

Vilniaus vadavimo sąjungos narių moralinė užuojauta turėjo reikšmės Lenkijos priespauda kenčiantiems lietuviams. Jos nariai pradžiugino nemažai vilniečių. 1935 m. jie apie atskriejantį iš Kauno radijo bangomis lietuvišką žodį pranešėjui Vincui Uždaviniui rašė: *Kiekvienas Tamstos žodis įstrigo širdysna, kiekviena pasakyta mintis jaudino mus, kiekvienas parašas, paskaitytas po sveikinimu artino mus su tuo žmogumi, su žinomu visuomenės veikėju, su organizacijos skyriaus vadovu ar pirmininku, pagaliau su mažu mokiniu, o per visus tuos sveikintojus*

artėjome mes su visa Nepriklausoma Lietuva .

Pavergtieji lietuviai sulaukdavo ir materialinės paramos iš įvairių organizacijų ir iš vyriausybės.

1939 m. spalio 10 d. SSRS su Lietuva pasirašė Vilniaus ir Vilniaus srities Lietuvos Respublikai perdavimo ir Lietuvos-Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutartis. Žinoma, tąkart mažai, kas žinojo, kad SSRS ir Vokietija pasidalino Lietuvą ir kitas Pabaltijo šalis, kad Vilniaus ir jo krašto dalies sugražinimas – šių valstybių suokalbų rezultatas, kad gresia naujoji okupacija, pakeičinti 1939 m. 27–28 d. Lietuvos kariuomenės žygiu į Vilnių pasibaigusią Lenkijos okupaciją.

Atgavus Vilnių ir jo krašto dalį, kad užgydytų okupacijos žaizdas, padėtų badaujantiems ir karo nelaimių ištiktiems žmonėms, į darbą kibo visa Lietuva. Jau kariuomenei iš paskos vyko kariškos lauko virtuvės ir žmonės buvo maitinami Vilniaus gatvėse šilta sriuba, duona. 1939 m. spalio 12 d. Kaune įsteigtas *Laikinasis komitetas Vilniaus kraštui remti*. Jo nariai parengė draugijos Vilniaus kraštui remti įstatus. Išrinktas naujas komitetas. Pirmininku tapo dr. Jonas Navakas, kurį 1940 m. birželio 26 d. bolševikams suėmus, pareigas perėmė Jonas Vilkelis. Draugija atliko didelį vilniečiams šelpti darbą. Visoje Lietuvoje per jos vietinius komitetus iki 1940 m. gegužės 15 d. buvo surinkta žemės ūkio produktų ir kitų materialinių gėrybių už daugiau kaip 1,5 mln. litų. Ši draugija siuntė vieną po kito ešelonus su įvairiais maisto produktais. Iki 1939 m. lapkričio 4 d. buvo sušelpsta apie 16 tūkst. žmonių. Tačiau sovietinės valdžios nurodymu 1940 m. liepos 31 d. draugijos veikla uždrausta. Vis labiau niaukėsi padangė ir žmonių nuotaikos nuo naujų okupantų šeimininkavimo Lietuvoje.

Šiandien gyvenantiems nepriklausomoje Lietuvoje Vilniaus, Šalčininkų, Visagino krašto lietuviai dėl mūsų valdžios didžiulio aplaidumo, o ir pataikavimo jaučiasi lyg vėl gyventų okupacijoje. Jie neturi tokių gerų sąlygų vaikų mokymuisi, kokios sudaromos kitataučiams, o ir lietuvių kalba neturi reikamo valstybinei kalbai statuso. Reikalingas mūsų valdžios, visuomenės didesnis aktyvumas, kad ilgamečių okupacijų padariniai etninėse lietuvių žemėse būtų likviduojami ir lietuviai nesijaustų skriaudžiami.

Pabaiga

Lietuvos pasipriešinimo istorija

Gasparų pušynėlio legenda

Kęstutis KUZMA,**Regina KUZMAITĖ-NORKEVIČIENĖ, Vilnius**

Apolonija Morkūnaitė, 1951 m. (Iš A. Morkūnaitės-Vaitulionienės archyvo)

Kraupiom legendom šiandien skamba pokario metų partizanų kovos, mūsų jaunystės Lietuvos kasdienybė. Viena tokių legenda tapusių istorijų įvyko už kelių kilometrų nuo Panevėžio esančiame Gasparėlių kaime.

Prie Lėvens vingio, šalia gražaus jaunimo gegužinėmis garsėjusio Gasparų pušynėlio gyveno ūkininkų Morkūnų šeima. Ūkis vidutinis, tvarkingas, žmonės darbštūs, dori, kaimynų gerbiami – augino duoną, augino tris vaikus. 1928 m. lapkričio 5 d. gimė antroji duktė Apolonija. Kaip ir vyresnė sesuo Petrutė, vėliau toli nuo tėviškės dirbusi medicinos sesuo, jaunesnioji, meiliai vadinta Paliute, augo graži, dainininkė, gabi mokslui, lankė gimnaziją. Deja, karo, ypač pokario įvykiai sugriovė daugelio apylinkės žmonių gyvenimą. Ypatingai skaudžiai jie palietė Morkūnų namus. Mirus tėvui, Paliutė su jaunesniu broliu Petru liko kaime, talkino našlei motinai. Patriotiniais idealais auklėtas jaunimas – natūralu – pamiškių sodybose

tapo ryšininkais, rėmėjais. Juk miškuose tie patys – savi, pažįstami, draugai, mylimieji, kasdien gyvenantys tarp gyvybės ir mirties. Jauniems vyrams, kenčiantiems varganą miško brolių buitį, reikia pagalbos, užuojautos, namų šilumos.

Paskutinis partizanų kovos etapas – 1949–1953 metai – vienas sunkiausių, tragiškiausių. Kaimus išretino areštai, tremtys, išdraskė kolektyvizacija. Nuskurdintas kaimas sunkiai galėjo remti mišką, retėjo rėmėjų, ryšininkų gretos, silpnesniusius palaužė represijų baimė. Alkoholizmas, moralinis nuosmukis vedė į kolaboravimą, išdavystes.

Prasilavinusi Panevėžio gimnazijoje, baigusi dar buhalterių kursus, Apolonija Morkūnaitė išikūrus kolūkiui dirba jo kontoroje. Tai didelė parama šeimai ir ne tik jai. Prie pušynėlio priglundusioje Morkūnų sodyboje, per visą pokarį buvusioje partizanų priebėga, 1951–1952 m. žiemoja partizanai. Pagrindinis bunkeris Morkūnų gyvenamajame name po krosnimi, gerai užmaskuotas. Čia dažnai slapstėsi Vytautas Balčikonis-Gražiukas, vėliau Jurgis Balčikonis-Meška, Petras Dunkevičius, lankydavosi Juozas Šomka-Čerčilis, kiti partizanai. Miškai buvo nuolat saugumo kareivių dalinių siaubiami, kolaborantų šnipinėjami. Likę gyvi partizanai stengiasi bent žiemai išikurti sodybose, gerai suprasdami, koks pavojus šeimnininkams, tačiau kitos išeities nebėra. Tragedija įvyko 1952 m. vasario 2 d. Remdamiesi tikslia išdaviko informacija, saugumo daliniai dieną apsupo Morkūnų sodybą. Visi šeimos nariai buvo išvykę į darbą ar su reikalais. Vidurdienį sodyboje išgirdusios šaudymą, pamačiusios gaisrą, kolūkio kontoros bendradarbės pašaukė Paliutę į lauką. Pamačiusi degančią sodybą, suprato: jai kelio namo nebėra. Vėliau paaiškėjo ten buvusių trijų partizanų likimai: kareiviams apsupus namus, prasidėjus puolimui, vyrai gynėsi. Broliai Balčikoniai bandė bėgti iš degančio namo, bet abu nušauti. Petras Dunkevičius susisprogdino bunkeryje.

Apolonijos jaunesniojo brolio Petro

tuo metu nebuvo namuose. Jam beliko vienas kelias – į mišką, nors visiems jau buvo aiškus partizanų likimas. Tapęs partizanu Dobilu, su likusiais miško broliais slapstėsi apylinkės miškuose. Neilgai. Tų pačių metų gegužę dvidešimtmetis partizanas žuvo kariuomenės apsuptame Pišės miške. Kapas, kaip ir daugelio partizanų, nežinomas.

Netekusi namų, netekusi vaikų negrižo į gimtąjį kaimą ir motina – slapstėsi tolimesnėse apylinkėse pas gimines ar pažįstamus. Nelabai buvo jos ieškoma – seną, ligotą moterį tremti į Sibirą nedaug naudos. Partizanų, tremtinių motinų kančios apdainuotos apylinkėje žinomose dainose:

Miško brolius visi jūs užmiršit,

Prisiminsit galbūt dainose.

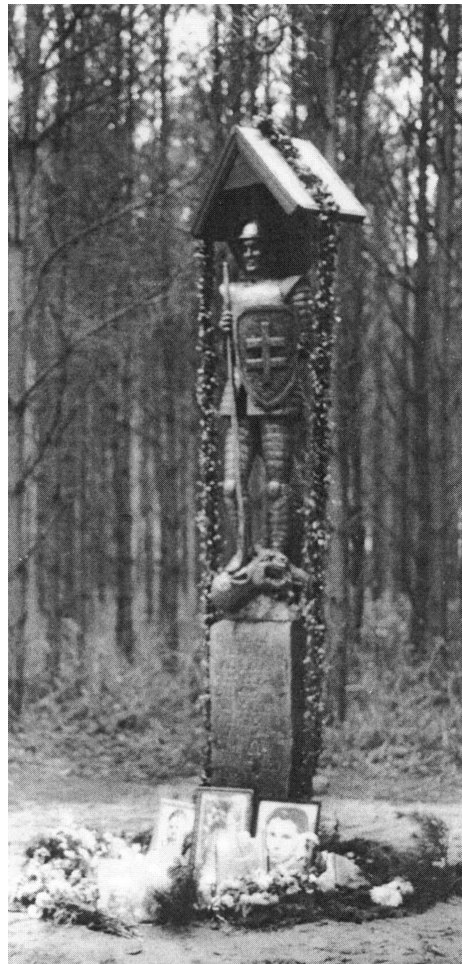
Vien tik verkiančios motinų širdys

Prisimins, kol užmigs kapuose.

Seniai išėjo iš gyvenimo mūsų skausmo madonų karta. Dabar išeina seserys, mylimosios, žmonos.

Apolonija Morkūnaitė – svarbiausia šeimoje partizanų ryšininkė ar rėmėja, kurį laiką bandė slapstytis, tačiau gerai suprato, kokią nelaimę gali užtraukti kiekvieniems namams, kurie drįso ją priglauti. Nebematydama kitos išeities, pati pasidavė saugumui. Areštas, tarybinis kalėjimas, tardymas, teismas. Ištvėrė, neišdavė. Nuteista 25 metams lagerio („už tėvynės išdavimą!“) ir 5 metams tremties. Laimėi, kitais metais mirė Stalinas, chruščiovinis „atšilimas“ sudarė galimybę bylą peržiūrėti.

Grįžo Apolonija į Panevėžį nelaukiama, nepageidaujama. Sunku gauti darbą, sunku prisiregistruoti. Stiprios, užgrūdintos kartos žmonės mokėjo įveikti sunkumus. Pradėjo gyvenimą iš naujo. Sukūrė šeimą: vyras – buvęs Dzūkijos miškų partizanas Pranas Vaitulionis. Užaugino Apoloniją sūnų, nukaršino senutę motiną, sulaukė vaikaičių – dviejų vyrų kaip ažuolų. Palaidojo sunkiai sirgusį vyrą. Sulaukė nepriklausomos Lietuvos, tačiau vargu ar tokios, dėl kurios buvo rizikuota viskuo: jaunyste, meile, gyvenimu, ar-

Šv. Jurgio skulptūra žuvusiems partizanams atminti sudegintos Morkūnų sodybos vietoje. 1991 02 17 (Iš K. Kuzmos archyvo)

timųjų likimais. Tokie klausimai turėtų belstis į sąžines tų, kurie veda Lietuvą jos abejotinais keliais ir klystkeliais.

Po sunkios ligos Panevėžyje 2009 m. rugsėjo 4 d. mirė Apolonija Morkūnaitė-Vaitulionienė. Jos urną priglaudė gimtosios Pajstrio parapijos kapai. Partizanų žūties vietą žymi, kraupią legendą primena šv. Jurgio skulptūra – artimo kaimyno kaimo menininko Vytauto Kaminsko darbas. Buvusią sodybą gožia miškas. Taip baigėsi Gasparų pušynėlio legenda.

Muziejus laikraštyje Nr. 48 (100)

Skautų organizacijos įkūrėjas Palangoje

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose yra trys fotonuotraukos, kuriose užfiksuotas Tarptautinės skautų organizacijos įkūrėjo ir vadovo generolo lordo Roberto Baden-Pauelo (Robert Baden-Powell) sutikimas Palangoje 1933 m. rugpjūčio 17 d. Tų metų vasarą generolas su 650 anglų skautų laivu „Calgary“ lankė Baltijos jūros pakrantės valstybių skautų organizacijas.

R. Baden-Pauelo biografija galėtų būti pagrindu nuotykių romanui. Būsimas generolas gimė 1857 m. Oksfordo universiteto profesoriaus šeimoje. Jo motina buvo kilusi iš kariškių šeimos, senelis – admiralas, dėdė – generolas ir Maltos gubernatorius, tai matyt turėjo įtakos jo karjeros pasirinkimui. Gavęs karininko laipsnį, 1876 m., turėdamas 13 husarų pulko antrojo leitenanto rangą, R. Baden-Pauelas išvyko į Indiją. Vėliau dalyvavo keliose karinėse kampanijose britų kolonijose Afrikoje. 1896 m., turėdamas majoro laipsnį, grįžo į Afriką, kur pasižymėjo taip vadinamame Antrajame Matabelų (karinga Pietų Afrikos gentis) kare. Jis kovojė su matabelais jų pačių metodais – pasalos džiunglėse, netikėti užpuolimai, diversijos. 1899 m. R. Baden-Pauelas, jau tapęs pulkininku, dar kartą grįžo į Pietų Afriką, kur buvo paskirtas nedidelio miestelio Mafekingo igulos komendantu (dab. Botswana). Šis postas tapo sunkiausiu išbandymu jo karinėje karjeroje, bet padarė jį legenda. 1899 m. spalio mėnesį konfliktas peraugo į karinius veiksmus. Karo pradžia britams buvo labai nesėkminga. Štai čia

pulkininkas R. Baden-Pauelas ir pademonstravo viską, ko jis išmoko per ilgus karų su gentimis Afrikoje ir Indijoje metus. Žmonių trūkumą jis kompensavo pasalomis ir netikėtai išpuoliais, spąstais ir tikrais ar tariamais minų laukais. Apgultis truko 217 dienų, būrai be gailėsčio apšaudė miestą iš sunkiųjų pabūklų. Ir kaip tik Mafekinge R. Baden-Pauelui kilo idėja apie būsimą jaunimo organizaciją. Trūkstant žmonių, pagalbiniams darbams – nešioti pranešimus, pristatyti šaudmenis, padėti sužeistiesiems nusigauti iki ligoninės, mieste buvo mobilizuoti paaugliai berniukai, dar per jauni dalyvauti kovos veiksmuose. Šis, kaip juos vadino, kadetų būrys ir tapo būsimos skautų organizacijos prototipu. 1900 m. gegužės mėnesį britų daliniai pagaliau prasiveržė iki miesto. Anglija pasitiko pulkininką R. Baden-Pauelą kaip nacionalinį didvyrį. Jam buvo anksčiau laiko suteiktas brigados generolo laipsnis, o karalienė Viktorija pakėlė į riterius.

Generolo bendražygį kuriant skautų organizaciją, tapo amerikiečių rašytojas Ernestas Seton-Tompsonas, knygų apie gamtą autorius. 1907 m. jie organizavo pirmąją skautų (pats žodis „scout“ reiškia žvalgas) stovyklą Brounsi saloje Pietų Anglijoje. 1908 m. generolas išleido knygą „Scouting for Boys“ (Skautybė berniukams), savo dar prieš du dešimtmečius rašytos grynai karinio turinio knygos apie armijos žvalgų paruošimą adaptuotą jaunimui. Jis deklaravo siekį ugdyti paauglius dorais, kilnios dvasios, tvirto būdo, sveikais,

Fotonuotrauka. Pasaulio skautų šefo R. Baden-Pauelo sutikimas Palangoje. 1933 m. rugpjūčio 17 d.

sąmoningais žmonėmis ir naudingais piliečiais savo valstybei. Organizacija sparčiai augo, po dviejų metų jai priklausė jau apie 10000 paauglių. Iš Anglijos skautų idėjos paplito pradžioje į jos kolonijas, o po to ir į kitas šalis. 1910 m. generolas R. Baden-Pauelas paliko karinę tarnybą ir atsidėjo tik skautų veiklai. Tais pačiais metais buvo pradėta organizuoti mergaičių skautų organizacija. Jai iš pradžių vadovavo generolo sesuo Agnesa Baden-Pauel, o vėliau jo žmona Olav Sen Kler Soms. 1920 m. I-ame pasaulio skautų suvažiavime, generolas buvo

paskelbtas visos organizacijos šefu. 1929 m. karalius Jurgis V už nuopelnus suteikė serui Robertui barono titulą.

Rusijos imperiją skautų judėjimas pasiekė jau 1909 m. Lietuvoje pirmosios skautų organizacijos susikūrė dar prieš I-ą Pasaulinį karą, bet jos buvo ne lietuviškos, o rusiškos ir lenkiškos. Pirmoji skautų organizacija Lietuvoje įkurta 1918 m. lapkričio 1 d. 1922 m. buvo įkurta Lietuvos skautų sąjunga. Skautų organizacija tarpukario Lietuvoje buvo labai populiari jaunimo tarpe. Organizacijos Šefu tapo pats

Prezidentas A. Smetona. Tarptautinio pripažinimo LSA sulaukė 1924 m., kai buvo oficialiai įregistruota Tarptautiniame skautų biure Londone. Tais pačiais metais lietuvių pirmą kartą dalyvavo pasaulio skautų suvažiavime Danijoje.

1933 m. rugpjūčio 17 d. Lietuvoje Pasaulio skautų šefas ir jo palyda buvo sutikti iškilmingai. Iš Klaipėdos automobiliais svečiai buvo pristatyti į Palangą, kur – prie įvažiavimo į miestą juos pasitiko tuometinis miesto burmistras, dr. Jono Basanavičiaus bendražygis, aušrininkas dr. Jonas Šliūpas. Šis epizodas ir užfiksuotas dviejose iš trijų pristatomų muziejuje saugomų nuotraukų. Trečiojoje fotonuotraukoje pietūs skautų stovykloje, po susitikimo su prezidentu A. Smetona ir skautų parodo. Be fotonuotraukų muziejaus rinkiniuose saugoma ir auksinė moneta, skirta skautų judėjimo 100-čiui, išleista Didžiojoje Britanijoje, 2007 m.

1937 m., sulaukęs 80-mečio, generolas R. Baden-Pauelas pasitraukė iš aktyvios veiklos. 1939 m. jis su žmona paliko drėgną Anglijos klimatą ir persikėlė į Keniją, kur ir mirė 1941 m. Pagerbiant organizacijos įkūrėją buvo nuspręsta, kad pasaulio skautų šefo postas liks neužimtas.

Muziejininkas Vytautas Tenesīs

Lietuvos mokyklų istorija

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazija

1939–1940 mokslo metai

Antanas PANAVAS, Vilnius

1939-ųjų rudenį mokslo metų pradžia Vilniaus krašto mokyklose vėlavo. Žinia apie prasidėjusį karą, netrukus nelauktas sovietinės kariuomenės įsiveržimas sujaukė ir taip nelengvą šio krašto žmonių gyvenimą. Nuostojus eiti spaudai sunku buvo susigaudyti įvykių kaitoje. Tačiau žinios apie Vilniaus gražinimą Lietuvai jau sklاندė tarp žmonių. Vilniaus krašto lietuviai to labai laukė, tik vieni su viltimi kiti – su nerimu, nes buvo neaišku, kur eis valstybinė siena. Žmonių nerimas buvo pagrįstas, nes Lietuva atgavo tik siaurą ruoželį Vilniaus krašto. Didelė dalis lietuviškų kaimų liko anapus sienos – sovietinėje Gudijoje.

Iš ten į Vilnių atvykę moksleiviai buvo atskirti nuo šeimų, tapo pabėgėliais. Ypač tai išgyveno mažesnieji, nors ano meto sąlygomis jie buvo pakankamai aprūpinti. Žmonių susirūpinimas buvo nuolat jaučiamas. Moksleiviai džiaugėsi, kad dabar netrukdomi galės mokytis lietuviškai. Daugelis jų dar prisiminė, kai buvo uždarinėjamos „Ryto“ draugijos mokyklos ir kai kurių mokinių rūpesčius dėl deklaracijų. Tuometės lenkų valdžios nurodymu, visi Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleiviai turėjo pristatyti iš valščiaus pažymą, vadinamąją deklaraciją, kad jų tėvai yra lietuviai ir kalba lietuviškai. Atrodė taip paprasta, tačiau kai kuriems moksleiviams, tiksliau – jų tėvams buvo daroma kliūčių. Tais metais su vargu išsirutę deklaracijos rudenį jau buvo nereikalingos.

Tų metų birželį laikant stojamuosius egzaminus į gimnaziją lenkų kalba buvo tas akmuo, ant kurio kai kas suklupo. Keletas mokinių dėl to buvo palikti kartoti kursą. Galima įsivaizduoti jų džiaugsmą, kai rudenį jie su kitais buvo priimti į gimnaziją.

Vytauto Didžiojo gimnazija mums, Vilniaus krašto moksleiviams, – gal ne tik jiems – atrodė tartum šventovė, kurią gaubė iškilmingos paslapties aura. Iš čia sklido mokslo žinios į tuometę Vilniją. Čia buvo susibūrę šviesiausi protai. Čia vyko Vilniaus krašto lietuvių kultūrinis gyvenimas, prie kurio ir mes buvome pratinami.

Iškilmingų minėjimų metu matydavome žymiuosius Vilniaus lietuvių visuomenės veikėjus, pedagogus, kuriuos atpažindavome iš nuotraukų to meto lietuviškuose

laikraščiuose. Labai patikdavo studentų vaidinimai, choro koncertai. Matydavome uniformuotus gimnazistus tikėdamiesi netolimoje ateityje būti tokie kaip jie. Iš jų pasakojimų sužinodavome, kaip iškilmingai gimnazijoje būdavo pradėdami nauji mokslo metai. Tikėjomės ir mes netrukus tokiose iškilmėse dalyvauti. Deja, neteko.

Tą rudenį mes rinkomės mažais būreliais ar paskirai, kaip kam pasisekdavo pasiekti Vilnių, o apie iškilmingą mokslo metų atidarymą niekas nė negalvojo.

Tais metais Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos ne tik pirmosios, bet ir aukštesnės klasės galutinai susiformavo tik lapkritį.

Mūsų klasėje buvo moksleivių iš įvairių Lietuvos miestų – daugiausia kariškių, geležinkelininkų, kitų specialybių darbuotojų, kurie buvo paskirti dirbti Vilniuje, vaikai. Jie buvo vidutiniškai bent pora metų jaunesni už mus, labiau išpruse, geriau apsirengę – turėjo uniformas.

Mes, bendrabutiečiai, uniformų neturėjome ir nežinojome, kokias turėsime. Lenkų laikais Vytauto Didžiojo gimnazija turėjo savo uniformą su numeriu ant rankovės, tačiau tą rudenį net tie, kurie jas turėjo, nenešiojo. Klasėse iš aprangos buvo lengva atskirti vietinius nuo atvykusiųjų.

Vieną lapkričio sekmadienį, jau iškritus sniegui, po pamaldų iš bažnyčios mus, bendrabutiečius, nuvedė į gimnaziją. Ten mūsų laukė nepažįstami žmonės, jie surašė mūsų vardus, pavardes, klases ir detalai išmatavo nuo galvos iki kojų. Dėl ko tai buvo daroma, mums nepaaiškino, o klausiti nedrįsime. Ką gali žinoti, gal Lietuvoje tokia tvarka.

Po poros savaičių mes gavome dailiai pasiūtas uniformas, marškinius, batus ir kepurės. Mūsų džiaugsmas buvo neapsakomas, dėkojome nežinomiems geradariams.

Tais metais Kalėdų atostogų laukėme su nerimu. Tik mažiau kaip pusė bendrabutiečių galėjo nuvažiuoti pas savuosius. O kur dėtis pabėgėliams, kurie tokios galimybės neturėjo? Gerieji Lietuvos žmonės jais pasirūpino. Visi buvo nuvežti į Kauną ir apgyvendinti svetingose šeimose. Po atostogų grįžo kupini išpūdžių. Didžiuodamiesi pasakojo apie tai ką pamatė Kaune, kaip išpūdingai šventė Kalėdas ir sutiko Naujuosius 1940 metus. Tik kažin ar kas tada

pagalvojo, kokie jie bus.

Po Kalėdų teko įtemptai mokytis, nes reikėjo pasivyti pradžioje praleistą laiką. Tarp vilniečių mokytojų buvo ir atvykusių iš Kauno.

Iš atvykusiųjų labiausiai išimtinai liko lietuvių kalbos mokytojas A. Vengris. Jis mums atskleidė tautosakos grožį, atvėrė vartus į literatūrą, supažindino su teatru. Jo dėka pamatėme pirmuosius spektaklius. Kaip vėliau sužinojome, mokytojas A. Ven-

gris lenkų laikais mokėsi Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, po to išvyko į Lietuvą, ten baigė universitetą ir štai vėl grįžo į Vilnių. Grįžo su žmona – vokiečių kalbos mokytoja.

Mokytoja E. Vengrienė mūsų klasėje dėstė vienus metus, bet išiminė ilgam, nes padėjo gerus vokiečių kalbos pagrindus. Ypač su dėkingumu ją prisiminėdavo tie, kuriems vėliau teko mokytis Krasnojarske.

1940 metų nuotraukoje – dalis Vilniaus Vytauto Didžiojo pirmos klasės moksleivių, gavusių naujas uniformas.

Sėdi iš kairės: Zenonas Prašmutas, Antanas Panavas, Petras Tamulaitis, Jurgis Navikas, Vaclovas Mozolis, Jonas Stakutis.

Stovi iš kairės: Feliksas Kakarieka, Feliksas Svirnelis, Stasys Ulonas, Stasys Jankauskas, Alfonsas Bugelis (vyresn. kl.), Stasys Sužiedelis, Vincas Krušas, Legevičius (vyresn. kl.)

Iš jų tik vienas Vaclovas Mozolis išvengė trūkdyimų ir laiku baigė mokyklą ir universitetą. Pusei teko pabuvoti tremtyje ir lageriuose.

1941 m. ištremtas Jonas Stakutis grįžo į Lietuvą kaip sovietinis karininkas. Čia perėjo pas partizanus ir žuvo kovodamas su okupantais. Feliksas Svirnelis mirė lageryje. Vincas Krušas, Stasys Sužiedelis, Antanas Panavas, Petras Tamulaitis susitiko po 15 metų tremties Krasnojarske. Stasys Jankauskas žuvo pokariu, Alfonsas Bugelis žuvo per partizanų klaidą. Kiti anksti mirė, dar kitų likimai nežinomi.

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Kas yra kas Pietų Lietuvoje

Vytautas DAILIDKA, Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos mokytojas

Neužmirškite, broliai, jog po Dievo ir mūsų tėvų daugiausia turime mylėti savo tėviškę Lietuvą.

Dr. Jonas Basanavičius

Vartau gražų informacinį leidinį apie vieną iš įdomiausių mūsų Lietuvos kampelių Pietų Lietuvoje – Nalšios žemę – Šalčininkų rajoną ir mąstau. Viršelyje užrašas – „Ziemia Solecznicka“, o gerokai žemiau lietuviškas vertimas „Šalčininkų kraštas“. Kodėl ignoruojamas Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas? Ko siekia tikrai gerai išleisto leidinio rengėjai? Kam, Lietuvos ar Lenkijos piliečiui skirtas šis leidinys? Lenkijoje, Suvalkijos žemėje, Seinuose, Punske, Balstogėje, Augustave, Krokuvoje – Lietuvos didžiojo kunigaikščio, Lenkijos karaliaus Jogailos sostinėje – nerasi lietuviško informacinio leidinio, išversto į lenkų kalbą, tai būtų šiurkštus Lenkijos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo pažeidimas, ten ir lietuviškose mokyklose kalbama tik lenkiškai. Nesistebėčiau, jei knyga panašiai būtų išleista amžino išalo žemėje – lietuvių, o ir lenkų tremties vietoje.

Paskutiniame puslapyje lietuviškai parašyta, kad leidinį paruošė Šalčininkų r. savivaldybė, sudarytojas Zdzisław Palevič (?), rajono vicemeras, buvęs kovojantis ateistas, komjaunimo komiteto sekretorius, dabar atgailaujantis krikščionis, Antoni Jeży Karpovič nuotraukos (tikrai puikios), išvertė Inesa Suchocka ir t. t. Leidėjas – lenkų leidykla Vilniuje! Spausdino Standartų spaustuve.

Ižangoje Šalčininkų rajono „gaspadorius“ (save taip tituluoja) mielai mums dovanoja šį leidinį, kad išmoktume lenkų kalbą, ar kad išmoktume mylėti Lenkiją ir integruotumės į jos kultūrą. Kitame puslapyje Adomo Mickievičiaus

paminklo nuotrauka jau be lietuviško užrašo. Toliau aprašoma šio unikalaus Lietuvos krašto saviti gamtos stebuklai, socialinė, ekonominė padėtis, pabrėžiami tautinės sudėties privalumai, ypač švietimo srityje. Tik nenurodoma, kiek dabar rajone uždaryta lietuviškų mokyklų, kurios pokariu sovietų buvo uždarytos, o Sąjūdžio laikotarpiu tėvams prašant buvo atkurtos beveik visos šiame krašte veikusios pradinės lietuviškos mokyklos. Nurodoma, kad šiuo metu (2007 m.) dar yra keturios lietuviškos vidurinės mokyklos ir dvi pradinės, tuo pabrėžiama, kad rajone yra tiek mažai lietuvių, jog jiems nereikalingos lietuviškos mokyklos. Iš jų – tik Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija vykdo šventą pareigą – integruoja savivaldybės priskirto skyriaus rusiškos mokyklos mokinius ir mokytojus į Lietuvos tautinę kultūrą, moko kalbos, papročius, meilės Lietuvos žemei, kuri visai laikais kaip motina priglausdavo nukariautą svetimšali.

Toliau dar gražiau – tarp nuostabių gamtos, vietovių nuotraukų – šaukštas deguto. Aprašymai, paaiškinimai užsienio lenkų kalba su netiksliais vertimais į lietuvių kalbą, iškraipantys ir lenkų kalbą, pvz., p. 12 po nuotrauka parašas „Uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej legendarnemu pilotowi Tadeuszowi Gorze w Malych Solecznikach 2006“. Vertimas apačioje kuklesnis – Paminklinės lentos atidengimo iškilmės legendiniam pilotui Tadeušui Gorzei (turėtų būti Gūžei) Šalčininkėliuose. Pirmiausia krinta į akis, kaip pristatoma šio legendinio lakūno reikšmė – Lietuvos valstybei ar Lenkijos Respublikai, nes nuotraukoje nėra nė vieno Lietuvos kariškio, vien Lenkijos kariūnai, lenkų patriotai, Lietuvos lenkiškų mokyklų mokiniai, jaunimas, kurie vargu ar žino Lietuvos aviacijos raidą, o Lenkijos kariūnai jau ne pirmą kartą teikia patriotinio ugdymo

pamokas Lietuvos mokyklose. Legendinio lakūno atminimo pagerbimo atributai – valstybinių vėliavų spalvų juostos taip pat pabrėžia lenkiškų simbolių viršenybę, balta-raudona iš dalies uždengia trispalvę juostą.

Visose masinių renginių nuotraukose – tik lenkiškų mokyklų mokiniai ir jaunimas. Visur pabrėžiamas tik lenkų kultūros pranašumas.

Rajono savivaldybės inicijuojami lenkų kalba užrašai ne tik informaciniame leidinyje, bet ir gyvenviečių gatvių pavadinimuose, prasidėjo tuomet, kai rajono meras dar buvo Eišiškių seniūnas ir jo iššūkis liko „nepastebėtas“. Toks valstybės tarnautojo poelgis neliktų nenubaustas nei vienoje Europos valstybėje, tai tarsi iššūkis Lietuvos valstybei.

Peržvelgęs visą šį puikiai išleistą leidinį, bet šiurkščiai pažeidusį Valstybinės kalbos įstatymą, kurstantį tautinę nesantaiką, susimąstau, kodėl siekiama kurstyti nesantaiką tarp žmonių įvairiais būdais pasinaudojant jų dorovinių, dvasinių vertybių reikšmės nesuvokimu nūdienos gyvenime. Apie tautinių mažumų pilietinę integraciją nėra nė užuominos. Manau, kad tai negali būti toleruojama atitinkamų Valstybės saugumo institucijų. Viso leidinio leitmotyvas – lenkų kultūros mėgdžiojimas, primygtinai diegiamas į šamone piliečių, tik lenkų kultūros kūrėjų indėlio į kresus integravimo reikšmė. Tai patvirtina 98–99 p. pateikiamos nuotraukos – kultūros centro scenoje virš meno saviveiklos kolektyvo grupės didžiausiomis raidėmis užrašas be vertimo: **BOG HONOR OJCZYŻNA** Tai peoviakų, endekų prieškario šūkis **Dievas, Garbė, Tėvynė**, kurio vardan krito vyrai-ąžuolai Vilniaus prieigose **okupuodami Vilniaus kraštą 1920 m. spalio 7–10 d., kuris Lietuvai buvo grąžintas 1939 m. spalio 28–29 d.**

Dar labiau šokiruoja vietovardžių vertimai (p.

Paminklas lietuviško Kaniūkų kaimo gyventojams (lenkams?) kuriuos gyvus sudegino raudonieji partizanai 1944 m.

184) Gmina Kamiona – Akmenynės seniūnija... be komentaro.

Sovietmečiu nė vienas Lenkijos autonomijos kūrėjas nedrįso šmeižti Sovietų Sąjungos, drabstyti jos purvais, kaip tai dabar daro LLRA išrinktieji „tautos atstovai“. O gal dar neatėjo metas atsakyti tautai už nuolatinį jos žeminimą? Užvertę paskutinį puslapį šio gražiai apipavidalinto leidinio, deja, šiurkščiai pažeidusio Valstybinės kalbos įstatymą, nerandu atsakymo į klausimą: **Tad kas šioje Lietuvos žemėje svetimšalis, kas skriaudžiamas?**

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai - 600 metų**Palaimintasis kun. Henrikas Hlebovičius****Vytautas ČESNULIS, Vilnius**

Trakų klebonas Henrikas Hlebovičius

Pradžia Nr. 22

skyriaus mokesčių rinkėjui, jam einant tarnybos pareigas.

1938 m. vasario 8 d. 65 Barčių kaimo gyventojai skundėsi arkivyskupui, prašė atsiųsti kunigą su Švč. Sakramentu pas merdintį Adomą Mečkovskį, o jų kleboną pakeisti kitu. Mat vasario 7 d. Hlebovičius atsakęs važiuoti į jų kaimą, nors ir už kelių kilometrų esančius Seimėnus važinėjo; vėliau numatytos jungtuvės jam buvo svarbės už paskutinio patepimo suteikimą (MAB 318–9263). Atsakydamas kurijai vasario 11 d. Hlebovičius aiškino, kad kviečiamas į du kaimus, važiavo į Seimėnus, o Barčių vežėjui liepė palaukti prefekto P. Vasiucioneکو. Prefektas nenuvažiavo, nes po pietų turėjo susirinkimą mokykloje. Sužinojęs, kad Barčių ligonio būklė nėra sunki, Hlebovičius liepęs atvažiuoti jo kita dieną.

Barčių pašto įstaigos vedėjas R. Voičinskis 1938 m. vasario 14 d. raštu patvirtino, kad važiuoti pas ligonius Hlebovičius buvo atsisakęs ir anksčiau. 1937 m. spalio 8 d. vienam piliečiui pareiškęs „neturiu laiko – važiuoju į Vilnių“, o gruodžio 7 d. į Juzefo Mickevičiaus iš Maušiškių kaimo prašymą atsakęs „per šventę nevažiuosiu“. Pašto vedėjas užrašė Barčių kaimo vežėjo Vladislavo Mečkovskio parodymą (jį Mečkovskis patvirtino savo parašu), kad 1938 m. vasario 7 d. kleboną 8 val. ryto rado zakristijoje, bet tas pasakęs „per vėlai atvažiavai“, nors po mišių pasirodžius ponui Bocarskiui iš Seimėnų, klebonas mielai sutiko su juo važiuoti. Į prašymą iš Seimėnų nuvykti į Barčius, Hlebovičius atrėžęs: „Barčiai man yra paskutinis kaimas ir ten nevažiuosiu“. Žinodamas, kad Barčių žmonių skunda kurijai rašė Voičinskis, klebonas iš sakyklos 1938 m. vasario 13 d. pašto vedėją pavadino „blogio isikūnijimu, norinčiu kun. kleboną sukiršinti su parapijiečiais“. Vasario 23 d. Hlebovičius buvo nuvykęs aiškintis pas arkivyskupą.

Arkivyskupijos kurija 1938 m. birželio 1 d. išrašė Hlebovičiui įgaliojimą atstovauti kurijai byloje, iškeltoje Lentvario miesto teisme dėl Trakų gyventojų Abrahamo Novickio, Alizos Pileckos ir Nadziejos Novickos ieškinių; teistasi, atrodo, dėl kažkokio sklypo (MAB 318-18537; išsamesnių žinių apie ieškinių esmę ir bylos baigtį nėra).

Nuopelnai Trakų parapijai

Būdamas Trakuose, H. Hlebovičius pabaigė kai kuriuos jo pirmtako M. Malyničiaus-Malickio pradėtus darbus: nupirko varpus, pastatydino liaudies (parapijos) namus, be to, aptvarkė bažnyčią, šventorių, kapines. Parapijoje pagyvėjo Katalikų jaunimo draugijos veikla, pasipildė draugijos skyriaus biblioteka. Klebonas prie bažnyčios suorganizavo chorą, kuris kartą net per Vilniaus radiją giedojo. Ėjo parapijos laikraštėlis *Žyva gazетка*, rengti vaidinimai, ekskursijos. Per Dievo kūno šventę procesijoje dalyvaudavo po kelis šimtus vaikų su gėlių puokštėmis rankose. Parapijoje tai buvo neregėtas įvykis.

1938 m. rugpjūčio 14 d. Trakų parapija vėl vizitavo arkivyskupą R. Jalbžikovskis. Ta proga 853 žmonėms jis suteikė Sutvirtinimo sakramentą. Vizitacijos akto blanką

lotyniškai užpildęs klebonas Hlebovičius (MAB 318–12030). Savo prieraiše arkivyskupas patenkintas dėkoja klebonui už jo ir parapijiečių lėšas igytus varpus – Švč. Mergelės Marijos nekalto prasidėjimo, Šv. Juozapo ir Šv. Kazimiero, kuriuos aukštasis svečias pašventino, dėkoja už pastatytintus katalikų namus, kuriuos taipogi pašventino. „Turime viltį, kad tie namai ne tik padės sėkmingai veikti jau esančioms organizacijoms, bet ir prisidės prie Katalikų akcijos organizavimosi...“. Kunigui prefektui Petriui Vasiucionekui arkivyskupas patarė „su didesniu uolumu užsiimti Eucharistijos karžygių organizavimu visose mokyklose ir dalyvauti Katalikų akcijos vadovybėje“. Bažnyčiai, kaip ir klebonijai bei ūkiniams pastatams, daugiau reikėtų išorės remonto. Liturginiais reikmenimis bažnyčia buvo apsirūpinusi labai gerai. Todėl arkivyskupas liepė į metropolijos kuriją atsiųsti 5 kielikus su patenomis, 5 baltus arnotus, 3 raudonus, 1 violetinį, 3 žalius ir 2 juodus: jie tiko vargingesnėms bažnyčioms sušelpsti; apie kurijai išsiųstus daiktus reikėjo pažymėti bažnyčios inventoriuje. Klebonui liepta parašyti monografiją apie Trakų bažnyčią ir parapiją, užvesti parapijos kroniką. Religinei dvasiai parapijoje pagyvinti per artimiausius dvejus metus reikėjo surengti misijų dienas. Savo pastabų pabaigoje arkivyskupas rašė, jog klebonui dr. H. Hlebovičiui, jo padėjėjui prefektui P. Vasiucionekui ir mieliems Kristuje Trakų parapijiečiams, „kad Dievo garbei ir toliau stengtųsi stiprinti šv. tikėjimo pamatus, suteikiame ganytojiškąjį palaiminimą“.

Kunigas P. Vasiucionekas gimęs 1908 m. Naujojo Pogosto miestelyje (dabar Baltarusijos Vitebsko sr. Miorų rajonas). Baigęs Vilniaus kunigų seminariją ir išventintas 1934 m., paskirtas prefektu į Trakus. Po aštuonerių metų tapo Kobylniko parapijos administratoriumi (MAB 318–533; Kobylniko kaimas netoli Naručio ežero Baltarusijos Medilo rajone nuo 1964 m. vadinasi Naročiu).

Trakuose H. Hlebovičius formaliai kunigavo trejus metus ir beveik pusdešimto mėnesio: atleistas 1939 m. birželio 30 d. Tačiau prieš tai jis apie 10 mėnesių praleido Rabkoje prie Krokuvos – atostogavo arkivyskupijai leidus. Atostogų prašė nuo 1938 m. rugpjūčio 25 d. iki 1939 m. liepos 1 d. (prašymas kurijoje gautas 1938 m. rugpjūčio 5 d.). Prašyme Hlebovičius nepamiršo išdėstyti, kas Trakuose turėtų priklausyti jam, o kas jį pavaduoti sutikusiam kun. Liudvikui Kliukui (1882 m. Žasliuose gimęs L. Kliukas tuo metu nuolatinės darbo vietos neturėjo). Pastarasis privalejo prižiūrėti bažnyčią, mokėti mokesčius, išskyrus beneficinius, be to, bendradarbiaudamas su parapijos taryba, turėjo toliau rinkti pinigus liaudies namams ir varpams: pinigų reikėjo namams įrengti, varpams iškelti ir pan.

Į bokštus neikeltus naujus Trakų bažnyčios varpus paskui pasiglemžė atėję okupantai vokiečiai.

Taigi per vizitą 1938 m. rugpjūčio 14 d. arkivyskupas Jalbžikovskis palinkėjo klebonui vaisingo darbo Trakuose, nors kurijoje buvo Hlebovičiaus prašymas leisti ilgų atostogų. Trakuose jis neužsibuvo: jau tą patį rugpjūtį iš Vilniaus iki Varšuvos važiavęs kartu su metropolitu ir dar tada nusprendęs į Trakus negrįžti neva dėl sveikatos būklės.

Rabkoje Hlebovičius taisė Trakuose sugadintą (!) sveikatą ir dirbo Šv. Teresės gimnazijoje, kurioje per savaitę turėjo 14 pamokų. Tuo metu Trakuose jį pavadavo kun. L. Kliukas, o Hlebovičiui ėjo tam tikra dalis parapijos pajamų ir vikariate jam buvo palikti du kambariai.

Trakų atsisakymo raštą arkivyskupui Hlebovičius išsiuntė 1939 m. balandžio 20 d. Nors Rabkoje, kur klimatas jam tinkamas, praleidęs ilgiau kaip pusmetį, tačiau geriau nepasijutęs. Prašė atleisti jau tą pačią dieną, nes specifinės darbo sąlygos Trakuose išsekino jo nervus; tik bažnyčios perdavimą prašė atidėti iki liepos 1 d., kai galės atvykti į Trakus. Pridėjęs Rabkos vidaus ligų klinikos daktaro Tadeušo Malevskio balandžio 18 d. raštelį, kad gydėsi viršutinių kvėpavimo takų katarą ir išsekimą, netekęs daug svorio todėl jam buvo būtina dar bent metus pra-

leisti kitokio klimato zonoje. Arkivyskupas balandžio 24 d. pranešė, kad kleboną Hlebovičių iš Trakų atleis birželio 30 d., padėkojo už darbą ir liepė parapiją vietos dekaną akivaizdoje liepos 1 d. perduoti kun. L. Kliukui. Kartu apie tai pranešta į Senuosius Trakus dekanui L. Stefanovičiui ir į Trakus L. Kliukui. Kitu raštu kurija balandžio 24 d. pranešė Hlebovičiui, kad arkivyskupas leides jį atostogų – būsimaisiais mokslo metais dirbti Šv. Teresės gimnazijoje.

Trakų parapiją iš H. Hlebovičiaus 1939 m. liepos 1 d. perėmė L. Kliukas. Arkivyskupija liepos 4 d. leido Hlebovičiui iki 1940 m. liepos 1 d. dirbti laisvai pasirinktą darbą. Tačiau į Rabką kunigas negrįžo, o gyveno Liaskose prie Varšuvos, Tikybų ir valstybinio švietimo ministerijos užsakymu rašė tikybos vadovėlių licėjų I klasei. Savo liepos 15 d. rašte Hlebovičius nurodė po mirties jam į rankas įdėti kryžių ir išventinimo į kunigus dieną surašytą „Pasiaukojimo Dievui aktą“.

Aktyvus lenkų pagrindžio dalyvis

Viską sujaukė prasidėjęs Vokietijos–Lenkijos karas, teko grįžti į Vilnių. Aldona Labanovska-Peciukevičiova prisimena (T. Krahelio knygos priedas), kad rugsėjį matė kunigą Katedros aikštėje mūvintį kariškio kelnėmis ir auliniiais batais, vilkintį civiliu apsiaustu, su konfederate ant galvos... Arkivyskupas R. Jalbžikovskis 1939 m. gruodžio 4 d. Hlebovičių antrą kartą paskyrė Bernardinų bažnyčios vikaru. Pasak Ježio Vronskio, per 1939 m. Kūčias su studentais Hlebovičius kalbėjo: „Laikau rankoje plotkelį, bet norėčiau laikyti šautuvą. Jeigu [prieš] vis dėlto nugalėsime, baudžiančią ranką tegu suturi meilės ranka“ (T. Krahelio kn. p. 49).

Anot T. Krahelio, Hlebovičiaus tiesmukumą ir radikalizmą kai kurie dvasininkijos sluoksniai vertino neigiamai. „Rodos, ir jo teologinės pažiūros kai kuriems asmenims kėlė nerimą. Tuo tarpu kun. Hlebovičius savo plačiu žvilgsniu į to meto tikrovę ir – taip apibūdindčiau – jau Vatikano II susirinkimo teologine dvasia aplenkė laiką. Tokie vienišiai daugelio savo amžininkų, juo labiau prisirišusių prie tradicinių formų ir bijančių permainų, paprastai nebūna suprašti“ (kn. p. 39).

1940 metų gruodį Gardine mirė Hlebovičiaus tėvas. Po jo laidotuvių motiną kunigas pasiėmė į Vilnių. Įsitraukęs į konspiracinį darbą, vikaro pareigų atsisakė. Tačiau ganytojiško darbo nenutraukė: sakė pamoksles Vilniaus šv. Onos, šv. Jurgio ir šv. Ignato bažnyčiose. Vedė rekolekcijas seserų uršuliečių koplyčioje Skapo gatvėje. Beje, ten lankiusis žinoma artistė Hanka Ordonuvna ėjo pas Hlebovičių išpažinties, duodavo pinigų jo akcijoms. Paties Hlebovičiaus nuodėmklausiu yra buvęs kunigas baltarusis Vladas Toločka, žinomas iš ankstesnio rašinio apie kun. Petrą Kraujalį „Vorutos“ 2009 nr. 8 (1887 m. Gardine gimęs V. Toločka mirė 1942 m. lapkričio 13 d.). Lietuvai priklausiusiame Vilniuje veikė lenkų nacionalistinis pagrindis ir konspiracinės kariškų organizacijos, kurioms vadovavo Šv. Kazimiero bažnyčios kunigas jėzuitas Kazimiežas Kucharskis. Nors Hlebovičius nevengė iš sakyklos demaskuoti sovietinių okupantų, areštuotas nebuvo.

H. Hlebovičiaus testamentinė gulgės giesmė buvo smarkiai politizuotas pamokslas lenkų jaunimui, pasakytas Vilniaus šv. Jurgio bažnyčioje 1941 m. gegužės 3 d., šeštadienį (gegužės 3-ioji – Lenkijos nacionalinė šventė, Konstitucijos diena): „...Kai sakykla aprasos krauju, tikėkite, kad šikart iš jos buvo pasakyti tiesos žodžiai, vienintelės laisvų žmonių vertos tiesos, tos tiesos, kuri neatsižvelgia į asmenis ir sąlygas, kuri yra amžina ir todėl turės nutiesti naujus kelius, atvesiančius į žmogaus ir tėvynės išlaisvinimą“.

1941 m. birželio 22-ąją, kai prasidėjo Vokietijos–Sovietų Sąjungos karas, Hlebovičius su jaunimo grupe ėjo į Vilniaus Kalvarijas. Hitlerininkams užėmus Vilnių, jis toliau veikė lenkų pagrindyje, vadovavo konspiracinei grupei. Vėliau tą jaunimo grupę perėmė Armijos krajos Vilniaus apygardos komendantas generolas Vilkas.

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m. Danos Buinickaitės nuotr.

Hlebovičius veikė Boleslavo Ševiko (Bolševiko) slapyvardžiu. Priklausė lenkų Tautinės akcijos (*Akcja Ludowa*) ir Ginkluotos kovos sąjungos (*Związek Walki Zbrojnej*) organizacijoms. Buvo konspiracinių laikraščių *Jutro Polski* ir *...Póki my żyjemy* vyriausiasis redaktorius ir leidėjas.

Baltarusijos Minsko srityje buvusio Pleščenų rajono viršininkas 1941 m. rugsėjo 5 d. pageidavo į Chatajevičių parapiją atsiųsti katalikų kunigą. Vilniaus kurija rugsėjo 20 d. pranešė, kad į pagalbą kun. Al. Liubeckiiui ganytojiškam darbui pasiūstas teologijos daktaras kun. H. Hlebovičius. Beje, Apaštališkasis Sostas 1941 m. rugsėjo 20 d. Vilniaus metropolitą paskyrė vokiečių užimtų Mogiliovo arkivyskupijos ir Minsko vyskupijos teritorijų apaštališkuoju administratoriumi. Reikėjo užsiimti tų kraštų katalikų reikalais, siųsti ten kunigus.

H. Hlebovičius 1941 m. rugsėjo 27 d. jau buvo Chatajevičiuose, o rugsėjo 28 d. aplankė kaimyninę parapiją – Koženį. Įsikūrė Chatajevičių klebonijoje, iš kurios buvo išskeldinta ten veikusi mokykla. Aptarnavo tris parapijas: Chatajevičių, Koženio ir Okolovos. Pamaldas laikė dviem kalbomis – rusų ir lenkų. Į Vilnių buvo atvykęs spalio 15 d., motinos vardinių išvakarėse.

1941 m. lapkričio 6 d. atvykusi policija padarė Hlebovičiaus bute kratą, o kitą dieną kunigą išvežė į Pleščenicas. Lapkričio 8-osios rytą Hlebovičius nuvežtas į Borisovo miestą pas vokiečių gebitskomisarą, o lapkričio 9 d., sekmadienio pavakarį, vokiečiai kunigą išvežė egzekucijai kažkur netoli Borisovo. Dėl tragiško Hlebovičiaus likimo visą kaltę Tadeušas Krahelis verčia su okupantais kolaboravusiems baltarusių šovinistams. Tiesa, vokiečiai Vatikano nuncijų Berlyne informavo, kad kunigas įkalintas Bobruiske... Bronius Kviklys, nežinia kuo remdamasis, rašė (*Lietuvos bažnyčios, V. Vilniaus arkivyskupija, I, Chicago, 1985, p. 193*), kad Hlebovičių hitlerininkai sušaudė 1941 m. lapkričio 16 d.

H. Hlebovičiaus atminimas pagerbtas ne kartą. Mirties 25-mečio proga Vlodzimiežo Petžako (*Pietrzak*) klube Varšuvoje 1966 m. lapkričio 3 d. surengtas prisiminimų vakaras, o 1971 m. lapkričio 11 d. paminėtos 30-osios mirties metinės. 1970 metais velionis apdovanotas Armijos krajos kryžiumi. Mirties 40-metis 1981 m. lapkričio 9 d. paminėtas Balstogės Aukštojoje dvasinėje seminarijoje. Šv. Vaitiekaus bažnyčioje Balstogėje įrengtas kunigo H. Hlebovičiaus vitražas, Liaskų prie Varšuvos bažnyčioje ir Šv. Martyno bažnyčioje Varšuvoje – atminimo lentos. Mirties 45-mečio proga kryžius pastatytas ant simbolinio kapo Liaskose. Pasikeitus padėčiai Rytuose, didelis medinis kryžius pastatytas prie Borisovo bažnyčios.

H. Hlebovičiaus pažįstami iš Vilniaus laikų jau XX a. 8-tame dešimtmetyje iškėlė mintį dėl jo beatifikavimo. Apie tai užsiminta Lenkijos primui kardinolui Stefanui Vyšinskiui. Iniciatyvos ėmėsi Vloclaveko vyskupija. Lenkijoje lankęsis popiežius Jonas Paulius II 1999 m. birželio 13 d. Varšuvoje palaimintaisiais iškilmingai paskelbė 108 per Antrąjį pasaulinį karą nužudytus lenkų kunigus, tarp jų – Henriką Hlebovičių. Palaimintaisiais kartu paskelbti Baltarusijoje, Beržvicų miestelyje prie Glubokos, 1942 m. kovo 4 d. hitlerininkų sušaudyti trys kunigai – buvęs Dūkštų vikaras Stanislovas Pyrtėkas bei Vladislavas Mackoviakas ir Mečislavas Bohatkevičius (pastarasis anksčiau priklausė Pinsko vyskupijai).

Pabaiga

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Dėl vakarų baltų vardų XI amžiuje

Letas PALMAITIS, Vilnius

Turiu prisipažinti, kad leisdamas „Įmintas Tūkstantmečio misles“ daugiausia mažiau apie šv. Brunono Bonifaco misijos dvasinę pusę, nors galbūt ne kiekvienas tai pastebėjo. Moksliniai knygos akcentai sudėti anaip tol ne ties lokalizacija prie Dainių pelkės–Alsos (ši idėja atėjo tiesiog kaip papildomas „nemokamas priedas“, Aukščiausiojo dovanota šypsena), bet ties šiaurine misijos krypties koncepcija, kuri (kaip ir pats neseniai netikėtai sužinojau) net jau senokai egzistavo vokiečių tradicijoje (sieta su Russland–Rusnės upynu). O tai savo ruožtu man svarbu dėl 2001 m. Michalo Hasiuko Festschrift'e Poznanėje keltos (bet jokių recenzentų kažkodėl tada nepastebėtos) rusų vardo kilmės hipotezės. Džiugu, kad pagaliau i ją atkreipė dėmesį garbusis akademikas Zigmars Zinkevičius, Baltistica 2009 XLIV (1). Bet dėl kelių smulkmenų galėčiau ir įsižeisti, nes recenzentas ne visur pakankamai gilinosi į tekstą.

Nebūčiau prūsistas, bent 20 metų paskyręs vien prūsų kalbai, jei neatstatyčiau Nautimerio vardo kaip *a-* kamieno **Nautimers*. Skaitytos kalbininkas turėtų įdėmiau žiūrėti, kas yra knygoje. Prūsišką vardą **Nautimeras* laikau lietuvams svetimu, todėl ir siūlau tarti taip, kaip tariami svetimi vardai, atėję iš Vakarų šaltinių su nekirčiuota galūne *-er* (*Nethimer*): *Nautimeris*. Nenorėjau lietuvininti *Nautimeras*, būdamas tikras, kad skaitytojai tuoj ims kirčiuoti dėmenį *-mer*, o tai man šlykštu girdėti, lygiai kaip ir panašiai kirčiuojamą „Netimerą–premjerą“. Savaime aišku, jei lietuvinisime *Nautimeris* su nekirčiuotu *-er*, kirčiuosime jungiamąjį balsį *i*, nes tik tai tinka lietuviškai ausiai. Būtent todėl 91 p. pabrėžtinai pataisau „Netimerą“ *Netimeris*, pažymėjęs lietuviškam tarimui čia būtina kirčiuotą *i*, o toliau paaiškinau „t. y. *Nautimeris*“. Taigi forma *Nautimeris* mano parinkta ne rekonstrukcijai, bet lietuviškai vartosenai. Kad vardas iš tikrųjų buvo *a-* kamieno, nereikia aiškinti (juk mano ir nurodymas, tegu ir „klaidingai“, skandinaviskas sandas *-mer* – ko jam būti *ja-* kamieno?). Ši knyga skirta ne kalbininkų mokslo tarybai, bet plačiau skaitytojų ratui, todėl neturėjau noro primarginti mažai suprantamų žvaigždučių ir tuo tik suklaidinti žmones, kurie tuomet tik dar tvirčiau pasiliktu prie kirčiuoto varianto *premieras*. O kad būtent jungiamasis balsis buvo ir iš tikrųjų kirčiuotas, vis dėlto rodo pats užrašymas *Nethimer*. Nekirčiuotas vakarų baltų trumpasis *i* buvo platus, svetimtaučių vokiečių dažniausiai užrašomas *e* raide.

Be to, visai ne aš vadinu Netimerą „rusų karaliumi“, bet hagiografi: *Cumque ad regem Russorum vir venerabilis pervenisset...* („O kai garbingasis vyras atvyko pas rusų karalių...“), Petri Damiani „Vita beati Romualdi“ (1009 metai: šv. Bunono Kverfurtiečio misija. Sudarė I. Leonavičiūtė. Vilnius: Aidai 2006, 194, 195).

Ir kad *-mantas* turi baltiška etimologija, niekas neginčija, nereikia autoriaus kvailinti. Knygoje kalbama apie šio sando šaltinį, kad *-mant* paplito dėl baltų–skandinavų simbiozės nusižiūrint į panašų skandinaviską sandą *-mundr* ir jį „pataisiant“ baltiška (90 p.), bet

ne apie tai, neva sando *-mantas* negalima etimologizuoti baltiška. Nėra knygoje tokios nesąmonės.

Atskleidžiant vakarų baltų tarpininkavimą skandinavų žodžiui *witing* patenkant pas Kijevo slavus (o iš ten – pas kitus slavus) forma *vitjaz'*, turime suprasti, kodėl ir kaip tai galėjo įvykti. Knygoje sustatyta tarp savęs susijusių faktų grandinė, i kurią verta atkreipti dėmesį: analogiškos kapavietės Semboje ir Padnepreje, seniausių laikų (iki Kryžiuočių Ordino atsikraustymo i Baltiją) Prūsų gatvė Novgorode, minėtas žodis *vitjaz'*, gautas per vakarų baltus, trišakis ženklas Sembos akmenyse ir Kijevo herbe, pagaliau neabejotini prūsiški vardai rusų bajorų genealogijose (Romanovų protėvis *Glanda*). Šv. Brunono Bonifaco atsiradimas Rusios ir Lietuvos pasienyje tik papildo šią grandinę.

Pradėkime nuo to, kad visos idėjos dėl šv. Brunono kelionės į Jotvos miškus, ieškant ten Lietuvos pasienio su Kijevo Rusia, yra fantastinės. Nuo to, kad autoritetai vienas po kito kartoja jas su variacijomis, jos nenustoja būti fantastinės. Nei šaltiniai neduoda pagrindo kalbėti apie ilgą misijos kelionę (kur įvykiai, krikštijimas?) vos ne už 300 km aplinkiniais keliais nuo artimesnio Lenkijos taško, nei prūsų vardas, kuris anais laikais buvo pripažintas *jūros tautai* (plg. kiekvienam baltistui žinomus Adomo Bremeniečio žodžius), jau pagarsėjusiai bendrais žygiais su skandinavais, bet ne dar niekieno nežinomiems miškų gyventojams. Joks Boleslovas Narsusis negalėjo karališkos kilmės arkivyskupo niekur siusti, tai Popiežiaus prerogatyva (ir tai daugiausia tik palaiminimu), juo labiau kad pats šv. Brunonas rašo Henrikui II, kad keliausias i prūsus, o tuo tarpu Boleslovas dėl karo su tuo pačiu Henrikui II nebeturįs galimybės misijoms remti.

Pagaliau šv. Brunonas buvo karštas šv. Vaitiekaus gerbėjas, svajojęs tapti kankiniu (parašė šv. Vaitiekaus gyvenimą, minėjo šv. Vaitiekų laiške Henrikui II), o šiandien mažai kas abejoja, kad šv. Vaitiekus buvo nužudytas Semboje.

Laimei, mano koncepciją geriausiai remia pats Adomas Bremenietis, kuris aprašydamas Baltijos jūros salas pažymi, kad Semba ribojasi su lenkais ir su rusais. Šie žodžiai net persveria visus mano paties argumentus ir ne be reikalo įdėti knygos pradžioje greta ištraukos iš Kvedlinburgo analų. Dabartiniai rusai iki šiol ginčijasi, kur būta jų Pirmarusės. Tegu tad kas nori dar pasiginčija su Adomu Bremeniečiu.

Mano siūlomi rusai baltai – jokie kuršiai, bet skaliai, tuo metu matyt dar pakankamai karingi, o Rusia – skalviška sritis, iš kurios vyko žygiai (vėliau tapę kasdienybė jau vokiečių laikais) Lietuvos link. Net tradiciškai etnografinė skalvių riba piešiama pagal Pagėgių–Jurbarko savivaldybių sieną, o tai daug vėlesnių laikų Melno sutarties siena, visai neįpareigojusi skalvius sustoti ir nejudėti toliau i rytus.

Tai tiesa, kad kalbėti apie Karšuvos teritoriją, kaip apie Lietuvą, tai epochai yra rizikinga, bet nepamirškime, kad hagiografi mini ne lietuvišką (*Letua*), bet slavišką (*Litua*)

Lietuvos vardą. Tai reiškia, kad šv. Brunono misijonieriai tikrojo Lietuvos vardo iš vietos gyventojų negirdėjo. Užtat šventasis girdėjo jį slaviška forma Kijeve ir įsiminė. Atsidūrus pas Nautimerį paaiškėjo, kad už kokių dvidešimt–trisdėšimt kilometrų (kur plėšikavo Nautimerio brolis) prasideda žemės, kuriose kalbama būtent ta kalba, kuria kalba žmonės, gyvenantys šalyje vardu *Litua* (šv. Brunonui) – **Leituva* (Nautimeriui). Šį faktą šventasis užsifiksavo, per Vipertą šis faktas ir pateko i Vakarus. Ko gero, būtent šios misijos dėka dabar visas pasaulis vartoja „slavišką“ formą *Lituania*, *Lituanie*, *Lithuania*, *Litauen* t. t. Taigi misijonieriai suprato esą Rusios (kuriai atstovavo Nautimeris) – Lietuvos pasienyje. Iš tikrųjų kalbamas Panemunės ruožas ilgą laiką buvo niekieno, ejęs iš rankų i rankas.

Svarbu, kad šiaurinė koncepcija leidžia išvengti neišsprendžiamos painiavos su vardais. Juk nuolat kyla pagundos eliminuoti bent vieną iš trijų vardų Prūsija, Rusi(j)a, Lietuva, identifikuoti Prūsiją su Rusija, Lietuvą su Jotva, Prūsiją su Jotva, bet vis tiek nieko doro iš to neišeina. Griebiamasi paties autoritetingiausio šaltinio – vyskupo Tittmaro (mirė 1018 m.) kronikos, kurioje šventasis Brunonas suimtas „minėto krašto“ (Prūsijos) ir Rusijos pasienyje, bet kažkodėl niekieno nepastebima, kad ši frazė beveik žodis žodin kartojama Magdeburgo Analuose (XII a.), plg. *Ad Pruciam pergens, steriles hos agros semine divino studuit fecundare /.../. Tunc in confinio predictae regionis et Rusciae cum predicaret...* „Patraukęs i Prūsiją, uoliai stengėsi šią nederlingą žemę apvaisinti dieviška sėkla /.../ Tuomet skelbdamas minėto krašto ir Rusijos pasienyje...“ (Tittmaras); *in Pruciam pergens, steriles hos agros semine divino studuit fecundare /.../. Tunc in confinio predictae regionis et Rusciae et Lituae cum predicaret...* „Patraukęs i Prūsiją, uoliai stengėsi šią nederlingą žemę apvaisinti dieviška sėkla /.../ Tuomet skelbdamas minėto krašto, Rusijos ir Lietuvos pasienyje...“ (Magdeburgo Analai). Aišku, kad žodis *Lietuva* įterptas samoningai. Matyt per šimtą metų buvo paplitusi ir išvirtinusi liudininko Viperto informacija.

Suprantama, kad lingvistiniu požiūriu šiaurinė koncepcija remiasi tik Nemuno upyno hidronimija. Kad *Rusnė* negali būti iš *Rusinė* sinkopuota forma, kažin ar įrodoma (prisimin-kime net literatūrinės kalbos *kėlnes* < *kelines*). Užtat garbusis W. Fenzlau, deja, nieko doro apie Rusnės vardo kilmę nepaaikšino, nes prabėgom viename sakinyje mestą spėliojimą „dėl asimiliacijos“ laikyti „irodymu“ būtų nekuklu. Kalbininkas turėtų pateikti 1) asimiliacijos priežastį, 2) daugiau analogiškų faktų.

Priežastimi galėjo būti sunkumas vokiečiams žemaičiams ištarti junginį *-*snē* žodžio gale. Tačiau buvo kaip tik priešingai: būtent vokiečiai žemaičiai tarė žodį „sniegas“ ne *Schnee*, bet *snē*. Kitų faktų, kad dar kur nors būtų įvykusi tokia „asimiliacija“, nė pats Fenzlau nepateikia. Vienintelį atvejį, kur galima įtarti „n“ buvimą–nebuvimą jis aiškina ne vokiečių iškraipymais, bet skirtingais to paties vardo variantais (*Girkalniai*–*Girnkalniai*). Apskritai

Fenzlau darbas skirtas lietuviškų vardų vokie-tinimui, kai atitinkamoje teritorijoje buvo paplitusi lietuvių kalba ir lietuviškos gyvenvietės. Jo darbas neskirtas nelietuviškų vakarų baltų vardų iškraipymams pirmąkart susiduriant su kryžiuočiais. Čia daugiau naudos duoda klasikinis Jurgio Gerulio darbas (*Senovės prūsų vietų vardai*, 1922), kuris beje parodo, kad XIII amžiuje labai daug baltiškių vardų buvo užrašomi net su gramatinėmis galūnėmis (plg. kad ir Alna 1251, Bitpeltis 1331, Gierstenis 1261, Irtekapinis (= Irtajkapinis) 1331, Kaucaliskis 1331, Labalaucs 1285, Mantegarbs 1331, Nyda 1343, Preytilte 1331, Raudelauks 1335, Smagars 1348, Treonkaymynweysis 1331, Unsatrapis 1326, Waidipeltis 1331, t. t. – geri „iškraipymai“!).

Tas pats Gerulis laiko upėvardžius *Russa*, *Russe* ir *Rusne* autentiškais, siedamas juos tiek su veiksmažodžių *rusėti*, tiek *rusnoti*. Atsižvelgiant i tai, kad W. Fenzlau su savo „asimiliacija“ nieko neįrodė, galima laikyti upėvardžius **Rusa* ir **Rusnė* arba variantais, arba net skirtingais pavadinimais. Skirtingais laikau ir aš.

Jei mano samprotavimai neįtikina, bet nu-ginčyti jų neįmanoma, belieka sutikti, kad gali-mos skirtingos nuomonės. Tik viena nuomonė yra aiškiai negalima: neva vietovardis *Rasytė* kilęs nuo „rasos“. Mano galva tai būtų vad. liaudies etimologija. Kokios ten ypatingos rasos toje Rasytėje? Lygiai kaip prūsų trumpasis *i* buvo platus, toks pat platus buvo ir trumpasis *u*. Paminkluose apstu pavyzdžių, kai šis garsas perteikiamas raide „o“. Perteikiant nekirčiuotą garsą *a* ne po gomurinių ir lūpinių priebalsių jokių problemų nepastebėta (1312 Ragayne, 1334 Ragoysen t. t.), užtat „Rasytė“ nė karto nepasitaiko su „a“: 1387 Rositten, 1395 Rusiten, 1495 Rossitten. Tikrai nesuprantama, kodėl net ir pats Gerulis ižiūri čia „rasą“ – matyt, dėl latvių *Rasīte's*, kuriai niekas netrukdo būti kildinamai nuo „rasos“. Užtat ne vien 1395 m. parašymas *Rusiten*, bet net ir pabrėžtinis balsio trumpumas prašant raides „ss“, kai nėra jokos užuominos i *a*, prikišamai rodo šaknį **rus-*. Mano mokytojas Vytautas Mažiulis, šiaip rodos šioks toks prūsistas, niekad nė neabejojo, kad *Rasytė* yra vėlyvas lietuviškas perdirbinys iš *Rusytės*. Vardyti čia dešimtis lietuviškų vardų su *rus-* nėra jokio reikalo, nes tai būtent Ne-muno žiotims būdinga šaknis, kurios niekaip negalima atsieti nuo parašymo *Russe*.

Parašymų *Russe* ir *Rusna* chronologija irgi mažai ką pasako, jei tai skirtingų atsišakojimų vardai (beje, šio regiono toponimikos tyrinėto-jai puikiai žino, kad teisingesnės

formos nebūtinai pasitaiko pirmos ir kad net ir labai seni vardai pirmą kartą paliudijami net XVIII a.).

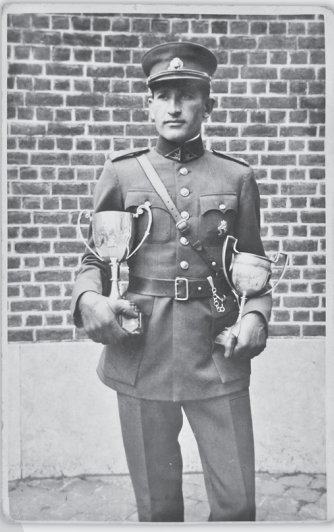
Istorikai, be abejo, blizgės erudi-cija, prieš kurią mano diletantiškos mintys nublanksta. Bet ir tam esu pasiruošęs – tegu pasidomi „mįslinga“ lentelė knygos gale (labai tinka puikybei tramdyti). Pats, žinoma, čia nesu šventas: esu patenkintas, kad gerai ar blogai, suformulavau šiaurinę šv. Brunono misijos koncepciją. Neabejoju, kad po kurio laiko i ją žiūrės įdėmiau.

Muziejus laikraštyje Nr. 49 (101)

Jono Vabalo sportiniai apdovanojimai

1988 metais Trakų istorijos muziejaus darbuotojai susipažino su žymaus tarpukario Lietuvos sportininko Jono Vabalo (1908-1978) žmona Sofija. Ji papasakojo apie savo vyro gyvenimą, jo sporto pasiekimus ir perdavė muziejui nemažai vyro asmeninių daiktų, kuriuos ponias Sofijas pavyko išsaugoti per sovietmečio negandas. Ypač įdomūs yra J. Vabalo sportiniai apdovanojimai.

J. Vabalas gimė 1908 m. Kybartuose, kur baigė pradžios mokyklą ir aukštesnės komercijos mokyklos šešias klases, ir įstojo i Karo akademiją. Akademiją baigė 1930 m. spalio 25 d. leitenanto laipsniu ir buvo paskirtas i 5 pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio pulką. Dar besimokydamas karo akademijoje, J. Vabalas aktyviai dalyvavo sportinėje veikloje, žaidė krepšinį, futbolą, dalyvavo Budapešto universiadoje, SELL (Suomijos - Estijos - Latvijos - Lietuvos) studentų varžybose. 1930 m. Taline vykusiose SELL vasaros žaidynėse J. Vabalas šuoliu su kartimi rungtyje užėmė III-ją vietą. Trakų istorijos muziejaus rinkinyje saugomas šis J. Vabalo apdovanojimas – varinė, 4,5x4,7 cm dydžio plaketė, kurioje pavaizduotas Talino universiteto fasadas ir užrašas: SELL

Fotouotrauka. Kapitonas J. Vabalas su apdovanojimais grįžęs iš Belgijos 1937 m.

UNIVERSITET 1930 OLYMP TALLINN, bei ženklelis už dalyvavimą Talino žaidynėse. 1930 m. J. Vabalas tapo ir Lietuvos kariuomenės sporto šventės

nugalėtoju. 1935 m., gavęs Krašto apsaugos ministerijos stipendiją, studijavo karinį fizinį lavinimą Briuselyje. Ten aktyviai dalyvavo fechtavimo varžybose, kur prizininku tapo įvairiose rungtyse. 1937 m. Belgijoje iškovojo fechtavimosi kardais čempiono vardą bei sėkmingai baigė mokslos. Grįžęs i Lietuvą, J. Vabalas pradėjo vadovauti Kūno kultūros rūmuose besimokantiems karininkams, aktyviai dalyvavo įvairių sporto švenčių organizavime. 1938 m. buvo paskirtas pasaulio lietuvių sportininkų olimpiados komendantu ir tapo šuoliu su kartimi čempionu. 1940 m. išleido knygą „Fizinis auklėjimas“. 1941 m., Lietuvą okupavus sovietams, J. Vabalas įstojo i LAF (Lietuvių aktyvistų frontą). 1941 m. birželio 14 d. buvo suimtas ir per visą karą kalintas Butyrkų kalėjimo vienutėje, vėliau ištremtas i Sibirą. Ten antrą kartą vedė ir i Lietuvą grįžo tik 1965 m. Visas jėgas skyrė sportui, buvo įvairių sporto šakų teisėju. 1977 m. parašė knygą „Jaunuolio fizinis auklėjimas“.

Nors J. Vabalas aktyviai dalyvavo įvairiose sporto varžybose, tačiau didžioji meilė – lengvoji atletika, o ypač šuoliai su kartimi ir trišuoliai (daugkartinis Lietuvos

čempionas ir rekordininkas).

Muziejaus numizmatikos rinkinyje saugoma net 12 įvairių apdovanojimų, kuriuos J. Vabalas iškovojo 1936-1937 m. Belgijoje vykusiose fechtavimo varžybose. Vienas įdomesnių apdovanojimų – tai plaketė, gauta J. Vabalo 1937 m. Briuselyje. Plaketė yra stačiakampio formos, 9x10,8 cm dydžio, jos centre įmontuota auksinė plaketė, kurioje Belgijos karaliaus Leopoldo III reljefinis biustas i kairę ir

1-os vietos apdovanojimas, įteiktas J. Vabalui Briuselyje, 1937 m. K. Barišausko nuotr.

užrašas apačioje S.M. LEOPOLD III. Plokštelės kampe autoriaus pavardė JEAN MAYER. Plaketės apačioje išgraviruota: CERCLE DE L'INSTITUT MILITAIRE D'EDUCATION PHYSIQUE CHAMPIONNAT ATHLETISME 1 PRIX 1937 (1937 m. Karo akademijos lengvosios atletikos čempionato I-os vietos prizas). Dar vienas apdovanojimas – ženklas, 1937 metais įteiktas J. Vabalui laimėjus I-ją vietą fechtavimo varžybose Belgijoje. Tai yra skydelio formos, pakabinamas, 4x2,2 cm dydžio balto metalo ženklas, kurio priekinėje pusėje Belgijos herbas ir trys persipynę tautinės vėliavos spalvų žiedai.

Šie sportiniai apdovanojimai, išsaugoti per sovietų okupaciją, dabar saugomi Trakų istorijos muziejuje, suteikia daug informacijos apie garsaus Lietuvos sportininko J. Vabalo asmenybę ir papildo šalies sporto istorijos puslapį.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai

Bružų kaimas

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Danos Buinickaitės nuotr.

Marija ir Martynas Purvinai

„Vorutoje“ jau rašiau apie įnoringą Tenenio upę, dažnai užliejančią lėkštą lygumą ties savo žemupiu, apie ten stovinčius savitus Petrelių bei Alkos kaimus. Kiek toliau į rytus Tenenys dar teka kiek aukštesniais ir sausesniais plotais. Žmonės ten nuo seno nebijojo kurtis šalia upelio, tiesa, apdairiai pasirinkdami nedideles pakilumėles.

Per tuos plotus dar viduramžiais nusidriekė kelias iš Klaipėdos apylinkių į Nemuno žemupį vėliau tapęs svarbiausiu krašto vieškeliu Klaipėda – Priekulė – Šilutė (Šilokarčema). Šis kelias lenkė klampynes ties Miniijos ir Tenenio žemupiais, didžiausias pelkes ir neįžengiamas miškų šlapynės. Prie to ilgaamžio vieškelio kurdavosi karčemos bei kalvės, pakelės kaimai vystydavosi sėkmingiau už nuošaliuosius.

Tenenio upės dešiniame krante nuo seno buvo įsikūrusios kelios Bružų kaimo sodybų grupės. Ryčiau ėjo svarbus vieškelis, tiltais kirtęs Tenenį bei jo intaką Šusties upelį.

XVIII amžiuje į vakarus nuo Bružų sodybų plytėjo dideli pievų plotai, iš kitų pusių kaimą supo dirbami laukai. Tai paliudijo, kad ta vietovė buvo apgyventa nuo seno, įdirbant kažkada ten buvusius miškų plotus. Tuomet Tenenio pakrantės buvo savotiškas žemdirbių Eldoradas – derlingose žemėse kūrėsi gausūs, bet nedideli kaimeliai, nebeaplikę žymesnių miško plotų. Atokesniuose užkampiuose vėliau įsikūrė naujakurii – valstiečių šatulininkų sodybos.

1785m. Bružai buvo aprašyti kaip karališkųjų valstiečių (priklausiusių ne kokiam privačiam dvarui, o tiesiogiai krašto valdovui) kaimas, priklausęs Šilutės valsčiui bei Verdainės parapijai. Tuomet kaime buvo tik penki ugniakurai (sodybos).

Po baudžiavos panaikinimo Prūsijoje (1807 m.) ir krašto administracinės teritorinės reformos Bružai buvo priskirti Šilutės apskrčiai. 1817 metais kaime buvo užregistruoti 9 ugniakurai (sodybos) bei 33 gyventojai. Tuomet Bužai vadinti valstiečių kaimu (tenykščiai žmonės neturėjo ypatingesnių privilegijų ar pan.).

XIX a. viduryje kaimas (vokiškai vadintas Bruiszen arba Bartel-Brosien) jau priklausė naujesnei Saugų parapijai – netoliese įsteigtam apylinkių centrui. Tuomet Bružai jau vadinti laisvųjų šatulininkų kaimu (gal prie senesniojo kaimo prisijungus aplinkiniams naujakuriams).

Pobaudžiaviniai dešimtmečiai Bružams išėjo į nauda – XIX a. viduryje ten jau gyveno net 146 žmonės (vos per keturiasdešimt metų jų ten pagausėjo net 4,4 karto). Tiesa, kaimo valdos buvo gana kuklios – turėta tik 380 margų ir 52 rykštės žemės (apie 95 hektarai, tad vienam

kaimiečiui teko tik po 0,7 ha žemės). Nedideliame plote laikyta gana daug gyvulių: 28 arkliai, 50 galvijai, 94 avys, 34 kiaulės. Vaikai eidavo į mokyklą Bauplių kaime.

XIX a. viduryje pasikeitė kaimo apylinkės – kaimo valdų vakariniu pakraščiu buvo nutiestas tiesusis plentas Šilutė – Saugos – Priekulė – Klaipėda, nebevingiavęs patogesnėmis vietomis, o trumpiausiu keliu kirtęs žemumas bei pakilumas. Taip Bružai atsidūrė tarp dviejų svarbių kelių (tiesa, senasis rytinis vieškelis palaipsniui sumenko). Prie naujojo plento kūrėsi naujakurių vienkiemiai.

1871 m. kaime buvo užregistruota 20 sodybų ir 137 gyventojai. Dalis gyvenamųjų namų buvo keliabučiai (dažniau tokiuose namuose gyvendavo samdiniai), tad iš viso kaime buvo užfiksuota 40 atskirų namų ūkių (butų).

Ir toliau kaimas nedaug keitėsi – gyventojų bei sodybų skaičius išliko beveik stabilus.

Pavyzdžiui, 1905 m. Bružuose gyveno 140 žmonių, ten buvo 27 sodybos (gyvenamieji pastatai). Kaimo valdos buvo prasiplėtusios iki 211 ha ploto.

Bružų, berods, nepalietė ir Pirmojo pasaulinio karo įvykiai. 1925 m. ten tebebuvo 145 gyventojai. Tuomet kaimas priklausė Šilutės apskrities Lapynės valsčiui.

Tais laikais kaimas buvo dvilypis: jį sudarė rytinė bei vakarinė dalys. Rytinėje dalyje šalia Tenenio upės tebestovėjo senasis kaimo branduolys – pačios seniausios Bružų sodybos bei jų ipėdinės. Ten buvusioje pakilumėlėje ties senuoju vieškelio bei vingiuotoju keliu Lašai – Bružai – Žemaitkiemis buvo susiglaudę penketas sodybų. Aplink jas (pakilėnėse vietose) buvo įsikūrę nemaža vienkiemių – įvairaus dydžio sodybų.

Būdinga, kad Bružų sodybos buvo išsimėčiusios padrikai. Kai kurios iš jų buvo netaisyklingo plano. Sodybų pastatai pasaulio šalių atžvilgiu buvo orientuoti gan įvairiai, nesilaikant kokio vieningesnio plano. Tai rodo, kad Bružų kaimas istorijos bėgyje buvo susiklostęs savaimingai – ne pagal kokius sudarytus ir valdžios patvirtintus projektus, nesilaikant kažkokių administracinių direktyvų bei normatyvų. Tuo aspektu Bružai buvo įdomūs kaip baltiškosios liaudies architektūros bei gyvenviečių kūrimo pavyzdys, išlaikęs senųjų krašto gyventojų tradicijų atspindžius.

Kaime ilgam buvo išlikusi Mažajai Lietuvai būdinga laukininkų – žemdirbių gyvensena: ten arta žemė, ganyti gyvuliai. Kaimiečiai apdairiai taikėsi prie vietos sąlygų; žemesni ploteliai buvo palikti ganykloms, aukštumėlėse arta žemė. Didžioji kaimo valdų dalis buvo sausinama didesnių bei mažesnių griovių tinklu. Įdubose buvo kasamos dūrpės, kaimiečių naudotos kurui ir kitkam. Būtent tame intensyvioje žemdirbystės krašte, kur miškų plotus nuo seno pakeitė dirbami laukai. o mediena buvo pakankamai brangi, daug kaimiečių kurui naudojo savo ar gretimuose sklypuose kastas, gan prastos kokybės durpes (dažnai vadintas tiesiog „velėna“). Tas nelabai kaloringas ir prastokai degantis kuras gelbėjo daug krašto žmonių. Tų durpių – velėnų ruošimas buvo būdingas Mažosios Lietuvos kaimiečių užsiėmimas. Buvo išmokta tas durpes kasti, jas džiovinti ir saugoti kuro sandėliukuose – durpinėse.

Senasis žemdirbių kaimas iki pat Antrojo pasaulinio karo išlaikė daugelį krašto tradicijų.

Antai, kaimo kapinaitėse buvo statomi vietos meistrų pagal senovinius pavyzdžius padirbti dailūs mediniai krikštai ir kryžiai (kitose vietose jau senokai primiršti). Iš storų ažuolinių lentų išpjauti krikštai būdavo apskardinti spalvoto metalo juostelėmis, saugojusiomis nuo pamario krašte gausių kritulių.

Beveik mirtino smūgio Bružai (kaip ir kiti Mažosios Lietuvos kaimai) sulaukė Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir sovietinės okupa-

Pietinės sodybos didįjį gyvenamąjį namą vainikuoja raudonplytis antstatas

cijos dešimtmečiais. Išstūmus senuosius krašto gyventojus, niokotos kaimo sodybos ir pastatai. Iš pagrindų pakeitus ligtolinę ūkinę – socialinę santvarką, likvidavus tradicinio kaimiško ūkininkavimo sąlygas, nebegalėjo likti ir senosios gyvensenos.

Senasias Bružų valdas labai pakeitė sovietinė melioracija, likvidavusi tradicinę žemėvaldos pėdsakus (privačių sklypų gausias ribas, mažesnių sausinimo griovielių tinklą, gausius laukų keliukus, buvusius aptvarus bei laukų želdinius). Buvo sunaikinta daug kaimo vienkiemių bei jų liekanų. Aplink išlikusias sodybas nusidriekė sovietmečio ūkininkavimui patogūs plyni laukų bei pievų masyvai.

Geriau išliko pokariniams atsikėlėliams bei vietos ūkiui patogios Bružų dalys – senojo kaimo branduolio Tenenio upės pakrantėje liekanos, trejetas paplėstos sodybų, pora vienkiemių buvusių kaimo valdų šiauriniame pakraštyje. Senosios kaimo kapinaitės buvo labai nusiaubtos ir ilgai stovėjo apleistos.

Per Tenenio upę buvo pastatytas naujas tiltas, nuo jo link plento nutiestas tiesus žvyrkelis, perkirtęs Bružų kaimo branduolį. Vingiuota senesnio keliuko trasa išliko tik į vakarus nuo plento Šilutė – Klaipėda, kur pamiške tebeina keliukas link geležinkelio ir atokesniųjų kaimų.

Per sovietinės okupacijos dešimtmečius labai sunyko ir Bružų apylinkės – praeityje gana tankiai apgyvendintos Tenenio upės pakrantės. Iš praeityje gausių sodybų grupių teliko atskiri fragmentai, nusitęsę dideli dykrų plotai.

Tačiau suniokotose apylinkėse dar išliko savi „deimančiukai“. Tenenio dešiniame krante tarp kelių daugiau perdirbtų sodybų bei pastatų tebestovi dvi vaizdingos senovinės sodybos – pietinė ir šiaurinė.

Pietinė sodyba (buvusio pasiturinčio ūkininko stambus ūkis) stovi ties senojo medinio tilto per Tenenį liekanomis. Sodybvietę puošia išpūdingi seni medžiai bei trys vertingi dideli pastatai: gyvenamasis namas, tvartas ir medinė daržinė.

Matyt, dar XIX a. iš molio buvo pastatyti šios sodybos gyvenamasis namas bei tvartas. Tokie ekonomiškai statiniai šiame krašte buvo populiariūs – daug kur tiesiog savame kieme būdavo galima išsikasti statybai tinkamo molio, likusioje duobėje įsirengiant kūdrą gyvuliams girdyti bei kitoms reikmėms.

Savininkams prasigyvenus, gyvenamasis namas buvo papuoštas dailiu raudonplyčiu mezoninu. Tą vaizdingą antstatą dar puošia sudėtingai drožinėtos vėjalentės, imantraus piešinio langelių rėmai. Toji namo dalis – nagingų vietos amatininkų išradingumo įdomus pavyzdys.

Patį išpūdingiausią Bružuose šiaurinė paupio sodyba. Tai savotiškas unikumas, labai retas Mažosios Lietuvos tradicinio kaimo reliktas, kur tebestovi labai įvairūs senieji pastatai.

Deja, toji unikali sodyba palaipsniui nyksta. Dar prieš keliolika metų sudegė pakelėje sto-

vėjusi kalvė. Vėliau audra suniokojo medinę daržinę – didžiausią kaimo pastatą. Ta daržinė išsiskyrė ypatingu aukštumu bei erdvumu, kraštui būdingomis medinėmis konstrukcijomis. Deja, sovietmečiu nuplikinus kaimo apylinkes, pamario krašto vėjai galop palaužė senąją statinį.

Šiaurinė sodyba buvo įdomi savo pastatų išdėstymu. Jos trobesiai buvo dėstomi savininkų nuožiūra, o ne pagal kokią valdišką schemą. Ant aukštesnio Tenenio kranto galų į upę buvo pastatytas gyvenamasis namas, greta jo: sandėlis – svirnas bei tvartelis. Įdomu, kad šioje sodyboje visi pastatai buvo mediniai.

Svarbiausia sodybos įžymybė – jos išpūdingas medinis gyvenamasis namas. Tokius pastatus Mažosios Lietuvos gyventojai – lietuvininkai statydavo dar Kristijono Donelaičio laikais. Deja, šiandien tokių senovinių pastatų beveik nebeliko, tad Bružuose dar galima pamatyti savotišką „dinozaurą“, ypatingą krašto istorijos bei kultūros paminklą.

Seniausia namo dalis – jo vakarinis galas, senoviškai aptinkuotas ir nubalintas, į aplinką besidairantis mažais langeliais. Archaiškai žemą pastatą gobia masyvus laužytos čiukurinės formos stogas, dengtas nendrėmis. Tokie stogai buvo būdingi seniesiems Mažosios Lietuvos pastatams. Jų galai – stogo skydai tradiciškai apkalti įstrižomis plačiomis lentomis. Tebėra būdinga pastogės konstrukcija.

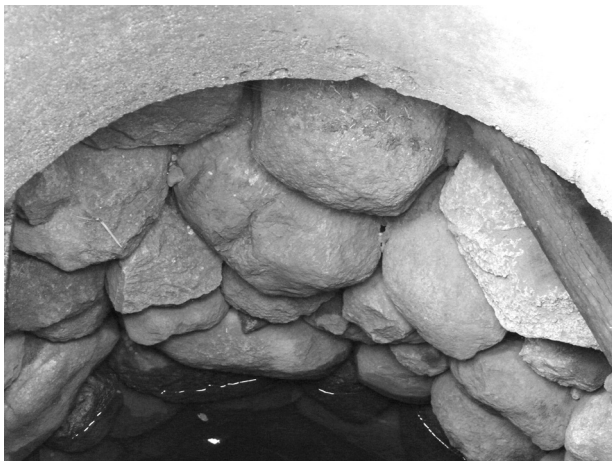
Gretimą svirną – sandėlį puošė dailūs lėkiai ir kitos puošmenos. Mažojeje Lietuvoje buvo įprasta padailinti ne vien gyvenamąjį namą, bet ir kitus sodybos trobesius. Deja, ne tik Bružuose, bet ir kitur jau seniai nebeliko buvusių tvarkingų tvorų, vartų bei vartelių.

Sodyboje tebėra senovinis šuliny, sukrautas iš didelių akmenų riedulių (tik vėlesniais laikais buvo perstatyta jo viršutinė dalis, ten sudedant naujoviškesnius betoninius rentinius).

Prieš kelis dešimtmečius tokių archaiškų sodybų bei pastatų būta kur kas daugiau (anuomet man pavyko nufotografuoti ne vieną tokią praeities liekaną). Deja, Mažąją Lietuvą bei jos kultūros paveldą pasmerkus sunaikinimui ir užmarščiai, visa tai būdavo ignoruojama. Oficialiajai paminklosaugai tas etnokultūrinis regionas nerūpėjo. Pavyzdžiui, kuriant Rumšiškių Liaudies buities muziejų, ten buvo atkurta daug sodybų iš Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos ar Suvalkijos, ištisi kaimų fragmentai. Visai kitaip buvo su Mažąja Lietuva – tenykščiai unikalus pastatai ir sodybos buvo palikti sunykimui bei sunaikinimui.

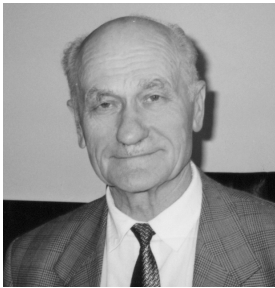
Paveldosaugos funkcionieriai unikalius Bružų pastatus ignoravo ir po 1990 metų – stebėtinai vertybės nyksta ir toliau.

2008 m. aš Kultūros paveldo departamentui rašiau, kad Bružų kaimas (jo branduolys) turėtų būti laikomas nacionalinio lygmens paveldo objektu, kaip dar XVII a. (ar dar senesnis) savitas laukininkų – žemdirbių kaimas su XVIII a. – XX a. pradžios Mažajai Lietuvai būdingais trobesiais ir sodybomis.

*Senasis šuliny, sukrautas iš didelių akmenų riedulių**Medinio ūkinio pastato puošmena – drožinėtos vėjalentės**Senovinė troba – būdingas senųjų lietuvininkų gyvenamasis medinis namas*

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Didžiausio paradokso ironija keičia adresą

Edmundas SIMANAITIS, Jonava

Ar ne iš sovietmečio perkelta nomenklatūrinė oligarchinė sistema?

Internetė pasirodė prof. V. Radžvilo pašnekesys su dviem savo pirmakursiais studentais Simu Čeliutka ir Laurynu Peluriciu. Profesorius teigia, kad TS-LKD „...iš tikrųjų neatstovauja nei krikščioniškosioms vertybėms, nei jaučia socialinę atsakomybę.“

I studento S. Čeliutkos klausimą „Kaip pakeisti niūrią šalies politinę-pilietinę situaciją?“ V. Radžvilas atsakė, kad „per dvidešimt metų įsitvirtinusi nomenklatūrinė-oligarchinė sistema, nenorėdama remtis vien nuoga jėga, privalo rasti tuos, kurie ją palaiko paprasčiausiai remdami intelektualiai. Todėl šiuo laikotarpiu susiformavo ištisas sluoksnis politikos komentatorių ir žurnalistų, kuriuos, atvirai kalbant, galima drąsiai lyginti su sovietinių laikų propagandininkais.“

Valstybė atkuriamą be desovietizacijos ir be dekagebizacijos

Profesoriaus teiginiai kelia prieštarų minčių. Kai kurias vėta pakomentuoti.

Pirmiausia, Kovo 11-osios Aktas savo svarba Lietuvai ir reikšme visai Europos Sąjungai (ES) buvo unikalus politinis įvykis. Juo buvo pasiūlyta visiems krašto gyventojams pamėginti taikiai – pasitardamučiu-pasibardamučiu – išsitekti šiame žemės lopinėlyje, kurio vardas Lietuva, ir imtis Valstybės atkuriamojo darbo. Kaip žinoma, nebuvo nei desovietizacijos, nei dekagebizacijos, nei jokių masinių represijų, būdingų sovietų ir nacių totalitariniams režimams.

Didieji ES politikai neižvelgė Tautos valios prioriteto, jie lietuviams patarinėjo netrukdyti M. Gorbačioviui perestrojką stumti. Sąjūdžio lyderiai aiškiai suvokė melu ir teroru sumontuotos sovietų imperijos dėsningai artėjančią griūtį. Lietuva pirmoji išstruko iš sovietų imperijos narvo ir vienareikšmiškai parodė ES ir visam pasauliui, kad tarp prioritetų tautų apsisprendimo teisė stovi pirmoje vietoje.

Nomenklatūrinės oligarchinės sistemos kilmė

Sovietmečiu jokių politinių partijų nebuvo. Kompartija buvo tik Kremliaus įrankis imperiniams siekiams įgyvendinti. Ir tik Sąjūdis, kaip entuziastingai pakilusi Lietuvoje Tautos valios banga, galėjo nušluoti kolaboracinės valdžios

viršūnę. Tai ir įvyko.

Profesorius negalėjo nežinoti, kad visa partinė-sovietinė nomenklatūra in corpore pasiliko šalyje. Valstybės ir okupacijos metais iš gyventojų atimtą turtą valdė kompartijos statybiniai. Nesileidžiant į svarstymus, ar galėjo kas ir kaip vykti kitaip, sovietmetis išryškino aiškią standartinę schemą: kolchozo pirmininkas tampa dvarininku, bet ne buvęs darbštus ūkininkas, Sibiro tremtyje praradęs sveikatą. O sovietmečiu dirbęs valstybinės įmonės direktorius tampa to paties fabriko savininku, bet anaip tol ne 15 metų vilkės katorgos junga sugrižėlis iš GULAG'o. Ši šablonu tapusi ūkininkų bei administracinių vadovų kaita nebuvo pažeidinėjama.

Tad reikėtų išdrįsti bet kuriam tyrėjui, ne tik prof. V. Radžvilui, parodyti tikrąsias „per 20 metų susiformavusios nomenklatūrinės oligarchinės sistemos“ kilmės šaknis.

Žurnalistai ne visada galėjo formuotis patys

Profesorius primena, kad per šiuos 20 metų „susiformavo ištisas sluoksnių politikos komentatorių ir žurnalistų, kuriuos, atvirai kalbant, galima drąsiai lyginti su sovietinių laikų propagandininkais.“ Ir vėl „pamiršta“ paaiškinti, kad visi Lietuvoje leidžiami dienraščiai priklauso oligarchams arba klanams. Jei kyla poreikis ar gaunamas užsakymas sumenkinti kokią nors pilietinę akciją, didžiatiražė spauda sutartinai pliūpteli visais srautais.

Žurnalistų kūrybinė laisvė sąlygojama nevienodai.

Dešiniųjų spauda valstybės paramos negauna. „Tremtinys“ atspindi okupantų represijas patyrusios tautos dalies lūkesčius, o „XXI amžius“ – krikščioniškos minties ir kultūros skleidėjas. Jų balsas rečiau girdimas. Šitaip nepelnytai skriaudžiama pilietinė visuomenė, ribojant kai kam nepageidautinos objektyvios informacijos sklaidą

Premjeras neapsiriko pasirinkdamas Vakarų kryptį

V. Radžvilas teigia, kad „partijos viršūnėje pradėjo visiškai dominuoti Andriaus Kubiliaus tipo radikalūs laisvosios rinkos apologetai.“ Tai skamba kaip priekaištas laisvosios rinkos šalininkams. Tai ne nauja. Juk nepamiršome, kad sovietinė, vadinamoji planinė, o iš tiesų – komandinė ekonomika, buvo bejėgė konkuruoti su laisvosios rinkos ekonomika ir jos padaryti „ekonomiška“ nepavyko nei kukurūziniam gensekui

N. Chruščiovui, nei perestrojkos liaupsintojui M. Gorbačioviui.

Premjero A. Kubiliaus pastangos nukreiptos į ekonomikos produktyvumo skatinimą ir konkurentiškumą, į plėtojimosi sąlygų sudarymą smulkiam ir vidutiniam verslui. Raginimas ką taisyti vien peikimu, be konkrečios dalykinės kritikos, kelia įtarimą, kad siekiama visai kitų tikslų. Beje, balsai iš Rytų tradiciškai vengia pagiriamųjų žodžių atsikuriančiai Lietuvos valstybei.

„Didžiausias paradoksas ir ironija“ dėl nesusivokimo

„Vis dėlto svarbiausias dalykas, kuris įvyko, yra tas, kad šioji nomenklatūrinė partija, panašiai kaip ir buvusioji kompartija, irgi nuolatos keičia savo iškabas ir pavidalus. Didžiausias paradoksas ir ironija yra tai, kad partija, kuomet galutinai sunomenklatūrėjo ir praktiškai tapo libertarine, ji dar pasiėmė krikščionių demokratų pavadinimą. Kitaip tariant, su krikščionimis demokratais buvo padaryta tas pat, ką LDDP padarė su atsikūrusia ir iš tiesų autentiškomis socialdemokratinėmis idėjomis besivadovavusia Lietuvos socialdemokratų partija. Analogiškai atliktas „prarijimo“ veiksmas,“ – ši citata galbūt rodo, kad mokslinių titulų nestokojantis autorius nežino, o gal tik neįvertina tikrųjų vienijimosi priežasčių.

A. Kubiliui tapus Premjeru, jo veiklos kritikų nuo pat pradžios apstu, deja, norinčių ir gebančių tempti iš pelkės ekonomikos vežėčias nesiranda.

Po Vasario 16-osios krikščionių demokratų partija tapo stipri ir įtakinga politinė jėga. Jos teigiama įtaka buvo jaučiama visose Valstybės valdymo ir gyvenimo srityse.

Po Kovo 11-osios atsikūrusi LKD toli gražu tokio vaidmens dar neatlieka. Pusamžį trukusi sovietinė okupacija sunaikino pilietines tradicijas. Sovietų politiniai kaliniai bei tremtiniai – labiausiai okupanto persekiota, niekinta ir skriausta tautos dalis, siekia stiprinti valstybingumą priemonėmis, tačiau jų gretos retėja. Argi galima iš jų tyčiotis, kai jie siekia tų pačių tikslų ir puoselėja tokias pačias vertybes, kaip ir jungtinės organizacijos nariai, pavyzdžiui, laisvės, teisingumo, tikėjimo, krikščioniškos dorovės, šeimos, bendruomeniškumo, pagarbos laisvės kovotojams ir okupanto aukų atminimo? Vienijimasis politinei – visuomeninei veiklai lygiavertiškumo, lygiateisiškumo ir tarpusavio pagarbos pagrindais sveikintinas vyksmas, ugdantis ir stiprinantis pilietinę visuomenę. Profesoriaus ironija ir ne vietoje ir ne tuo adresu. O gal šitaip tikimasi patobulinti jaunųjų specialistų rengimą?

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Valstybinio pučo išvakarėse

Prof. Ona VOVERIENĖ, mons. Alfonsas SVARINSKAS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Kaip teigia sąžiningiausi politologai V Mitė ir V. Laučius, LTSR – jau ne *metafora*, o *realybė* (Vladimiras Laučius. Idiotų kalvė // Lietuvos žinios, - 2009, lapkričio 26).

Išijautė į savo išskirtinę padėtį (*virš mūsų tik dangus* – nėra Kremliaus kurantų) brazauskiniai ir kirkiliniai komunistai valdžioje taip suįžūlėjo, kad Lietuvos žmonių uždirbtą turtą nešvariais sandoriais, tokiais kaip LEO LT ir kitais, bei milijardines paskolas iš užsienio bankų, taip pardavę kelių Lietuvos kartų ateitį, sėmė jau ne pirštais, o rieškučiomis, dėjosai sau į kišenes, dalį jų pragerė, prauliojo prieš rinkimus ir šitaip Lietuvą įstūmė į juodžiausią ekonominę krizę (*po mūsų – nors ir tvanas!*).

Trumpam praregėję Lietuvos žmonės Seimo rinkimuose sumažino tik nomenklatūrinių komunistų skaičių Seime. Bet jų liko dar pakankamai, kad sukeltų Lietuvos įniršį, cypimą, šaukimą, prakeiksmų valdantiems audrą. Iš čia ir atsirado Jungtinis demokratinis judėjimas, kaip priešakinis agitatorių būrys už komunistinės oligarchinės LTSR įtvirtinimą ir stiprinimą. Kauno mitingas nuplėšė veidmainystės šyda, pasirodžius to mitingo tikriesiems įkvėpėjams ir organizatoriams raudonojo „Fronto“ vedliams su raudonomis vėliavomis, kviečiantiems lieti kraują.

Niekam jau ne paslaptis, kad Seimo opozicijos aktyvistai, iki šiol dar nei menkiausio gero darbelio Lietuvos valstybės labui nenuveikę, „Tvarkos ir teisingumo“ (!) frakcijos vadovas, ir išniekinę šventą Lietuvos vardą, „Vienos Lietuvos“ tranai ir socialdemokratų ruošia pučą Seime – verstį dabartinę Vyriausybę ir sugrąžinti į valdžią brazauskinius-kirkilinius komunistus. (Roberta Tracevičiūtė. Opozicija rašo pučo scenarijų // Lietuvos žinios. -2009, lapkričio 27).

Visi prisimename, kas rėmė R. Pakšą ir jo partiją prezidento rinkimuose. Kas veltui ruošė jo reklaminę medžiagą, kas formavo jo – fašis-

tuojančio erelio – įvaizdį Lietuvoje, kas rėmė jo rinkimų kampaniją pinigais. Kas neprisimena – priminsiu: Rusijos karinis kompleksas. Ar jis negloboja dabartinio opozicijos lyderio V. Mazuronio, dešiniosios R. Pakso rankos, dabar? Kas gali paneigti?

Organizuojant pučą ko siekiama? Vienintelio – atstatyti dabartinėje mūsų prokomunistinėje LTSR jos ilgametį status quo – komunistai valdo, o KGB yra valdančiųjų komunistų partijos durklas ir skydas.

Iš čia ir dabartinio pučo scenarijaus pagrindinis tikslas – nuversti dabartinę Vyriausybę, sužlugdžius valstybės biudžeto patvirtinimą; ir antra – įeigu nepavyktų, tai per „Fronto“ ir JDJ organizuojamas Sausio 16-osios riausių metines – imti valdžią jėga, kaip planuoja „Fronto“ lyderiai A. Paleckis ir jo parankinis avantiūristas Audrius Butkevčius.

Taigi, mieli tautiečiai, susėskite ir ramiai pagalvokite, kas jums yra svarbiau – keli litai, nurėžti nuo pensijos ir mažo atlyginimo, ar jūsų valstybės likimas? Ar smarkiai praturtėjote valdant dabartiniams komunistams? Juk komunistų svarbiausias valdymo principas – laikyti žmones skurde. Ar mąstote, kaip jie būdami valdžioje paskolomis iš užsienio apiplėšė jūsų vaikus, vaikaičius ir provaikaičius, patys įžūliai praturtėję? Gal geriau dabar būtų ne keikti esančius valdžioje, o jiems padėkoti už pasiaukojimą, stengiantis atkurti išgrobstytos valstybės ekonomikos pusiausvyrą? Jiems padėti rėmimu ir ramybe. Ir už juos pasimelsti, kad nepalūžtų.

Turėsime savo valstybę, sugriausime LTSR, išrąvėsime bendromis jėgomis piktžoles, kenkiančias Lietuvos nepriklausomybei bei valstybingumui ir mūsų darželiuose vėl rūtis sužaliuos. Tikėjime ir patys nepalūžkime. Nepasitikime aukštųjų komunizmo partinių mokyklų išugdytais auksaburniais, drumsčiančiais protus ir siekiančiais savanaudiškų tikslų.

Kai lietuvių vardas buvo siejamas su pagonio vardu

Vytautas IKAMAS, Senieji Trakai, Lietuvos tūkstantmečio renginio „Prasiveržimas“ vadovas

Atkelta iš 4 p.

O čia... O čia lenkų dvasininkai pasistengė, kad bažnytinėje hierarchijoje lietuvių dvasininkų nebūtų ir, galima sakyti, „atsigriebdavo“ lietuvių nutautindami per bažnyčią...Lyg nuo to jiems geriau pasidarydavo, gal taip paklausime?...Apie tą laikotarpį B.Kviklys pateikia taip pat daugybę faktų. Mes turime būti dėkingi iškiliajai Suomijos rašytojai Mailai Talvio. Ji baisiuoju spaudos draudimo metu kiek galėdama padėjo Lietuvai. Bendravo Suvalkijoje (ypač Plokščiuose) su žymiausiais mūsų šalies šviesuoliais, Vincu Kudirka...Tai štai Maila Talvio su dideliu sielvartu ir meile stengėsi padėti, kad neįslugtume. Ji išgyveno dėl uždraustos spaudos,mokyklų. Piktinosi, kad per bažnyčias buvo slopinama lietuvių, persekiojami šviesuoliai. Geroji suomė kurį laiką pagyvenusi Žemaitijoje pastebėjo, kad lietuviams jau beveik nebėra išeities. Nes žemaičiai skurdo, plito girtavimas...

Tikrai nesunku rasti faktų, kaip po 1863 metų sukilimo, kai sustiprėjo Rusijos smaugiamoji galia, „atsigriebdami“ už negeroves reakcingi lenkų dvasininkai stengėsi lietuvių nutautinti. Antai Paluknio ir Senųjų Trakų apylinkėse apie 1870 metus lietuvių buvo dauguma. Netrukus jų buvo mažiau, o vėliau, aišku, dar mažiau. Paskutiniaisiais sovietmečio metais Senuosiuose Ttrakuose ėmė rastiis viena kita lietuviška klasė. Komentarų nereikia. Nors lietuvis jau ne pagonis, bet...

Išsivadavę dar galėdavome be apribojimų nuvykti į Baltarusiją .Tuomet norėdamas

padėti nykstančiai Apso lietuvių bendromenei ten nuvykdavo Vilniaus Vytautų klubas. Viena iš apsiečių bėdų buvo ta, kad jie per pamaldas negalėdavo melstis lietuviškai, nes bažnytinė vadovybė (kuri buvo Lenkijoje) neskirdavo kunigo, kuris mokėtų lietuviškai.

Jau kuris laikas kaip lenkų piligrimų minios keliauja į Vilnių, gauna čia prieglobstį, o Vilniaus bažnyčiose meldžiasi Dievui, kad Vilnius būtų atimtas iš mūsų (taip teigia kalvarijiečiai). Tad, matyt, pravartu prisiminti ištrauką iš Daumanto knygos, kad *lenkų dvasininkai kilnų religinį kultą bandydavo panaudoti politiniams tikslams..*

Baigiant dar norisi kiek pakalbėti apie mūsų „Prasiveržimo“ renginį. Tiksliau – apie Punsko lietuvių, kurių krašte žygiavome renginio pabaigoje. Narsusis partizanas Daumantas apie šios lietuviškos salos žmones rašė *čia patriotizmo galėjo pasisemti ne vienas nepriklausomos Lietuvos pilietis*. Kaip matyti, jis mini tarpukario Lietuvą. Bet tai tinka ir šiandieniniams mums, deja... Lyginant su duomenimis, B. Kviklio knygoje „Mūsų Lietuva“, ta lietuviška sala yra jau mažesnė. Laimei, nedaug. Sėkmės jiems. Norisi pateikti vienos iš žymiausių Lenkijos lietuvių bendruomenės narių Irenos Gasparavičiūtės mintis *Seinuose prarasti kalbą praktiškai lygu prarasti kultūrą, prarasti tapatybę. Užsienyje praradus kalbą, tapatybė išlieka lietuviška. O čia santykiuose su lenkais to nėra.*

Lietuvos atgimimo istorijos bruožai

Įžiebti ir užgesę lenkų autonominiai rajonai

Juozas ČAPLIKAS, Vilnius

1989 m. rugsėjo 6 d. Šalčininkų liaudies deputatų tarybos sesijoje 50 deputatų balsų (prieš 14) priimtas sprendimas paskelbti Šalčininkų rajoną lenkų nacionaliniu teritoriniu rajonu Lietuvos TSR sudėtyje. Rugsėjo 15 dieną analogišką sprendimą priėmė ir Vilniaus rajono liaudies deputatų tarybos sesija.

1989 m. rugsėjo 12 dieną Lietuvos TSR AT Prezidiume įvyko susitikimas su Vilniaus miesto, Molėtų, Šalčininkų, Trakų, Švenčionių, Varėnos ir Vilniaus rajono lenkų visuomenės atstovais. Susitikime dalyvavo A. Brazauskas, V. Astrauskas, V. Baltrūnas, J. Jagminas ir Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo Tarybos nariai¹.

1989-ieji Lietuvai buvo ypač reikšmingi – tai buvo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo išvakarės. Natūralu, kad tais metais Lietuvos Prezidiumas priėmė daug labai svarbių dokumentų. Todėl tikslinga bent trumpai apžvelgti 1988–1989 m. įvykių panoramą, turėjusią įtakos rastiš lenkų nacionaliniams rajonams.

1988 m. birželio 3 d. gimsta Sąjūdis, sparčiai kuriasi Sąjūdžio rėmimo grupės miestuose ir rajonuose. Tų pačių metų lapkričio 4 d. promaskvietiškos orientacijos jėgos įkuria Sąjūdžiui priešišką „Socialistinio persitvarkymo Lietuvoje – „Jedinstvo“ judėjimą.

1988-aisiais suintensyvėja TSRS struktūrinio padalinio Lietuvoje veikla. Dedamos didelės pastangos pakenkti Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui (LPS), stengiamasi supriešinti nacionalinius santykius, visai kanalais neigiamai veikti visuomenės nuomonę pasitelkiant radiją ir spaudą. Melo, šmeižto ir dezinformacijos šleifas kasdien dirbo savo juodą darbą – skiepijo neapykantą lietuviškoms organizacijoms, stengėsi jas skaldyti, didinti nepasitikėjimą ir įtampą bei nesutarimus, skaldyti LPS vienybę.

1989 m. vasario 12 d. Vilniuje, prie Sporto rūmų „Jedinstvo“ organizavo tūkstantinį rusakalbių protesto mitingą prieš valstybinės lietuvių kalbos statuso įteisinimą. Rusakalbius papiktino 1989 m. kovo 29 d. Lietuvos istorikų draugijos priimtas pareiškimas, kuriame buvo reikalaujama, kad TSRS pripažintų neteisėtai ir negaliojančiais slaptuosius Stalino-Hitlerio protokolus.

Birželio 18 d. LPS priėmė pareiškimą dėl Lietuvos valstybingumo atkūrimo, kuriame akcentuojama, jog būtina panaikinti 1940 m. okupacijos ir aneksijos padarinius.

1989 m. vasario 25 d. respublikinėje spaudoje paskelbtas grupės Lietuvos intelektualų laiškas „Ar verta nerimauti?“ Jame patikinami Lietuvos kitataučiai, kad Lietuvos TSR AT Prezidiumo įsakas dėl Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimo nevaržo kitakalbių Respublikos piliečių teisių.

Laiško pretekstas – „Jedinstvo“ skleidžiama tautas kiršinanti veikla, vasario 12 d. jos mitingas Vilniuje. Atvira laiška pasirašė akademikai J. Lanckutis, J. Kairiūkštis, A. Merkys, V. Statulevičius, J. Vilemas, MA narys korespondentas V. Merkys, filologijos daktarai A. Vanagas, V. Ambrasas, A. Zalatorius².

1989 m. liepos 27 d. LKP CK biuras patvirtino LKP CK pirmaeilį priemonių planą vykdant TSKP CK 1989 m. liepos 22 d. nutarimą „Dėl politinės padėties Pabaltijo respublikose“ ir skubiai apklausos būdu priėmė nutarimą „Dėl politinės padėties Respublikoje“. Šiame dokumente nurodoma, jog LKP CK biuras apsvarstė kai kuriuos politinės padėties klausimus, susijusius su artėjančiomis Vokietijos ir TSRS Nepuolimo sutarties 50-osiomis metinėmis. Laukiama, kad ši sutartis Respublikoje bus pažymėta masiniais renginiais. Renkami parašai reikalaujant išvesti iš Lietuvos TSRS kariuomenės dalinius. Išvakarėse ir rugpjūčio 23 d., rašoma dokumente, gali būti keliami patys radikalūs reikalavimai, tarp jų ir Lietuvos išstojimas iš TSRS³.

Tame pačiame dokumente nurodoma, kad Respublikos vadovybė padarė pareiškimus dėl parašų rinkimo ir Sovietų valdžios atkūrimo Lietuvoje. Šiuos pareiškimus, jų ramų, konstruktyvų toną iš esmės teigiamai priėmė visuomenė, ir suvaidino stabilizuojantį vaidmenį įvykių raidai.

Siekiant užtikrinti normalią įvykių eigą, LKP CK organizavo visą eilę renginių: instruktyviniai pasitarimai, išvykos į kolektyvus, Respublikos vyriausybės narių susitikimai su darbo žmonių kolektyvais, vieninga politinė diena, susitikimai su mokslo ir kūrybinės inteligentijos atstovais, Sąjūdžio ir kitų judėjimų lyderiais, Lietuvos Katalikų Bažnyčios episkopatu, taip pat pasisakymai spaudoje ir specialios radijo ir televizijos laidos ir kt. Surengta mokslinė konferencija, organizuoti sociologiniai tyrimai. Respublikos vadovybė rengiasi dalyvauti laukiamuose renginiuose.

Iš minėto nutarimo matyti, jog buvo baiminamasi destruktinės veiklos ir išpuolių rusakalbių ir lenkų, prisišliejusį prie „Jedinstvo“, kurie stengėsi paralyžiuoti Lietuvos žmonių bei sukurtų tautinių darinių veiklą, siekiant Lietuvos nepriklausomybės. Todėl buvo labai svarbu neleisti išsižiebtį tautinei nesantaikai, neduoti preteksto įsižižiebtį Maskvos politikams. Šiuo laikotarpiu, kai buvobaigiamas ruošti Lietuvos TSR pilietybės įstatymo projektas, tai buvo itin svarbu. Neatsi-

tiktinai su dideliu įžvalgumu LKP CK atkreipė Lietuvos žinybų, miestų ir rajonų vadovų dėmesį į būtinumą „Pasiekti, kad projekto paskelbimas nesukeltų santykių tarp tautybių paaštrėjimo. Svarbi politinė problema yra organizaciniu būdu ir morališkai paremti deportacijoje žuvusių ir mirusių žmonių palaikų pervežimą. Šie klausimai ir ateityje turi būti kontroliuojami“⁴.

1989 m. rugpjūčio 23 d. vyko akcija „Baltijos kelias“. Į ją labai greitai sureagavo Maskvos funkcionieriai, o jau rugpjūčio 26 d. paskelbiamas grėsmingas SSKP pareiškimas „Dėl padėties tarybinio Pabaltijo respublikose“, kuriame buvo teigiama, kad šiose respublikose diskriminuojami kitų tautybių žmonės, Pabaltijo žmonės apkaltinami nacionalistine isterija. Pareiškime – akivaizdus tautų nesantaikos kurstymas. Ne paslaptis, jog Maskva visą laiką mums klįjavo nacionalistų etiketes.

Dar 1989 m. liepą LKP CK kreipimesi į SSKP CK siūlė iki rugpjūčio 23 d. paskelbti Vokietijos–TSRS Nepuolimo sutarties įvertinimo komisijos išvadas. Iki šios datos pageidautinas SSKP CK Politinio biuro nario, SSKP CK sekretoriaus, Komisijos pirmininko A. Jakovlevo pasisakymas per Lietuvos televiziją, taip pat vieno iš Lietuvos vadovų – per centrinę televiziją.

LKP CK siūlė, jog tikslinga, kad Respublikos masinės informacijos priemonės plačiai nušviestų žymių Vakarų politikos veikėjų pasisakymus dėl pertvarkos ir atsinaujinimo Sovietų Sąjungoje ir Lietuvos TSR procesų. Tam tikslui aktyviau pasitelkti užsienyje dirbančius Lietuvos žurnalistus bei išvažiuojančius ir užsienio komandiruotes Respublikos atstovus.

LKP CK biuro kreipimesi į TASS’o ir APN vadovybes prašoma paruošti šia tema operatyvias specialias Vakarų spaudos apžvalgas bei tikimasi realaus ir analitinio centrinių spaudos, radijo ir televizijos požiūrio į įvykių ir politinių procesų raidą Lietuvos TSR⁵.

Suprantama, Maskvai tai buvo nepriimtina, nes ne to buvo tikimasi. Tačiau „pagalbą“ Lietuvai suteikė. 1989 m. įkuriamą „Lietuvos darbo žmonių socialistinė federacija“ – visuomeninė politinė organizacija, o vėliau, kaip grybai po lietaus, sukuriamas Lietuvos TSR piliečių komitetas, kuris veikė tarp Lietuvoje gyvenančių rusų, ukrainiečių ir lenkų; Lietuvos demokratinį jėgų kongresas, apėmęs Lietuvoje veikusias net 22 komunistines organizacijas⁶.

Tame pačiame fonde apstu dokumentų apie destruktinę veiklą prieš Lietuvos žmones, siekiančius nepriklausomybės. Maskvos struktūriniai padaliniai sparčiai plečia savo veiklos ideologinę bazę. Įkuriamas Socialinių politinių tyrimų institutas prie LKP (TSKP) CK, LKP (TSKP) CK ideologinis centras, politologinio mokymo centras. Pastarosios organizacijos įkurtos jau atkūrus Nepriklausomybę. Maskvos finansuojami veikia radijo stotis „Tarybų Lietuva“, kurios laidos transliuojamos lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis, leidžiami laikraščiai „Tarybų Lietuva“, „Sovietskaja Litva“, „Litva rodzетка“, „Moral i pravo“, „Tiesos vardan“, „Na straže pravoporiadka“, „Lygūs ir drauge“ bei gausybė kurstytojiškų atsisaukimų, kurie pasiekdavo atokiausius Vilniaus krašto kampelius.

Visi šie leidiniai vykdė nusikalstamą, antikultūrinę veiklą – dezinformavo Lietuvos gyventojus, iškreipė realią tikrovę, kiršino kitų tautybių žmones. Net paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, platformininkai skleidė melą apie politinę padėtį, parlamento ir vyriausybės vykdomą politiką. Jie vis dar dėjo viltis į TSRS, reikalavo įvesti prezidentinį valdymą ir komendanto valandą, pasisakė prieš B. Jelciną, V. Landsbergį, Lietuvos vyriausybę.

Archyviniai dokumentai liudija, kad Maskvos remiami ir skatinami platformininkai reikalavo laikyti TSRS ir LTSR konstituciją, grasino net pilietiniu karu, imtis konkrečių veiksmų prieš V. Landsbergį ir atskubėjusius į pagalbą B. Jelcino pagalbininkus. Dokumentai atskleidžia LKP (SSKP) glaudžius ryšius su Lietuvoje dislokuotais kariniais daliniais, bet kokia kaina stengiamasi išlaikyti Lietuvą TSRS sudėtyje. Net po kruvinų sausio įvykių buvo reikalaujama nepanaikinti komendanto valandos⁷.

Iš chronologiškos įvykių sekos matyti, kaip buvo ruošiamą dirva lenkų autonominiams dariniams rastiš Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose. Kokia vis dėlto buvo motyvacija kurti šiuos darinius?

Šalčininkų rajono sesijoje kalbėję deputatai ir pakviesti rajono visuomenės atstovai akcentavo, kad rajone vykstantys tautiniai procesai turi istoriškai susiklosčiusius objektyvius ypatumus ir skiriasi nuo procesų, vykstančių daugelyje kitų Respublikos rajonų. Rajone gyvena ir dirba 20 tautybių žmonės, pagrindinę dalį sudaro lenkai, čia nuo seno įleidę šaknis. Svarbi rajono ypatybė yra tai, kad daugiau kaip 90 proc. gyventojų yra etniškai artimų slavų tautų atstovai – lenkai, rusai, baltarusiai, ukrainiečiai. Kalbėjusieji pabrėžė, kad didžioji rajono gyventojų dalis nuogastauja dėl to, jog Respublikos vadovybė neatsižvelgia į jų tautinius interesus.

Kalbėjusiųjų nuomone, dėl tautinių ypatumų

nesuvokimo į Respublikos aukštąsias mokyklas įstoja mažai abiturientų, mažai vietinės kilmės specialistų; Lietuvos TSR Konstitucijos, pilietybės, tautybių įstatymų projektuose pažeidžiamos nacionalinių mažumų politinės teisės ir laisvės; Respublikos ir rajono socialiniuose ir ekonominiuose santykiuose, ypač paskirstymo sferoje, yra daug nelygiateisiškumo.

Sesijoje kalbėjęs Lietuvos TSR AT prezidiumo pirmininkas V. Astrauskas pažymėjo, kad susitikimuose su partijos rajono komiteto biuro, vykdomojo komiteto nariais, visuomeninių judėjimų atstovais, darbo kolektyvais prieš sesiją įvykusiame mitinge, kuriuose dalyvavo ir LKP CK sekretorius S. Giedraitis, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas V. Šarka, grupė TSRS liaudies deputatų, daug dėmesio buvo skiriama rajono bei jo gyventojų problemoms, kurios bus kompleksiskai išnagrinėtos ir sprendžiamos. Mūsų tikslas, – baigdamas kalbą pasakė V. Astrauskas, – Lietuva be tautinės nesantaikos. Ne paslaptis, **kad yra jėgų, suinteresuotų kurstyti nesantaiką** (mano paryškinta – J. Č.). Todėl neskubėjime priimti sprendimų, kurie nepasitarnautų santarvei ir susitelkimui.

S. Giedraitis, E. Tašlinskis taip pat kvietė rajono Tarybos deputatus, visuomeninių judėjimų atstovus konstruktivaus dialogo, nepriimti skubotų sprendimų.

Tačiau blaiviai mąstančiųjų pasiūlymai šioje Šalčininkų sesijoje nebuvo išgirsti. Slaptu balsavimu sesija priėmė sprendimą paskelbti Šalčininkų rajoną lenkų nacionaliniu teritoriniu rajonu su savivalda Lietuvos TSR sudėtyje. Iš 64 sesijoje dalyvavusių ir balsavusių deputatų 50 balsavo už šį sprendimą, 14 buvo prieš⁸.

1989-ųjų rugsėjo 15 d. įvyko pompastiška 18 šaukimo Vilniaus rajono 11-oji Liaudies deputatų tarybos sesija. Dar prieš prasidedant sesijai šalia Nemenčinės kino teatro lenkų rajoninio skyriaus iniciatyva įvyko masinis mitingas. Čia iš miesto ir viso rajono susirinko šimtai manifestantų. Jie kėlė vėliavas: raudonas su aukso pjautuvu ir kūju, lietuviškas trispalves ir lenkų baltas-raudonas. Pastarųjų buvo daugiausia. Plakatu užrašai: „Plačiai skambėk gimtoji lenkų kalba“, „Vilniaus rajonas – dauginacionalinis“. Posėdžio pirmininkas deputatas S. Akanovičius pirmiausia žodį suteikė Lietuvos TSR AT ir rajono tarybos deputatui E. Tomaševičiui, kuris grupės deputatų įgaliotas pagrindė šios neeilinės sesijos sušaukimo priežastis. Po jo kalbėjo TSRS AT ir rajono liaudies deputatas A. Brodavskis, deputatas S. Adomaitis, Sąjūdžio rajono tarybos atstovas V. Mickus, deputatai M. Naruncas, A. Buinovskis, I. Lavrinovič, L. Dovgialo, O. Kraičinskaja, V. Kirkevičius, A. Buikovskis, J. V. Lankauskas, J. Mincevičius, I. Michalkevičius, I. Tichonovičius, vykdomojo komiteto pirmininkas B. Jėčius, iš viso – 15 oratorių.

Balsavime dalyvavo 109 deputatai: už balsavo 105, prieš – nebuvo, 4 susilaikė. Taigi rajono liaudies deputatų taryba nutarė paskelbti Vilniaus lenkų nacionalinį teritorinį rajoną su savivalda Lietuvos TSR sudėtyje lygiai teise vartojant lietuvių, lenkų ir rusų kalbas. Sesijos deputatai nutarė paremti Šalčininkų rajono Liaudies deputatų tarybos 1989 m. rugsėjo 6 d. 18-ojo šaukimo 10-os sesijos nutarimą „Dėl Šalčininkų lenkų nacionalinio teritorinio rajono su savivalda Lietuvos TSR sudėtyje paskelbimo“.

Sesija truko ilgiau kaip 4 valandas ir visą laiką vyko tiesioginė radijo transliacija, prikausčiusi tūkstančių žmonių dėmesį, kurie prie „Taikos“ kino teatro laukė rajono tarybos nutarimo, kuris buvo sutiktas su ovacijomis⁹.

Verta dėmesio Trakų rajono laikraštyje „Galvė“ 1989 m. rugsėjo 19 d. išspausdinta publikacija „Problemas išspręsimė tik demokratiniu keliu“.

Dar rugsėjo 12 d. Lietuvos TSR AT prezidiume vykusiame susitikime su daugeliu Vilniaus bei grupės rajonų lenkų visuomenės atstovų svarstytos šių rajonų socialinės ir ekonominės plėtros, kultūrinio bei dvasinio gyvenimo problemos. Susitikime pateikti faktai, konkretūs skaičiai rodo, kad visiškai nepagrįsti tvirtinimai, esą Vilnijos rajonų padėtis lyginant su kitais rajonais yra nevienoda, jie diskriminuojami. Nemažai lenkų visuomenės aistrų buvo sukėles įstatymas dėl lietuvių kalbos paskelbimo valstybine. Ne visi rajono gyventojai pritaria autonominių sprendimui. Pagaliau ir patys deputatai sunkiai įsivaizduoja kaip tai bus praktiškai įgyvendinama. Gaunama daug laiškų, kuriuose gyventojai griežtai pasisako prieš nacionalinių teritorinių darinių kūrimą. Paskelbta publikacija tarsi apibendrino daugelio miestų ir rajonų laikraščiuose paskelbtas mintis.

Trakų rajono, kuris taip pat priskirtinas prie daugiataučių, visuomenei kėlė nerimą kai kurių žmonių priešinimasis lietuvių kalbos valstybiniam statusui. Neabejotina, kad šiam nerimui pagrindą davė Vilniaus ir Šalčininkų rajonai. Tačiau vietinės valdžios, visuomeninių organizacijų, „Vorutos“, „Galvės“, „Trakų žemės“ žurnalistų sutelktomis jėgomis pavyko įtikinti šių norų beprasmiskumo.

Trakų rajone nuo seno gyvena įvairių tautybių žmonės: lietuviai, lenkai, baltarusiai, karaimai, totoriai ir kt. Niekada čia nebuvo priešiškumo, kiekvienas stengėsi kuo geriau pažinti tautos pra-

eitį, savo ištakas, istorines šaknis, kalbą, kultūrą. Rajone buvo numatytos konkrečios priemonės plėtoti tautinių grupių kultūrą, sudaryti tam reikalingas sąlygas¹⁰.

Trakų rajono gyventojai didžiuojasi savo istorine praeitimi. Rajone yra daug istorijos bei kultūros paminklų. Gyventojai rūpinasi jų priežiūra, stengiasi išsaugoti juos ateinančioms kartoms¹¹.

Bent kiek išsilavinęs ir mąstantis žmogus supranta, kad minėti rajonai, pasiskelbę lenkų nacionaliniais teritoriniais rajonais, yra nekons-tituciniai ir neturintys jokios juridinės galios. Pravartu žinoti, kad Lietuvoje yra nedaug daugiataučių rajonų.

1989 m. rugsėjo 21 d. buvo priimtas ir paskelbtas Lietuvos TSR AT prezidiumo nutarimas „Dėl Šalčininkų ir Vilniaus rajonų Liaudies deputatų tarybų sprendimų paskelbti šiuos rajonus lenkų nacionaliniais teritoriniais rajonais“. Lietuvos TSR AT prezidiumas pažymi, kad šie sprendimai pažeidžia Respublikos valstybinį teritorinį vienetumą, prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai, rajono Liaudies deputatų tarybos įstatymui. Jie nebuvo padiktuoti objektyvių istorinių, politinių ir ekonominių priežasčių, todėl suklėlė teisėtą Respublikos žmonių susirūpinimą ir nepritarimą. Tokie nekompetentingi sprendimai kursto tarp žmonių nesantaiką ir su jais nesutinka nemaža dalis Šalčininkų ir Vilniaus rajonų gyventojų.

Lietuvos TSR AT prezidiumas nutarė pripažinti, kad Šalčininkų rajono liaudies deputatų tarybos 1989 m. rugsėjo 6 d. sprendimas „Dėl Šalčininkų rajono paskelbimo lenkų nacionaliniu teritoriniu savivaldos rajonu Lietuvos TSR sudėtyje“ ir Vilniaus rajono liaudies deputatų tarybos 1989 m. rugsėjo 15 d. sprendimas „Dėl Vilniaus rajono paskelbimo lenkų nacionaliniu teritoriniu savivaldos rajonu Lietuvos TSR sudėtyje“ kursto nacionalinę nesantaiką, teisiniu požiūriu prieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai ir rajono liaudies deputatų tarybos įstatymui ir yra negaliojantys¹².

Lietuvos TSR AT prezidiumas pavedė Šalčininkų ir Vilniaus rajonų liaudies deputatų tarybų vykdomiesiems komitetams pateikti Lietuvos TSR Ministrų Tarybai pasiūlymus dėl Ministrų Tarybos 1989 m. vasario 20 d. nutarimo „Dėl priemonių Lietuvos TSR valstybinės kalbos vartojimui užtikrinti“ įgyvendinimo Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose.

Prezidiumas ipareigojo Lietuvos TSR valstybinį televizijos ir radijo komitetą, respublikinių laikraščių redakcijas visapusiškiau nagrinėti ir atskleisti Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose gyvenančių tautybių kalbų, socialines, kultūrines bei kitas reikšmes, kryptingai formuoti tautų santarvę ir toleranciją.

Lietuvos AT prezidiumas paragino lenkus, lietuvius, baltarusius ir kitų tautybių Šalčininkų ir Vilniaus rajonų gyventojus gerbti Respublikos valstybingumą, jos įstatymus, sutelktai ir tvirtai siekti pagrindinio pertvarkos tikslo – demokratinės teisinės valstybės sukūrimo.

1989 m. rugsėjo 23 d. Lietuvos AT paskelbė Pareiškimą „Dėl politinės padėties Respublikoje“. Jame pabrėžiama, jog siekdama valstybingumo Lietuvos AT eina konstituciniu keliu ir prima įstatymus bei nutarimus, išreiškiančius daugumos Respublikos gyventojų nuomonę. Tačiau neretai valstybinės valdžios organų sprendimus, nuomonių įvairovę, politinį pluralizmą lydi ultimatyvūs reikalavimai bei veiksmai. Pertvarka Lietuvoje bando stabdyti bei iškraipyti konservatyvios, jai priešiškos jėgos. Vedamos destruktivių tikslų jos pradėjo skelbti Respublikoje vykstančius procesus kaip tautinių mažumų diskriminaciją, tarybų valdžios grovimą, žmogaus teisių pažeidimus. Įvairūs komitetai, organizacijos valdžios organams kelia kraštutinius reikalavimus, grasina streikais, reiškia ultimatumus. Kai kuriuose rajonuose skelbiami įstatymais nenumatyti nacionaliniai teritoriniai dariniai.

Sąjunginės masinės informacijos priemonės, rašoma tame pačiame Pareiškime, ne visuomet objektyviai nušviečia padėtį Respublikoje, tuo formuodamos neteisingą požiūrį į Lietuvos atgimimą, klaidindamos visuomenę, didina įtampą.

Tęsinys kitame numeryje

Šaltiniai

- Ėjimas į Lietuvą, V., 1990 m., p. 20
- Ten pat, p. 17–18
- LYA, F. 1771, Ap. 272, B. 69, L. 2
- Ten pat, L. 2
- Ten pat, L. 3
- LYA, F. 17627, B. 4–6
- LYA, F. 17627, Ap. 5, B. 43, L. 18–19
- Šalčininkų rajono deputatų tarybos sesija, rajono laikraštis „Šalčia“, 1989 m. rugsėjo 12 d.
- Vilniaus rajono deputatų tarybos sesija, rajono laikraštis „Draugystė“, 1989 m. rugsėjo 19 d.
- LYA, F. 5104, Ap. 59, B. 2, L. 126
- LYA, F. 5104, Ap. 59, B. 1, L. 21–26
- Lietuvos Respublikos AT ir Vyriausybės žinios, 1989 m. rugsėjo 21 d., nr. 11–3205, p. 559–560

Lietuvos mokyklų istorija

Seniausios Žemaitijos mokyklos jubiliejus

Vlada VENGRIENĖ, Varniai

Pradžia Nr. 22

Venclauskienė, J. Dzindzolėtaitė, Žalpsys ir Vincius.

Kaip kūrėsi Varnių gimnazija

Šiandien jau nelengva tai įsivaizduoti – iš jos kūrėjų nedaug ką begalėtume pakalbinti. Laimei, Vilniuje tebegyvena viena iš jų – mokytoja V. Jačionytė-Martinėnienė. Ji prisimena, kaip kūrėsi gimnazija: „Mokyklos įkūrimu rūpinosi matininkas Januševičius iš Vidmantų kaimo, buvęs Radviliškio progimnazijos direktorius J. Gūžys, klebonas Zasas ir aš, V. Jačionytė. Visi pasitarę nutarėm pirmiausia surinkti norinčius mokytis mokinius, jų tėvus, o paskui kreiptis į Telšių švietimo skyrių (jo vedėjas buvo rašytojas Butkų Juzė, mano bendradarbis Telšių suaugusiųjų gimnazijoje). Netrukus leidimas buvo gautas. Veikti pradėjome tik nuo 1944 m. lapkričio 4 d. „Pirmasis pedagogų tarybos posėdis įvyko gruodžio 9 d., ta diena ir laikoma mokyklos gimtadieniu. Pirmasis direktorius buvo J. Gūžys, senas pedagogas, labai taktiškas su mokytojais ir mokiniais. Jis pirmas pradėjo rūpintis mokyklos patalpomis, inventoriumi. Suolus ir lentas teko skolintis senas iš pradžios mokyklos. Turėjo sargą – stalių, kuris padėjo remontuoti buvusio teismo patalpas – ten mokykla ir įsikūrė. Iš pradžių veikė tik 3 gimnazijos klasės. Mokytojai buvo šie: R. Gūžytė, Ralys (veterinaras, dėstęs gamtos mokslus), J. Pročkys (buvęs matininkas), Montvila (studentas), V. Jačionytė, dar keletas. Mokykla išaugo, antrasis jos direktorius Titas Taurosevičius dėjo visas pastangas, kad būtų suremontuoti buvusios kunigų seminarijos rūmai, į juos ir persikėlė mokykla, o senosiose patalpose įsikūrė medikai.“

Apie savo mokytojus pasakoja Varnių gimnazijos 2-os laidos abiturientė Irena Dambrauskaitė-Krivickienė: „Jų buvo subėgusių per karą iš aukštųjų mokyklų, tikrų akademikų. Nors buvom alkani ir su klumpėmis, bet gavome labai aukšto lygio išsilavinimą, ypatingą dvasingumą (žinoma, tam turėjo įtakos ir istoriniai įvykiai, patriotizmas). Prisimenu savo pirmąją lietuvių kalbos mokytoją R. Gūžytę. Aš ją tiesiog dievinau ir buvau nusprendusi studijuoti tik lietuvių kalbą ir literatūrą, būti mokytoja.“

Tuo metu mokykloje jau dirbo mokytojai Šimkevičius (matematikas), iš Užvenčio atsikėlė Raičinskai (fizikas ir lituanistė), Smilgys, Grigaitė, Masilionis, Aleknaitė, Jucevičius, Petraitis (įkūrus Varnių rajoną, paskirtas Švietimo skyriaus vedėju), dar vėliau įsidarbino S. Martinėnas, H. Mejeris, paskirtas mokymo dalies vedėju, o išvykus T. Taurosevičiui – direktoriui. Pokario audros į Varnius atbloškė ir Vlado Mikšio šeima. V. Mikšys, vargonininkas, tapo Varnių gimnazijoje puikiu muzikos mokytoju (jo dukros Aldona ir Danutė – Kauno muzikinio teatro solistė ir muzikologė). Jis drauge su direktoriumi T. Taurosevičium suorganizavo chorą, okteta, mokytojai drauge su mokiniais vaidino net operetėse.

Apie tai pasakoja mokytoja V. Jačionytė: „Parašiau liaudies dainų motyvais operetę „Per kiemelįėjau“, kurią sėkmingai suvaidinom. Paskui direktorius pasiūlė vaidinti studentų labai mėgstamą „Consilium facultatis“. Pasisekė. Pagrindinius vaidmenis atliko abiturientai A. Valius, A. Nausėda, Šalčius, Mikšytė ir kt. Visiems vaidinimams dekoracijas piešė Jonas Jucius, A. Valius, Lukoševičiai. Saviveikla turėjo didelį pasisekimą. Pokario nelaimių išvarginti žmonės nors valandėlei ateidavo atsikvėpti. Paskui vaidinome komediją „Talentai iš provincijos gilumos.“ Pagrindinį vaidmenį atliko mokinė Monstavičiūtė-Petrailienė, pavaizdavusi kaimo

mergelę, kuri nori tapti artiste. Sėkmingai veikė tautinių šokių būrelis, jame dalyvavo visi vyresnių klasių mokiniai. Rūbus pasisiūdavo patys iš visokių senų skarų, paklodžių. Šokome ne tik liaudies šokius, net siužetinį baletą „XVII amžiaus žaidimai“ pastatėme. Geriausi šokėjai buvo Gudavičiūtė, Mikšytė, Dikselytė, Monstavičiūtė, Nausėda ir kt.“

Bet dramatiškas laikas vis primindavo apie save: „Sužinojau blogą naujieną – suėmė mūsų auklėtoją Vladą Mikšį, Danutės tėvą. Direktorius neleido eiti prie mašinos, kuria vežė Telšius. Bet mes, visos mergaitės ir trys berniukai, nuėjome. Pradėjome net balsu verkti, rodos, širdis plyš iš skausmo. Danutė su motina ir sesute taip pat buvo ten. Mašinai pradėjus važiuoti, jis nukėlė kepurę ir mums pamojo „sudie“. Mums dar labiau pasipylė ašaros, matant nutolstančią mašiną...“ – tai ištrauka iš I. Dambrauskaitės dienoraščio, rašyto 1946 metais. Tiesa, mokytoją Mikšį netrukus paleido, bet Irenai teko apverkti ir savo jaunystės draugą Albertą Mikutavičių, sribų nušautą ir numestą ant Varnių gatvės grindinio, o po kelerių metų, kai ji jau buvo baigusi gimnaziją, buvo ištremtas ir direktorius T. Taurosevičius. Sekimas, įtarinėjimai buvo tapę kasdienybe. Mokytoja V. Jačionytė-Martinėnienė prisimena: „1950 m. per žiemos atostogas organizavome didelį sporto vakarą buvusių kareivinių salėje. Daug darbo įdėjo mokyti Martinėnas, direktorius J. Lapė, muzikos mokytojas ir kt. Vakaras visiems patiko, nes programoje dalyvavo apie 80 mokinių. Buvo svečių net iš Kauno, Šiaulių. Tačiau vietos valdžiai užkliuvo popierinių gelių spalvos – itarė, kad parinktos gelta, žalia, raudona, o sportinė piramidė pabaigoje – Gedimino pilis. Rajono laikraštyje buvom išpeikti. Prikiso, kad norėjom pademonstruoti savo buržuazines pažiūras.“

Įkūrus Varnių rajoną, mokytoja Vaclava paskirta dirbti Švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėja, bet 1952 m. abu su vyru buvo priversti palikti Varnius. Matyt, nebuvo pamišta ir tai, kad besimokydama Telšių gimnazijoje ji buvo aktyvi skautė, o 1938 m. drauge su mokytoja Serapinienė įkūrė skautų draugovę Varniuose: „Mokyklos partiečiai apskundė, kad lankau bažnyčią, kad abu su vyru esame „ne tų pažiūrų“. Netrukus ėmė kibti prie darbo, bet neįveikė, neprikibo. Pagaliau tiesiai pasakė, kad mes negalime būti mokytojais, patarė patiems paduoti pareiškima. Taip ir padarėme...Nieko neminiu piktu žodžiu, niekam niekada nekeršijau. Prisiminimai apie Varnius šilti, malonūs, nes tai mano tėviškė. Dažnai susitinku su buvusiais auklėtiniais, kurie dar mūsų neužmiršo.“ 33 metus mokytojai Martinėnai dirbo Jonavoje, buvo mylimi mokinių ir jų tėvų, tai guodė ir atlygino visas skriaudas.

Jurgis Gūžys – pirmasis Varnių gimnazijos direktorius

Drąsiai galima teigti, kad Jurgis Gūžys visą savo gyvenimą atidavė Lietuvos mokyklai. Gimė 1885 m. Kauno apskrityje, Rokelių kaime, buvo jauniausias sūnus ūkininkų, auginusių septynis vaikus, šeimoje. Anksti neteko motinos. Žiemą vaikus mokė pasamdytas „daraktorius“, vėliau Jurgis lankė A. Panemunės pradinę mokyklą. Baigė mokyklą pas vyresnį brolių Lomžioje, kur šis dirbo liaudies mokytoju. Veiverių dviklasėje mokykloje prie mokytojų seminarijos buvo parengtas dirbti mokytoju ir gavo darbą Lenkijoje. Iš spaudos sužinojęs, kad lietuviai reikalauja įvesti mokyklose lietuvių kalbą, leisti lietuviams mokytojams dirbti vietoj rusų, J. Gūžys parašė prašymą Vilniaus apygardos mokyklų globėjui perkelti jį mokytoju į Kauno guberniją. 1906 m. buvo paskirtas į Kupreliškį pradžios mokyklą Panevėžio apskrityje. Ten dirbo iki Pirmojo pasaulinio karo. 1915 m. pasitraukė į Rusiją, dirbo švietimo srityje.

1918 m. grįžęs į nepriklausomą Lietuvą, tarnavo Vidaus reikalų ministerijoje, lankė J. Jablonskio lietuvių kalbos kursų mokytojams, žurnalistams ir rašytojams. 1920 m. parašė prašymą Švietimo ministerijai skirti jį vidurinėsios mokyklos vedėju ir buvo paskirtas steigiamos Anykščių mokyklos vadovu. Labai sudėtingomis sąlygomis J. Gūžiui pavyko įkurti, sutvarkyti, išplėsti iki 4 klasių mokyklą. 1929 m. jis perkeltas į Šėtos progimnaziją, kurios direktoriumi dirbo iki 1931 m. Nuo tų metų J. Gūžys – Radviliškio valstybinės progimnazijos direktorius, ten dirbo iki 1940 m. Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė įvertino J. Gūžio kruopštumą ir sąžiningumą: 1938 m. Lietuvos Prezidento jis apdovanotas LDK Gedimino IV laipsnio ordinu ir Lietuvos Nepriklausomybės 1918–1938 m. medaliu.

Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Gūžių šeimai, kaip ir visai Lietuvos inteligentijai, prasidėjo nemalonumai. 1940 m. J. Gūžys perkeltas į Šilalę progimnazijos direktoriumi. 1941 m. birželio 14 d. Tauragėje, kur gimnazijoje mokėsi Gūžių dukra Birutė, suėmė daug žmonių ir išvežė į Sibirą. Direktoriui Gūžiui vienas iš mokinių pranešė, kad būsimų tremtinių sąrašuose yra ir jo pavardė. Gūžių šeima skubiai pasitraukė iš Šilalės į Kauną. Prasidėjo karas. Sumaištyje žuvo visas į Kauną išsiųstas šeimos turtas. „Mes visi likome kaip stovime,“ – prisimena dukra Birutė. Vokiečių okupacijos metais J. Gūžys vėl dirbo Šilalėje, nuo 1942 m. – Žemaičių Naumiestyje, 1943 m. persikėlė į Kuršėnus, dirbo progimnazijos direktoriumi.

1944 m. nauja karo banga Gūžius atbloškė į Varnius, čia, kaip jau žinome, J. Gūžys ėmėsi kurti progimnaziją, vėliau išaugusią iki gimnazijos. Čia savo pedagoginį darbą pradėjo ir jo dukra Regina. Iš jos prisiminimų: „Varniai sugriauti, žmonės išsiblaškė, bet kaip gera, kad nebegriaudžia pabūklai, naktimis nebeužia bombonesiai. Tačiau nelemta mums džiaugtis taika. Pokario metu Stalinas sugriovė daug šviesių vilčių...“ Dramatiškas buvo ir pačios Reginos likimas. 1939 m. įstojusi į Vytauto Didžiojo universitetą ji studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą su tokiais garsiais literatais kaip V. Mačernis, P. Aukštikalnytė-Jakimaitienė, K. Bradūnas. Studijuodama sutiko Antaną Jakštą, jaunuoliai pamilo vienas kitą. Meilei net karas – ne kliūtis: „Mama ir tėvelis džiaugiasi, kad Velykoms mus aplanko Antanas. O mano širdyje išsisklaidė visos sutemos...>Ar buvau liūdna? – Ach, jau pamiršau! Ar bijojau pavojų – kokius? Jų nėra, nes mes kartu, ir skamba juokas lūpose, spindi akys džiaugsmu!“ Jaunuoliai prašo tėvėlių leidimo susituokti. „Mama apsisverkė: frontas čia pat, rytdiena neaiški, o jos dukra svajoja apie santuoką su mylimu žmogumi!“ Bet Antanas į Varnius neatvažiavo. „Veltui aš laukiau atvažiuojant Antano. Tėvelis, pasitaręs su mama, pats išvažiavo pažiūrėti. Jaučia širdis, kad įvyko baisi nelaimė...Jau iš tolo pasirodžiusi tėvelio figūra nieko gera nelemia. Jo eisena, ko žvilgsnis viską pasako: nėra, nesurado, suimtas...“ Ar bent nujautė mokytoja Regina Gūžyte susižavėjusios Varnių gimnazistės, kokį skausmą ji nešiojosi savo širdyje? Po Stalino mirties, kai sovietinių lagerių kaliniams atsivėrė durys į laisvę, 1955 m. vasarą Regina išvyko į Uchtą pas Antaną. „Ten įvyko ir judvieji lauktos vestuvės. Kai grįžo į Lietuvą, jie gyveno Ukmergėje, Čiobiškyje, Ignalinoje, čia Reginos, kaip mokytojos, darbas nutrūko, kadangi kažkas iškundė valdžiai, kad jos vyras Antanas Jakštas buvęs tremtinys.“ Tai citata iš Rūtos Švabauskienės, J. Gūžio proanūkės, pagarbiai, su meile tyrinėjančios savo giminės istoriją, darbo. Reikia pasidžiaugti, kad Regina ir Antanas užaugino du sūnus ir dukrą, vienas iš sūnų – mokytojas, mokyklos direktorius, yra ir anūku, pasirinkusiu pedagogo profesiją.

Apie J. Gūžį, Varnių mokyklos direktorių – pasakoja mokyti V. Jačionytė: „Labai įdomūs

buvo pedagogų tarybos posėdžiai. Direktorius kreipė dėmesį į pamokų kokybę, mokytojų ir mokinių santykius, tačiau nelipo mokytojams ant kulnų, nelandžiojo į pamokas. Sakė, kad, pasikalbėjęs su mokytoju apie dėstomą dalyką, jis jau žino, kokios mokytojo žinios. Mėgo drausmę ir tvarką. Kokia ji bus, pasakė pirmą dieną susirinkusiems mokiniais. Prašė tėvėlių, kad mokiniai išgytų uniformas. Nemėgo vėluojančių, netgi stovėdavo prie durų ir klausdavo, kodėl vėluoja. Labai nemėgo, jei mokytojas su mokiniu konfliktuodavo, sakydavo: „Mokytojuji bartis su mokiniu netinka. Mokytojas mokinį gali tik pamokyti.“ Buvo nusistatęs ne tik prieš alkoholį, bet ir prieš rūkymą, sakydavo: „Kad mokykloje dūmo kvapo neužuosčiau!“ J. Gūžys buvo ir drąsus žmogus. Jis neišsigando ir nuėjo į saugumą užtarti mokytojos V. Jačionytės-Martinėnienės, kai ji 1945 m. buvo suimta už tai, kad vokiečių okupacijos metais vieną kartą buvo iškviesta vertėjauti. Nors paties direktoriaus ir jo šeimos likimas kabėjo ant plauko, nuvykęs į NKVD, jis įrodinėjo, kad V. Jačionytė netarnavo vokiečiams. Gūžių šeima ėmė domėtis saugumas – tai buvo viena iš priežasčių jiems išvykti iš Varnių, be to, sūnus Donatas gavo paskirimą dirbti Plungės ligoninėje. Plungės gimnazijoje J. Gūžys dirbo rusų kalbos ir matematikos mokytoju, ir ten buvo gerbiamas ir mylimas. Mirė staiga: klasėje jį ištiko priepuolis, mokiniai parvedė namo, ir tą pačią dieną mokytojo nebeleno.

Dramatiškas direktoriaus Tito Taurosevičiaus likimas

Neilgai Varniuose dirbo ir antrasis gimnazijos direktorius Titas Taurosevičius. „Advokatas, nepanoręs juo būti esant sovietinei santvarkai,“ – rašo apie jį V. Jačionytė-Martinėnienė. 1945–1946 mokslo metais pakeitęs į Plungę išvykusį J. Gūžį, T. Taurosevičius pasirodė esąs geras administratorius, griežtas mokiniais ir mokytojams. Dėstė lotynų kalbą. Daug dėmesio skyrė sportui, saviveiklai. Jam vadovaujant mokykla išaugo iki pilnos gimnazijos. Direktorius dėjo visas pastangas, kad būtų suremontuotas kunigų seminarijos (vėliau – kareivinių) pastatas ir gimnazija turėtų tinkamas darbu patalpas. T. Taurosevičius visą laiką ieškojo naujų gerų mokytojų. Mokytoja V. Jačionytė prisimena: „Direktoriaus nemėgo Vykdomojo komiteto pirmininkas, skundė jį ministerijai. Todėl direktorius buvo priverstas išsikelti į Mažeikius.“ To sudėtingo laiko gimnazistė I. Dambrauskaitė laiškė šiuolaikiniams mokyklos jaunimui rašo: „Mes irgi nebuvoome kokie superšventieji. Ir kentėjome, ir mylėjome, ir pykome... Man dabar gėda, kad pykdavome ant savo mokytojų, ypač ant direktoriaus Tito Taurosevičiaus, kad jis domisi, kur mes vaikščiojam vakarais, kad stengiasi apsaugoti nuo pavojų. I viską žiūrėjome pro savo vaikiško idealizmo akinius, be kompromisų. Daug ko nesupratome, nežinojome. Ne vienas mokytojas tada turėjo slėpti savo tikrąsias pažiūras, gyveno savo slaptą gyvenimą, bijojo dėl savęs ir norėjo apsaugoti mus. Gal ir apsaugojo. Suėmimai ir trėmimai prasidėjo jau mums baigus gimnaziją. Ir pats direktorius buvo ištremtas. Nežiūrint mano išdaigų, jis visada man padėjo, skatino baigti mokyklą aukso medaliu. Jį gavusi lengvai įstojau į universitetą.“

O tais 1946 m. rašytame dienoraštyje Irena, šešiolikmetė moksleivė, svarstė labai drąsiai: „Mano viena svajonių – tapti partizane ir kovoti už Tėvyne. Ak, kaip tai būtų kilnu ir gražu!“ Galima suprasti, kodėl direktorius taip sekė savo mokinių žingsnius ir ko jis bijojo, norėdamas apsaugoti būsimus „einšteinus ir galilėjus“ ateities Lietuvai. Tame pačiame Irenos dienoraštyje yra ir kitas įrašas. Visą naktį išlaikyta NKVD pastatė, kur buvo tardoma bandant ką nors įtartino sužinoti apie direktorių, ji liko tvirta: „Kai sėdėjau pas tardytoją, girdėjau už sienos moters klyksmą: „Jėzau Marija, nemuškit!“ Bet laikiausi. Geriau aš nukentėsiu, nei kito nelaimės ar ištrėmimas gulėtų ant mano sąžinės.“ O juk neseniai buvo supykusi ant direktoriaus, kad už visai nekaltą „robaksiuką“ jie, keli gimnazistai, buvo svarstomi ir net grasinama šalinti iš gimnazijos. „Mokytojai barasi už neišmoktas pamokas, nės nepagalvoję, kur naktį buvome, kur sukasi mūsų mintys, kan-kina savo pamokslais ir pažymiais, graso šalinti iš gimnazijos už menkiausią nieką... O nuo vieno mūsų žodžio priklauso jų likimas...“

Geriausiais apie direktorių T. Taurosevičių Varniuose žino buvęs mokytojas Algirdas Jonas Purtokas, 1948–1951 metais gyvenęs pas jį ir jo išlaikomas. T. Taurosevičiaus žmona buvo gydytoja stomatologė Romualda Trečiokaitė, Marijos Purtokaitės-Trečiokienės, iki 1938 metų dirbusios Šiaulių gimnazijoje mokytoja, dukte. Jie susipažino Varniuose, čia ir susituokė.

Gimė Titas Taurosevičius Beržės kaime, Varnių valsčiuje, 1910m. Sausio 1 d. ūkininkų šeimoje. Tėvai buvo pirke žemės iš kunigo A. Juozapavičiaus. Tėvas – Benediktas, motina – Morta Daujotaitė. Nuo 1924 m. Titas mokėsi Kražių gimnazijoje. Po 6 klasių buvo įstojęs į Telšių kunigų seminariją, bet buvo pašalintas iš 3 kurso.

Tėsinys kitame numeryje

Direktorius Titas Taurosevičius

Varnių vidurinės mokyklos mokytojai su direktoriumi K. Dabulskiu 1968 m. Penktas iš kairės – mokymo dalies vedėjas H. Mejeris, šeštas – K. Dabulskis, pirmas iš dešinės – J. Jucius

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Romualdas Ozolas: įžvalgos

Atkelta iš 1 p.

Vieną gražią dieną lenkai jau nebe tyliai kalbėsīs su rusais, o garsiai praneš atiduodą jiems Mažeikius. Kontroliuodama Lietuvos naftos produktų rinką – Lenkija juridiškai perims ir Lietuvos politinę kontrolę?

„Klaipėdos nafta“ dabar – vienas iš pačių jautriausių Lietuvos bent jau dalinės nepriklausomybės atlaikymo taškų.

2009 11 04

8.59. Vakar Lisabonos sutartį pasirašė paskutinis Europos samurajus, Išsivadavimo laikų Čekijos vienas iš lyderių, Čekijos prezidentas Vaclavas Klausas, pavadinęs lapkričio 3-iąją liūdna diena.

Tokia buvo paskutinės vilčių dienos pabaiga. Liūdnos ir Lietuvai.

Jeigu jau Europos tautos nesugeba atsilaikyti prieš savo neokomunistus, tai kaip galėjo atsilaikyti prieš dar neatvėrusį, ginklu krūvon varantį komunizmą Azijos ir nudrengtos Vidurio Europos tautos!

Komunizmas nesibaigė. Jis niekur nepasitraukė, neišgaravo, nežuvo. Jis gyvas naujais pavidalais. Ir bus gyvas tiek, kiek žmoneliams – kur jie bebūtų – norėsis paklusti stipresniam.

2009 11 05

Parduotuvė ant ratų, biblioteka ant ratų, ambulatorija ant ratų, viešbutis ant ratų. Kas dar?

Lietuviai jau seniai ant ratų. Ant ratų visa Lietuva. Tobuliausia Europoje migrantų tauta.

2009 11 06

Nesipiktinčiau tais, kurie į Lietuvą žiūri kaip Europos civilizuojamą šalį, o kiek tas „civilizavimas“ Lietuvai atsiėjo. Archeologai randa kryžiuočių išskerstus kaimus, kiek genčių tiesiog išžudyta, nekalbant apie nutautinimą! Kodėl nėra Lietuvos fizinio naikinimo istorijos?

2009 11 07

Vakar Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas leido Lietuvos Respublikos piliečių pasų „kitų įrašų“ puslapiuose norintiesiems įsirašyti savo pavardes ir ne lietuviškais rašmenimis. Šis sprendimas yra dalinis paneigimas ankstesnio sprendimo, jog piliečio pase įrašai gali būti daromi tik valstybine kalba su jos oficialia rašyba. Naujasis leidimas yra gudragalviautojų kompromisas, kuris faktiškai įteisina nelietuviškų ženklų invaziją į lietuvių raidyną ir yra raidyno reformos pradžia. „Kompromisas“ padarytas lenkams spaudžiant. Lietuvių kalbos ir rašybos klausimais jokių nuolaidžiavimų būti negali. Deja, Lietuvos Konstitucinis Teismas padarė nuolaidą. Baisiā.

2009 11 08

10.18. Švedijos parlamento Finansų komisijos pirmininkas Karlas B. Hamiltonas Švedijos verslo laikraštyje „Dagens Industry“ paskelbė straipsnį, kuriame iš esmės apkaltino Švediją dėl tokios gilios Baltijos šalių finansų krizės. Jis rašo, kad Švedija per savo „Swedbank“ ir SEB iš esmės prisiėmė atsakomybę už tris suverenias kaimynines valstybes, prisiėmė be jokio viešo aptarimo ir vyriausybės ar parlamento sprendimo. Ir lenktyniavo, išduodami paskolas įmonėms ir gyventojams. Sustabdyti tas beprotiškas lenktynes, pastebi Lietuvos ekonomistas P. Gyls, galėjo tik Švedijos valdžia, nes Lietuva nei turi mechanizmų. Pripažinta, kad už Baltijos šalių finansavimą ir finansų sistemos veikimą yra atsakinga visų pirma Švedija.

Atėjo laikas žodį tarti nukentėjusioms valstybėms ir piliečiams. Už ateitį atsakingi ir moralumo dar nepraradę švedai prabilo. Kas svarų žodį mūsų žmonių labai tars Lietuvoje?

2009 11 09

10.03. Net ir toks pragaištingas lietuvių kalbai ir valstybei Lietuvos Konstitucinio Teismo sprendimas dėl nelietuviškų pavardžių rašymo dokumentų „kitų įrašų“ skyrįjue lenkų priimtas kaip pasityčiojimas.

Lenkijos europarlamentaras J. Voiciehovskis pasiūlė pulti Lietuvą visuose tarptautiniuose susitikimuose už aiškų lenkų mažumos diskriminavimą. Aršiausio puolimo vieta turįs būti Europos Parlamentas, nes Lietuva „savo elgesiu bando pakasti pamatus, ant kurių laikosi Europos Sąjunga“.

Štai taip.

Puolimas prieš Lietuvą būtų prasidėjęs bet kuriuo atveju: pavardžių rašymas buvo tik menkas, nors ir svarbus, Lietuvos rytų autonomizacijos projekto fragmentas. Bet jis sprūstelėjo iš lenkų rankų. Todėl laikykis, Lietuva, pamatysi, ko nemačius.

Lenkai pamažu atsidengia.

2009 11 10

9.10. O kokie komentarai pasipylė iš lietuviškųjų „europiečių“ burnų!

Buvęs Laisvosios rinkos instituto vadas A. Šimašius, dabar reziduojąs teisingumo ministro poste, verkia, kad Konstitucinis Teismas užkirtो kelią mums būti europiečiais.

Panašia dvasia savo vulgatos stiliumi „Lietuvos ryto“ puslapius užliejo R. Valatka.

Lietuvos premjeras A. Kubilius visas viltis dabar sieja su Seimui pateiktu Č. Stankevičiaus parengtu įstatymo projektu dėl nelietuviško raidyno raidžių įteisinimo: tai, girdi, bent iš dalies leis spręsti įsisenėjusių lenkų pavardžių rašymo klausimą.

Susitinku prospekte vieną Atgimimo laikų bendražygį. Ką manai, klausiu, apie tą išsitautinimo fiestą? Sako, manau, kad lietuviai neverti savo

valstybės. Jie taip ir neišmoko gyventi savarankiškai, niekieno nepriglobti.

Ir aš neturiu ką atsakyti: kaip ir Jogaila, savo valstybę atiduodam patys.

2009 11 11

11.00. Liepą Lietuvos Seimas priėmė Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymą, kuris draudžia homoseksualių, biseksualių ar poligaminių santykių propagavimą ir niekina šeimos vertybes.

Europos Parlamentas rugsėjį pasmerkė šį Lietuvos įstatymą, priimdamas rezoliuciją, reikalaujančią pataisyti tą „homofobišką įstatymą“.

Lietuvos Prezidentė sudarė darbo grupę, kuri parengė pataisų projektą.

Tačiau Lietuvos Seimas vakar 52 balsais už, 9 balsais prieš ir 6 susilaikius priėmė rezoliuciją, kuria pareiškė, jog Europos Parlamentas viršijo savo kompetenciją, o Lietuvos vyriausybę paragino kreiptis į Europos Bendrijų teisingumo teisimą, kad šis pripažintų EP savo kompetenciją viršijus.

Tai iš tiesų pirmas per penketą Lietuvos buvimo „Eurosojūze“ (Egidijus Klumbys) atvejų, kai koks nors Lietuvos politikas išdrįso paprieštarauti naujosios mūsų Sąjungos diktatui.

Kuo baigsis ši „byla“, kol kas neaišku. Aišku viena: bylinėjimasis yra sveikintinas savo suvereniųjų galių ribų suvokimo procesas. Kartu tai ir šiandieninių komunistuojančių asmenų identifikavimo būdas. Prieš LR Seimo rezoliuciją aštriai pasisakė M. A. Pavilionienė, V. P. Andriukaitis, B. Vėsaitė. Rezoliucijai nepritarė (be socialdemokratų) ir abi liberalų šakos. Kas reikšmingiausia: mūsų liepą priimto įstatymo pasmerkimo iniciatorių gretose – L. Donskis ir V. Landsbergis.

2009 11 12

9.28. Dalyvaudama Lenkijos Nacionalinės dienos minėjime Lietuvos Prezidentė kalbėjo lenkiškai, Juzefo Pilsudskio aikštėje prie Nežinomo kareivio kapo padėjo Lietuvos vėliavos spalvų vainiką. L. Kačynskis mūsų Konstitucinio Teismo sprendimą pavadinო jaunatviško patriotizmo atveju, o Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė pridūrė, kad sprendimas nieko neišsprendžia. Rodydamas kelią, kuriuo turi žengti Lietuva, Vilniuje visą žiemą kabės J. Mateikos paveikslas „Liublino unija“.

2009 11 13

10.22. Lietuvos Seimas, opozicinių frakcijų inicijuotas, svarstė Ignalinos atominės elektrinės uždarymo termino nukėlimo klausimą. Vos trijų balsų pritrūko, kad būtų priimta rezoliucija, įpareigojanti Vyriausybę kreiptis į Europos Komisiją ir dar kartą pabandyti tą mums primestą reikalavimą persvarstyti iš naujo. Konservatorių dėka klausimas buvo „išspręstas galutinai“: daugiau jis nebebus keliamas.

Pasigirsta balsų, kad Ignalinos atominės uždarymo operacija yra didžiulė ES pinigų plovykla. Uždarymo darbai tikrai vėluoja, ar nereikės baiginėti darbų už Lietuvos biudžeto pinigus – niekas pasakyti negali. Neaišku net ir tai, ar nereik grąžinti dalies ES pinigų, kaip panaudotų „ne pagal paskirtį“.

Tiesiog isteriškai į šį opozicijos žingsnį reagavo komercinės televizijos: „atgal į sovietų laikus?“

2009 11 14

9.32. Vakar „Lietuvos žinios“ paskelbė Arvydo Juozaičio straipsnį „A. Lukašenka – Lietuvos didysis kunigaikštis“. Tai pats rimčiausias iki šiol apie Baltarusiją Lietuvoje pasirodęs straipsnis. A. Juozaitis perspėja, kad susižavėjimas LDK yra labai abejotino projekto ištaka: „Ant dabartinių Baltarusijos valstybinės valdžios rūmų jau buvo pritvirtintas Baltas Vytis Raudoname Lauke.“

2009 11 15

19.50. LTV rubrikoje „Tūkstantmečio pokalbiai“ A. Bumblauskas kalbėjosi su Arvydu Juozaičiu. A. Juozaitis, pirmąkart po poros dešimtmečių vėl prabilęs panašiai kaip 1988 metais su pranešimu apie politiką ir kultūrą, cituotu per Amerikos radiją. Lietuvai Arvydas Juozaitis labai aiškiai pasakė, kad ne praėjęs tūkstantmetis, o praėjęs šimtmetis su savo ryškiausiais pakilimais – Vasario 16-ąja, Dariaus ir Girėno skrydžiu bei Baltijos keliu – yra Lietuvos aukštumos, o Baltijos kelias – aukščiausia viršukalnė. Tai ne naujiena. Nauja yra tai, kad A. J. siūlo galvoti apie Lietuvos ir Latvijos suvienijimą savo baltiškosios prigimties pagrindu, o Lietuvos, Gudijos ir Ukrainos kryptį laiko ydinga: jeigu jau anais laikais jų nepajėgėme liuanizuoti, tai dabar – tuo labiau, nes visaleistinumą jaunąją kartą padarė viskam abejinga, taigi, ir lietuvių kalbai, kuri tesanti vienintelis ateities garantas. Alfredas Bumblauskas negalėjo nepastebėti, kad Arvydo Juozaičio kalbėjimas esąs kiek mistiškas, tačiau negalėjo ir nepripažinti, kad A. J. mąstymas formuluoja idėją, vertą būti opozicine tūkstantmečio idėjai.

2009 11 16

10.14. „Gamtos patroliai“ parodė vieną labai reikšmingą suižetą – kaip Lietuvos lenkai (beje, ar jie iš tiesų lenkai? – gal tik dabar lenkinami „vietiniai“?) savavališkai atsiiminėja valstybės žinioje esančias regioninio parko žemes. O kodėl mums negražina, sako viena moterėlė? Kad mes lenkai? Emėm ir imsim.

Tai „kvailos bobos“, kaip sako kaimynė, tauškalai?

Tauškimas – jos, mintis, kad reikia savivaliauti.

Gera, kad LTV rado, kaip tai gana aiškiai parodyti.

Deja, URM tokia informacija nedomina. Nei VSD.

2009 11 17

11. 12. Kad reikia keisti valstybės raidos kryptį, pripažįsta daugelis. Kad šis Seimas to padaryti nepajėgs, akivaizdu. Kalbos apie valstybės atnaujinimą ar atkūrimą yra kalbos apie naujus rinkimus. Ar Lietuvoje jau esama naujai valstybės raidos krypčiai atstovauti ir vykdyti pajėgių politinių jėgų?

2009 11 18

11.44. „Paskutinė instancija“ žada neregėtą akciją: kolektyvinę motinų bylą prieš Lietuvos valstybę.

Dėl ko?

Dėl to, kad prokurorai ieško motinų, gavusių motinystės pašalpas, tačiau galimų apkaltinti gavus jas nesąžiningai. Viena tokia nelaimėlė apkaltinta nedirbusi įmonėje ir negavusi to atlyginimo, pagal kurį jai priskaičiuota motinystės pašalpa. O kaltinimas nedirbusi įmonėje remiamas tuo, kad ji negali mintinai pacituoti knygos, kuria pagal darbo sutartį tai įmonei parašiusi. Moteris apimta depresijos, bandė žudytis. Kita po panašių kaltinimų persileido. Laidos rengėjai įrašė vieną labai svarbų socialinės darbuotojos prisipažinimą: tie procesai organizuojami įbaugini kitas, kad nebandytų sukčiauti.

2009 11 19

58.58. Šunininkystės džiaugsmai išvirto savo išvirkščiaja puse: stojus badmečiui, sumažėjus pajamoms, visiems viską neigalestingai taupant, ir patiekalų savo brangiausiems šuneliams, katytėms, žiurkytėms ir kitiems gyviesms padarams nebe taip lengva įpirkti. Šunims reikia daugiausia. Jie pirmieji pajuto, kas jie tokie Lietuvoj. Pajuto išmesti iš automobilių ir palikti alkani slankioti, kol kas priglaus, nudobs ar pats nugaiš iš bado. Kodėl tu, žmogau, auginai tą padarą, jeigu dabar žudai tokiu baisiu būdu? Bergždžias klausimas. Patys dorai nežinom, kokie esam žiaurūs.

58.59. 2009 11 20

9.58. LNK „Valanda su Rūta“ skyrė emigracijos problemai.

Dvi mokyklą bebaigiančios mergelės aiškina, kodėl jos teorinę fiziką studijuos ne Lietuvoje, o Anglijoje. Klausais ir matai: Lietuva, gimtosios žemės problema, joms neegzistuoja. Lietuva iki šiol praplaukė pro jų sąmonę taip ir neužkliuvusi nei jausmuose, nei mintyse. Mergelės viską matuoja kaštais ir karjeros perspektyvomis.

Viena iš laidoje dalyvaujančių moterų, reemigrantė iš JAV, sukrėtė mergelių pragmatizmo, rinkdama neįžeidžius žodžius, sako, kad ją stebina tas jų išankstinis neigiamas požiūris į Lietuvą.

O greta sėdi šiandieninis švietimo ir mokslo ministras liberalas Gintaras Steponavičius didžiujasi, jog jaunieji gali studijuoti geriausiose pašalio mokyklose. Visa kita jam irgi ne problema.

Kaip vadinti tokią situaciją?

2009 11 21

12.45. Kad Lietuva kaip atskaitos taškas yra ištrinta iš lietuvių sąmonės – aišku.

Aišku ir tai, kad atskaitos tašku šiandien yra kiekvienas pats sau. Tai – kosmopolitinio pasaulio ideologijos epicentras?

Ne, netiesia. Nes kiekvienas sau atskaitos tašku esąs individas, ieškas vietos pasauly, kur jam būtų geriausia, realiai vis tiek prisiglaudžia prie kokios nors kultūros ir su ja susitapatina, ją perima pagal savo sugebėjimus. Taip vienos kultūros silpsta (tarkim, Lietuvos), kitos stiprėja (tarkim, Britanijos: per dieną jon įvažiuoja ne mažiau kaip tūkstantis geresnio pragyvenimo ieškančiųjų).

2009 11 23

10.47. Europos Sąjunga atvirai pasuko imperijos keliu: išrinkti (tiksliau – paskirti) pirmasis ES prezidentas ir pirmoji ES užsienio reikalų ministrė. Jais tapo Hermanas van Rompėjus (Herman van Rompuy) iš Belgijos ir Katerina Ašton (Catherine Ashton) iš Didžiosios Britanijos. Abu beveik negirdėti politikai. Rinkimų rezultatus daugelis laiko rinkimų parodija ir gėda Europai. Aš su siaubu ir užuojauta netgi pačioms didžiausioms Europos valstybėms matau, kaip bejęgiškai, tiesiog debiliškai, jie eina Stalino jau vaikščiotais keliais.

Kas gi tie asmenys tikrovėje?

H. van Rompėjus yra griežtas „vieningos Europos“ šalininkas su centru Briuselyje ir trijų didžiųjų valstybių dominavimu. Jis mano, kad visoms ES šalims reikia sulgynti mokesčius, o nacionalinių valstybių vėliavų ir himnų – atsisakyti.

K. Ašton jaunystėje yra dalyvavusi pokomunistinės organizacijos veikloje, buvo britų saugumo sekama, pasisakydavo prieš tautų ir nacionalinių valstybių interesų paisymą. Žodžiu – irgi visiškai tinkama.

2009 11 24

10.51. Kaip giliai Europa yra įklimpusi į biologinį išsigimimą, rodo pereiną savaitę Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos (ETPA) Teisės reikalų komitete Paryžiuje priimtas rezoliucijos projektas, kuriuo Europos valstybių vyriausybės raginamos teisškai pripažinti seksualinių mažumų partnerystę, abiejų homoseksualų atsakomybę už vieno iš jų vaikus ir net leisti įsivaikinti savo partnerio vaiką ar augintinį.

ETPA siūlo išduoti moterimi save laikančiam

vyrui moterišką tapatybę įrodančius dokumentus, o vyriškiu save pavadinusiai moteriai – vyriškos tapatybės dokumentus. Tokius dokumentus būtų galima išduoti netgi tiems, kurie nėra padarę lyties pakeitimo operacijos, tačiau jaučia, kad yra kitokios lyties, negu iš tikrųjų.

Lietuvos atstovas ETPA yra Seimo narys Egidijus Vareikis. Kaip jis balsavo – neaišku.

Ar nuostabu, kad Europa šiandien yra pats demografiškai seniausias pasaulio kampas, t. y., kad Europa išmiršta?

2009 11 25

10.25. Kai Atgimimo metais planavom savo valstybę, kriterijumi laikėm žmogų, ne kaip statistinį vienetą, o kaip kultūros subjektą. Todėl niekam nekėlė abejonių, kad lietuvių kalba turi būti valstybinė kalba, kad medicinos įstaiga, mokykla, biblioteka ir apskritai kultūra – kuo arčiau žmogaus. Kai dėl emigracijos vėl pradėjo tuštėti sodybos, šūkiu tapo pasakymas „gyva mokykla – gyvas kaimas“.

Kada vietoj žmogaus įsitvirtino rentabilumo kriterijus, tiksliai vargu kas pasakys, tačiau su vadinamosios pasaulio finansų krizės įsisiautėjimu Lietuvoje išplatintas vadinamasis optimizavimo reikalavimas baisiau nei kiaulių gripas guldo Lietuvos gyvenosenos infrastruktūrą.

Varenos žmonės gerai atsimena Sveikatos apsaugos ministerijos užmačias sunaikinti dalį jų gydymo įstaigų. Apie mokyklų tinklo karpymą nekalbu. Visiems žinomi nuolatiniai Susisiekimo ministerijos grasinimai nutraukti traukinių eismą ir iki Marcinkonių.

Šalia Margionių kaimo prie uždarytosios geležinkelio linijos stovėjo stiprus ir išvaizdus geležinkelio stotelės pastatas. Šiandien jo nebėra: su galinga technika per dvi dienas įveiktas. Nugriautas dėl to, kad geležinkelininkams per brangiai kainavęs jo išlaikymas. Kad galima buvo parduoti ar panaudoti kaip istorinį relikvą – sveikas protas tokios minties pagindyti nepajėgė? Panašus pastatas nugriautas Valkininkuose. Bus nugriauti dar vienas ar du.

Už Margionių kaimo Kabelių link plytėjo jauno-mis pušaitėmis ir išpūdingais kadugiais apsikaišiusi plynė. Vieną dieną ji visa iškirsta. Taip „Baltijos karjerai“, gavę teisę 99 metus plynę nuomoti, pradėjo ją eksploatuoti kaip žvyro karjerą. Sakoma, kad karjerą išnaudojus čia būsias ežeras su paplūdimiais poilsiautojams. Tačiau iki tol savivarčiai su žvyru trankysis pro Margionius ir Marcinkonis, keldami nuolatinį triukšmą, dulkes ir eismo problemas. Esama ir tokios versijos: kadangi po plynės žvyru yra storas granito sluoksnis, karjeru dangstoma atominės elektrinės panaudoto kuro saugyklos statyba. Čia tai būtų pati tikriausia didžiulio Džūkijos gabalo optimizacija!

Tai ką jau kalbėti apie kokį ten Čepkelių raistą, kažkokių Marcinkonis, iš kurių planuojama iškeldinti kažkokią ten direkciją, nukirsdinti geležinkelį – jie tik trukodo Lietuvai savo pačių rankomis iš savo užkampių greičiau išgyvendinti ten dar užsilikusius dzūkelius ir atverti kelius dar vienai „didžijai istorinei pažangai“!

2009 11 26

10.48. Buvau vienas iš tų, kurie dėl Lietuvos stojimo į NATO neturėjau didesnių abejonių. Sakiau: mums nereikia Europos Sąjungos, mums gana NATO, karinės pagalbininkės prieš galimus agresorius.

Istorija su Lietuvos fregatomis „Žemaitis“ ir „Aukštaitis“, kurių viena jau supjaustyta ir atiduota į metalo laužą, o kita rengiama šiai operacijai, rodo, kad buvau naivus ir dėl NATO geranoriškumo: priskyrusi mus „aptarnaujančiųjų valstybių“ kategorijai, NATO naikina bet kokias nacionalinės karinės galios struktūras ir „perginkluoja“ mus šiukšlininkų vaidmeniu.

Lietuvos fregatų sunaikinimas viešai argumentuojamas tuo, kad laivai pasenę. Lietuvos fregatos galėjo atlikti pirminės gynybos funkcijas. Ką darytų NATO generolai per pirmąsias Lietuvos užpuolimo dienas, niekas negali pasakyti. O patys mes gintis jūroje jau nebegalėtume.

Tokia yra mūsų „perginklavimo“ pagal NATO reikalavimus realybė.

Yra ir ekonominė.

Kiekvienas iš danų laivų Lietuvai kainuos po 14 mln. litų. Britų minininkai kainavo 191,5 mln. litų. Už metalo laužą tapusius Lietuvos laivus biudžetas gaus (beje, neaišku, ar gaus) 2–3 mln. litų. Laivus pjaustanti bendrovė savo pelną slepia.

Štai šitaip, broliai lietuviai, dar vienoj vietoj baigiasi mūsų laisvės epopėja.

2009 11 27

10.25. Visas idėjas sunaikina juodnugariai. Didžiojoj Britanijoj nuskambėjo skandalas dėl šešiametės mergaitės „rasistinio išpuolio“. Reikalas toks. Žaidė dvi mergaitės. Juodaodė pasakė, kad draugės veidas išteptas šokoladu. Ta pareiškė, kad draugės veidas kaip šokoladas. Mokytoja baltajai, nebeleido dalyvauti pamokoj, iškviėtė tėvus. Šie su-kilo: ar ne per toli nuėjo rasinės tolerancijos diegimas? Mokyklos vadovybė pripažino, kad persistengta. Tačiau bepročiavimu faktas kaip naujų panašių faktų galimybė lieka ir veikia žmones. Kaip pats ir tikriausias rasizmas.

Nukelta į 16 p.

„Vilnijos“ draugijai Kanada, Torontas, 2009 m. rugsėjo 18 d.

Vilniaus, Lietuvos sostinės, grįžimo 70-mečio proga

Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išveivijoje ir jos nariai, pergyvenę Lenkijos okupaciją, išblaškyti po pasaulį, yra gyvi liudininkai tos šventės, kai Vilnius grįžo Lietuvai, gyvi stebėtojai, Lietuvos kariuomenei žygiuojant į Vilnių.

Dar prisimename tą istorinį metą, tuos laikus, kai lenkai, mus „broliais“ vadinę, mūsų sostinę pasisavino, norėdami sulenkinti jos gyventojus.

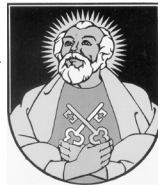
Džiaugiamės ir tikime, kad Vilnius yra ir bus Lietuvos sostinė, apgailestaudami, kad dar nemažai lietuviškų žemių liko kitų valstybių valdose.

Kartu prisimename ir lenkiamės tiems, kurie kentėjo, kalėjo ir mirė kovose dėl Lietuvos istorinės sostinės.

Džiaugiamės tais, kurie dabar atkakliai ir nenuilstamai budi Vilniaus ir jo krašto švietimo ir visuomeninių reikalų sargyboje. Linkime sėkmės ir stiprybės.

*Bronius SAPLYS,
Vilniaus krašto lietuvių sąjungos
išveivijoje pirmininkas*

2009 m. gruodžio 12 d. (šeštadienis) TARPTAUTINĖS KONFERENCIJOS PROGRAMA Punsko valsčiaus savivaldybės konferencijų salė (A. Mickevičiaus g. 23)

I KONFERENCIJOS DALIS,
skirta Seinų krašto istorijos paveldui, Lietuvos vardo tūkstantmečiui (istorijos paveldo metraščio „Terra jatwezenorum“ pristatymas)
9.00 val. meninė programa „Netimero krikštas“ (vad. Virginija Valenskaitė)
9.15 val. konferencijos pradžia
9.20 val. **Sigitas Birgelis** – Lietuvos tūkstantmetis kelių ir klystelių labirintuose
9.40 val. **Grażyna Iwanowska** – Ankstyvųjų viduramžių jotvingių tvirtovė. Eglinės piliakalnis (Šiplių valsčiuje)
10.10 val. **Algis Uzdila** – Jotvingiški upių pavadinimai
10.30 val. prof. **Zigmas Zinkevičius** – Jotvingiai ir jų kalba
11.20 val. **Algimantas Katilius** – Lietuvių ir lenkų santykiai Seinų seminarijoje
11.50 val. dr. **Marytė Černelienė** – Lietuvių veiklos ribojimas po Antrojo pasaulinio karo
12.10 val. metraščio „Terra Jatwezenorum“ pristatymas

II KONFERENCIJOS DALIS
Lietuvos partizanų LLKS karžygio Jurgio Krikščiūno „Rimvydo“ bei jo adjutanto Vytauto Prabulio-Žaibo žūties 60-ųjų metinių minėjimas
13.40 val. atminimo lentos Jurgio Krikščiūno-Rimvydo bei adjutanto Vytauto Prabulio-Žaibo žuvimo vietoje Šlynakiemyje atidengimas (kalbą sako LR Seimo narys, Lietuvos ir Lenkijos tarpparlamentinės asamblėjos pirmininkas **Algis Kašėta**), trumpa meninė programėlė (dainuoja **Veronika Povilionienė**), padedamos gėlės, malda
14.30 val. konferencijos atidarymas, svečių pasveikinimas (sveikinimo kalbas sako: Lietuvos ir Lenkijos tarpparlamentinės asamblėjos pirmininkas **Algimantas Kašėta**, Lietuvos ir Lenkijos tarpparlamentinės asamblėjos pirmininkė **Ewa Kierzkowska**, LR ambasadorius Lenkijoje **Egidijus Meilūnas**, Lenkijos lietuvių bendruomenės valdybos pirmininkė **Irena Gasperavičiūtė**)
15.00 val. **Dalia Kuodytė** – Lietuvos laisvės kovotojų veiklos bruožai
15.20 val. **Rimantas Miknys** – Partizaninio karo Lietuvoje 1944–1953 tyrinėjimų kryptys
15.40 val. **Krystyna Pasiuk** – Lenkų pagrindžio kovos Suvalkijoje. Problemų esmė
16.20 val. dr. **Bronius Makauskas** – LLKS karžygio Jurgio Krikščiūno „Rimvydo“ žūties aplinkybės
16.40 val. **Vidmantas Povilionis** – Lietuvių tautos neginkluotas pasipriešinimas prieš sovietinį režimą
17.00 val. diskusija
17.20 val. konferencijos apibendrinimas ir uždarymas

Rengėjai:
Lenkijos
lietuvių bendruomenė
„Aušros“ leidykla

Rėmėjai:
LR ambasada Lenkijoje
LR konsulas Seinuose
Punsko valsčius

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Romualdas Ozolas: įžvalgos

Atkelta iš 15 p.

2009 11 28

11.08. Europos Komisijos pirmininkas Ch. M. Barozas surikiavo visus 27 komisarus. Reikšmingiausi postai skirti didžiųjų valstybių atstovams. Žurnalistams ir europarlamentarams pradėjus domėtis Europos valdžios viršūnėlių praeitimi, paaiškėjo daugelio jų sąsajos ne tik su kairuoliškomis ideologijomis, bet ir su organizacijomis.

Pats EK pirmininkas jaunystėje buvo maoistas ir vadovavo pagrindinei Portugalijos darbininkų komunistų partijai bei Portugalijos proletariato revoliuciniam judėjimui. Mano jau minėtoji ES užsienio reikalų ministrė K. Ašton buvo Kremliaus globojamo Judėjimo už branduolinį nusiginklavimą išdininkė ir atstovė Komunistų partijos susijungimui. Vengras Laslo Andoras (Laszlo Andor) anksčiau buvo marksistas, o dabar redaguoja neomarksistinių savitraščių „Eszmelet“. Čekijos ir Slovakijos komisarai buvo kompartijos nariai, mokėsi Maskvos valstybiniame tarptautinių santykių institute. Estas Simas Kalasas (Siim Kallas), vadinantis save liberalu, irgi buvo kompartijos (TSKP) narys. Graikų komisarė Maria Damanaki yra praėjusi ištisą Graikijos kairiųjų ir komunistinių organizacijų virtinę, dalyvavusi sukilime prieš Graikijos karinę valdžią, suimta ir kankinta, dabar priklauso socialistų judėjimui „Pasch“.

Tai tik pirmieji komisarų praeities tyrimų duomenys. Europa neturi autentiškų idėjų, bejėgiškai kopijuoją sugriuvusios Maskvos imperijos modelius, tikėdamasi juos pagerinti ir taip atgaivinti.

Tikra šiuolaikinių iliuzijų mugė.

2009 11 29

11.07. Ne tokia jau ir mugė. Gal greičiau komunistinių atliekų perdėbimo įmonė?

Pasakoja dvi mergelės, ką jos randa Lietuvos Konstitucijos studijose, kurias dabar pasitikrina Konstitucijos egzamine. Viena randa, kaip argumentuoti savo pasipriešinimą tėvų spaudimui, eiti į bažnyčią. Kita aiškina: mokytoja, pabrėžianti tautos vertę, ugdo nepakantumą kitiems – elgiasi rasistiškai.

Klausaus ir netikiu savo ausimis – lygiai tokios pat kalbos, kaip mano jaunystės metais kalbėjo komjaunuoliai! Tik žodžiai truputėlį kitokie, o šiaip – viskas tas pat: prieš bažnyčią, prieš tautą!

Jaunimui skirtame kultūros gyvenimo žurnale „Prošvaistė“ buvo išspausdintas prof. Arvydo Šliogerio pokalbis su jaunimu „Man nėra jokios jaunimo problemos...“ Jau pokalbis redakcijoj vos nesibaigė susirėmimu, kai profesorius juokaudamas pasakė, kad svarbiausia knyga, kurią rekomenduotų bemiukams – Plutarchas, o mergaitėms – mezgimo vadovėlis. Kai medžiaga pateko į internetą, užtelėjo banga. Jau nebe komentaru, o reikalavimų susidoro. Po to netruko ir veiksmas: atsirado, kas parašo skundą Vilniaus universitetui. Nors svarstyti savo profesoriaus mąstymo teiginius ne Universiteto reikalas, skundas kažkodėl nebuvo atmestas ir Filosofijos katedros vedėjas svarstomas, kaip kažkada buvo svarstomi antitarybininkai Universiteto partijos komitete. Klausimas formuluojamas tiesiai: kaip gali Filosofijos katedros vedėjas skleisti antifeministines idėjas?

Neblogu keliu, teisingu keliu, tikrai šiuolaikiškai vakarietišku keliu pasukom! Lietuva dar nepriėmė Vakaruose jau veikiančių įstatymų – būtų jie, profesorius Šliogeris gal jau ir kalėjime sėdėtų. Už dalyvavimą „Romuvos“ ekspedicijose anais laikais nepasodino, nors tąsė.

2009 11 30

7.08 Užvakar naktį pakeliui iš Maskvos į Sankt Peterburgą kraupią katastrofą patyrė elitinis rusų „Nevskij ekspress“. Žuvo kelios dešimtys žmonių, šimtai sužeista. Sprogus galingam užtaisui, trys vagonai atitrūko ir maitodami žmones smigo į geležinkelio pakraščius. Katastrofa išmušė iš vėžių visas valstybines tarnybas: sužeistieji laiku nesulaukė pagalbos ir mirė po nakties lietum, tyrėjai abejojo, ar tai teroro aktas, ar geležinkelio techninės būklės lemta nelaimė.

Kad ir prabėgom šmėstelėjusi televizijos ekranuose, sprogmens išmušta duobė sako: tai teroro aktas. Teroristinio karo aktas.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2009 metais

2009 m. gruodis

1889 XII 1 Rokaičiuose (Lankos aps.) gimė Endrius **Rėželaitis**, Mažosios Lietuvos veikėjas. Mirė 1928 X 29 Klaipėdoje.

1884 XII 3 Lankupiuose (Klaipėdos aps.) mirė Mikelis **Šapalas**, vertėjas, pasaulietinės ir religinės poezijos eiliuotojas, mokytojas. Išvertė iš vokiečių kalbos „Nusidavimą apie luoštąjį Pričką“ (1855 m.), parengė giesmyną (1858 m.), eilėraščius skelbė periodikoje. Gimė 1827 XII 8 Gedvilaičiuose (Pakalnės aps.).

1874 XII 10 Mocviečiuose (Pakalnės aps.) gimė Marta Augustė **Raišukytė**, spaudos ir kultūros veikėja. Rengė spaudai Vydūno darbus. Mirė 1933 VII 14 Tilžėje.

1909 XII 12 Letukuose (Klaipėdos aps.) mirė Anas **Baltris**, vyresnysis, sakytojas, lietuvių raštijos darbuotojas. Su kitais iškūrė kultūros, švietimo ir labdaros draugiją „Sandora“ (1904 m.). Gimė 1835 III 31 ten pat (*MLE, 1, 131).

1824 XII 14 pašventinta dabartinė jau penktoji pastatyta iš akmenų ir plytų **Būtingės** ev. liut. bažnyčia. 1560 VII 19 paminėtos pirmosios žinios iš parapijos veikimo.

1869 XII 16 Geistoriškiuose (Vilkaviškio aps.) gimė Augustas Aleksandras **Vymeris**, švietėjas, nuo 1896 m. Garliavos, Pabijanicos, Vyžainių ir ilgametis Tauragės (1911–1942) kunigas. 1914 m. įsteigė blaivystės draugiją, 1919 m. – su kitais Lietuvos ev. liut. bažnyčios konsistoriją, 1921 m. – mokytojų kursus. Artimai bendravo su Vydūnu, Martynu Jankumi, Viliumi Gaigalaičiu. Tauragėje buvo organizuojamos evangeliškos giesmės chorų šventės, veikė keturios evangelikų vaikų pradinės mokyklos, senelių prieglauda. Užrašinėjo liuteronų liaudies giesmių melodijas. Mirė 1942 IV 1 Tauragėje.

1904 XII 16 Christianijoje (dab. Oslas, Norvegija) mirė Jurgis **Zauerverinas**, vertėjas, publicistas, poliglotas. Ilgokai gyveno Maž. Lietuvoje, kovojo prieš liutvininkų germanizavimą, dainos „Lietuvninkai mes esam gimę“ autorius. Gimė 1831 I 15 Hannoverėje (Vokietija).

1929 XII 16 pašventinta dabartinė mūrinė **Ramučių** ev. liut. bažnyčia. 1900 m. pastatyta laikina bažnytelė, 1902 m. įkurta parapija. 1948 IX 14 d. įregistruota parapija.

1944 XII 22 SSSR Liaudies komisarų Taryba įsteigia LSSR religijos reikalų tarybą – **sovietinė valdžia pradeda persekioti Bažnyčią**.

1884 XII 29 Letukuose (Klaipėdos aps.) gimė Anas **Baltris**, jaunesnysis, liuteroniškos literatūros leidėjas, visuomenės veikėjas, pokario metų Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos pirmininkas, giesmės „Betlėme, ten tvarte, kūdikėlis mažėlis“ autorius. Mirė 1954 I 29 Kretingoje (*MLE, 1, 130–131).

*Mažosios Lietuvos enciklopedija (MLE, 2000, 1 t.; MLE, 2003, 2 t.; MLE, 2006, 3 t.)

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
ir Algirdas ŽEMAITAITIS

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada	 Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išveivijoje
 9 771392 067018	© Voruta 2009. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2009. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išsina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: http://www.voruta.lt . Redakcija: Aukšė Kekytė, Daiva Sedlikovska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Birutė Zemaitaitytė, Gražina Zaleckytė Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius)	